

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S. ČESKÉ BUDĚJOVICE**

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

**POLITICKÉ SUBJEKTY RUSKA
OD ROKU 1991 PO SOUČASNOST**

Autor práce: Anastassia Titova

Studijní obor: Regionální studia

Forma studia: Kombinované

Vedoucí práce: PhDr. Jan Gregor, Ph.D., tel. 605 940 845,
e-mail: gregor@vsers.cz

Katedra: Katedra společenských věd

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Janu Gregorovi, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

ABSTRAKT

TITOVÁ, A. *Politické subjekty Ruska od r. 1991 po současnost : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2011, 87 s., vedoucí bakalářské práce : PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

Klíčová slova: politické strany, politický lídr, politická moc, politická ideologie, politika a vláda.

Ze všech politických sil, které otevřeně působí na politické scéně, jsou nejnvlivnější politické strany. Politické strany jsou hlavním prvkem občanské společnosti, které vyjadřují zájmy skupin a jednotlivců. Politické strany by měly fungovat jako prostředník mezi občanskou společností a státem. Ale je tomu tak vždy. Jaká situace se vytvořila v politickém systému Ruska po rozpadu Sovětského svazu. Na začátku 90. let v Rusku začala nová epocha. Epocha plná politických a ekonomických změn. Byly to pozitivní změny pro Rusko? Jakou cestou prošlo Rusko za více než dvacet let? Cestou, která nebyla vůbec hladká, ale byla plná nečekaných obrátů. A jací lidé vedli tento stát v období od roku 1991 minulého století po současnost? Byli a jsou to lidé, kteří udělali vše pro to, aby se jejich země rozvíjela a dosáhla ekonomické prosperity a politické stability. Jaké preference mají občané Ruska v současnosti. Doufám, že tato práce odpoví na všechny otázky.

ABSTRACT

TITOVÁ, A. *Political subjects of Russia since 1991 until today : bachelor's thesis*. České Budějovice : University of European and Regional studies, 2011, 87 pages, supervisor of the bachelor's thesis : PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

Key words: political parties, political leader, political power, political ideology, politics and government.

The political parties have the biggest influence among all political forces acting openly on the political scene. The political parties are the main element of the civil society that expresses the interests of groups and individuals. The political parties shall function as the mediator between the civil society and the state. But is it always this case. How was the situation created in the political system in Russia after the breakdown of the Soviet Union. At the beginning of nineties in Russia, the new epoch has been started. The epoch full of political and economic changes. Were these changes positive ones for Russia? What distance has run Russia for more than twenty years? Such run distance was not a smooth road at all, but it was full of unexpected events. What kind of people managed this state in the period from 1991 until today? Were these people and are these people able to do all for the development of their country and for the economic prosperity and political stability. What are preferences of citizens of the actual Russia. I hope my thesis answers all these questions.

OBSAH

Úvod	7
Cíle a metodika	8
1. Politické strany	9
1.1. Pojem a podstata politických stran	9
1.2. Formování a vývoj politického systému Ruska	20
1.3. Vývoj jednotlivých politických stran	26
1.4. Svéráznost postavení politických stran v politickém systému Ruska	33
1.5. Politická scéna současného Ruska	35
2. Přední ruští představitelé v období od roku 1991 po současnost	41
2.1. Epocha Jelcina	41
2.2. Epocha Putina	53
2.3. Epocha Medveděva	64
3. Rusko v současnosti	68
3.1. Analýza současného Ruska	68
3.2. Dotazník a jeho výsledky	70
Závěr	72
Seznam použitých zdrojů	74
Seznam zkratk a méně známých výrazů	76
Přílohy	77

ÚVOD

Za téma své bakalářské práce vděčím vysoké škole, kterou navštěvuji již třetím rokem. Politologie a společenské vědy jsou hlavní předměty v mém studiu. Díky nim jsem se mohla podívat na Rusko z poněkud jiného úhlu pohledu. Při psaní této práce mi zajisté pomohla i možnost dotyčný stát navštěvovat a komunikovat s obyvateli Ruska v jejich rodném jazyce. V rámci svého projektu jsem se zaměřila politické subjekty Ruska, které můžeme chápat buď jako politické strany nebo jako politické lídry. A i když časový úsek mého tématu je omezen na dobu od roku 1991 minulého století do současnosti, je i přesto probírané téma obšírné a vytváří místo pro nikdy nekončící debatu.

Informace a inspiraci pro zpracování tématu jsem převážně čerpala z ruských zdrojů. Na politická témata je v Rusku napsáno opravdu mnoho literatury, i když občas se zdá, že texty nezní příliš objektivně. Díky znalosti ruského jazyka jsem mohla prostudovat nejenom obsah internetu na ruském vyhledávači YANDEX, ale i projevy ruských politických lídrů.

Ve své práci jsem si přála nastínit atmosféru posledních dvaceti let v Rusku, které byly pro jeho obyvatele těžkou zkouškou. Rozebrat politické a ekonomické změny, které se dotkly každé oblasti života v Ruské federaci. Zároveň jsem mohla čerpat ze svých osobních dojmů, protože jsem byla přímým svědkem větší části historického období, které popisují. Na druhou stranu, pokud má člověk možnost podívat se na věc s odstupem, určitě získá nadhled.

Při zpracování materiálu jsem si rozdělila svou práci na tři části. První část je teoretická a je zasvěcena teoretickému rozboru politických stran a jejich zvláštností ve vývoji a postavení v politickém systému Ruska. Druhá část analyzuje politickou a ekonomickou situaci v Rusku na základě výzkumu politických lídrů za posledních dvacet let. Třetí část je zaměřena hlavně na současné Rusko a preference jeho obyvatel.

CÍLE A METODIKA

Cílem práce je analyzovat životní a politické dráhy ruských prezidentů, zhodnotit jejich vliv na politický a ekonomický vývoj Ruska a analyzovat současné Rusko, čehož bude dosaženo použitím metod kvalitativního výzkumu. Kromě analýzy dostupných dokumentů a textů, mám možnost provádět hloubkové externí rozhovory a také využít možnosti pozorování teritoriálního prostředí, o kterém bakalářská práce pojednává. Metoda externích rozhovorů kvalitativního výzkumu zahrnuje rozhovor s lidmi, kteří se pohybují v určité oblasti delší časový úsek a tím pádem mají na situaci (neboli téma) svůj názor anebo mají alespoň nějaké poznatky, získané vlastní životní zkušeností. Tito lidé budou zdrojem cenných poznatků a ovlivní i obsah, jak mnou prozkoumané literatury, tak i postoj ke zkoumanému tématu. Vzhledem k velkému okruhu mých známých, mám možnost provádět rozhovory s lidmi z různých prostředí a různých věkových kategorií. Nevýhodou a také nedostatkem je určité teritoriální omezení. Lidé, se kterými mohu komunikovat, většinou pochází z určité oblasti Ruska, konkrétně z Moskvy a Moskevské oblasti. Ale některé osoby mají zkušenosti z jiných oblastí z minulosti (narodili se, mají známé nebo příbuzné v jiné oblasti Ruska). Další nevýhodou je subjektivita názoru respondentů, což je výsledkem mimo jiné i osobních preferencí.

Další metodu, kterou použiji, je metoda pozorování. Metoda pozorování je jednou z metod kvalitativního výzkumu. Možnost pozorování je pro mne důležitým zdrojem poznatků jak z pohledu cílů analýzy současného Ruska, tak i při hodnocení vlivu činnosti politických lídrů na politický a ekonomický vývoj Ruska v průběhu uplynulých dvaceti let. Využiji vlastních vzpomínek, abych se na těchto základech ztotožnila s názory některých autorů literárních zdrojů.

Rozhodla jsem se získat názory s pomocí metody dotazování. Proto vypracuji dotazník, který má dvanáct otázek. Otázky budou vybrány v souvislosti s tématem a respondenti budou výlučně ze zkoumaného prostředí (z Ruska). Počet dotazovaných budu muset bohužel omezit na okruh mých příbuzných, známých a jejich pracovní kolegy. Není bohužel možné zajistit získání odpovědí od širšího okruhu respondentů.

1. POLITICKÉ STRANY

1.1. Pojem a podstata politických stran

Ze všech politických sil, které působí na politické scéně, jsou nevlivnější politické strany. Ve smyslu vyjádření a prezentace skupinových a individuálních zájmů jsou politické strany hlavním článkem občanské společnosti. Jen stěží si můžeme představit společnost a její politický systém bez vzájemné interakce stran a stranických skupin. Politické strany jsou výsledkem sociálně-kulturního a sociálně-ekonomického vývoje společnosti. Místo a úloha stran v určitém politickém systému a vazby mezi nimi jsou podmíněny vlivem kulturních a demografických procesů, náboženstvím, historickými tradicemi apod. Mnozí odborníci považují politické strany za svérázného „zprostředkovatele“ mezi společností a státem. Existuje mnoho různých definic pojmu „politická strana“:

- **M. Weber:** „Společenská organizace s dobrovolným členstvím, která se snaží získat moc ve státě pro své vedení, čímž by různí členové měli možnosti (nehmotně a hmotně), dosáhnout materiálních cílů nebo osobních výhod či obojího zároveň.“
- **W. Hasbach:** „Strana je organizace lidí se stejnými politickými názory a cíli, snažící se získat politickou moc, která by jí umožnila uskutečnit její záměry“.
- **G. Sartori:** „Politická skupina, která se účastní voleb a je schopna těchto voleb využít k tomu, aby umístila své kandidáty do veřejných úřadů.“
- **J. A. Schumpeter:** „Politická strana je skupina lidí, kteří se sjednocují s cílem získat politickou moc.“
- **S. Neumann:** „Politické strany lze definovat jako artikulované organizace politicky aktivních sil společnosti, jejichž úkolem je kontrolovat státní moc a soutěžit s jinou skupinou nebo jinými skupinami odlišných názorů o podporu společnosti. Současně jsou strany hlavní zprostředkovatelé mezi společností, ideologickými středisky a oficiálními státními institucemi, jimž umožňují organizovat politickou činnost uvnitř větších politických komunit.“

Na rozdíl od přírodního procesu vzniku společenských tříd na začátku lidské civilizace, se vznik politických stran může uskutečnit jen ve spojitosti s uvědoměním třídních zájmů elit těchto tříd a jejich projevem ve formě určité ideologie nebo politických programů. Politická strana vzdělává třídy a sociální vrstvy a přidává jejich jednání organizovaný cílevědomý charakter. Důležitou roli přitom hraje stranická ideologie,

kteřá ve značné míře určuje základní principy, organizační strukturu a praktickou činnost strany.

Zárodky politických stran vznikly ve starověkém Řecku. Za času Aristotela vznikaly politické skupiny, které se jmenovaly „pars/partis“ což znamená – „část něčeho“. Strany představovaly dočasné seskupení pro podporu určité osobnosti. Při shromažďování kolem politické osobnosti jeho stoupenci zajišťovali koordinaci postupu, což jim dovolovalo dosáhnout určitých politických cílů. Ale politický zápas o moc zůstal privilegiem jednotlivých jedinců, kteří se spoléhali na své „klientely“ – sjednocené skupiny příznivců kolem lídra. V období 12.-13. století vznikly frakce, které v rámci omezeného okruhu lidí, disponujících politickými právy, zastupovaly odlišné názory uvnitř politických elit. Jejich proměna v současné politické strany započala v průběhu 18.-19. století v období průmyslové revoluce.

Strany podobné těm, jak je známe dnes, se začaly formovat ve Velké Británii v 18. století. Vznikaly na parlamentní půdě – toryové a whigové v anglickém parlamentu a také jakobíni a girondisté v Národním shromáždění za Velké francouzské revoluce. Předchůdkyněmi současných politických stran jsou strany označované jako honorární, kádrové a elitární. Zpočátku byl postoj k nim spíše negativní. Tím, že zastupovaly zájmy určitých skupin, rozbíjely společnost a byly zdrojem konfliktu. Vůbec samotná existence politických stran je výsledkem institucionalizace rozdílných, občas navzájem se vylučujících zájmů ve společnosti. Politické strany jsou jedním z historicky vzniklých nástrojů pro řešení konfliktu sociálních skupin. Různé druhy konfliktu vedly k vytvoření různých typů stran. Konflikt mezi periferií a centrem vedl ke vzniku národních, nacionalistických politických stran. Konflikt mezi církví a státem měl za následek vznik nábožensky orientovaných politických stran. Konflikt mezi městem a venkovem vyvolal impulz pro vznik agrárních stran. Díky třídním konfliktům vznikly třídně orientované politické strany. Svým vznikem politické strany zřetelně změnily politický svět a vytvořily nové možnosti pro vliv občanů na dění ve státě. Ve skutečnosti trvala dříve práva voličů jen do ukončení voleb. Politický lídr nemusel plnit přání svých voličů. Se vznikem politických stran lídr není iniciátor, ale vyjadřuje vůli konkrétní politické strany, která mu poskytuje podporu.

Typ honorární, kádrový a elitární se dále transformoval na strany masové, schopné reagovat na zveřejnění volebního práva a tím si zaručit podporu sociálních skupin. Masové politické strany vznikly na přelomu 19. a 20. století. V polovině šedesátých let minulého století dospěl Otto Kirchheimer k závěru, že transformace stran dále

pokračuje. Výsledkem je strana – „catch – all party“, což v překladu znamená – „všeuchopující strana.“ Strany tohoto typu se orientují na nejširší vrstvy voličů. K jejich základním znakům patří deideologizace programu, v němž se akceptují konkrétní problémy, dále pak snížení role členství ve straně, široce koncipované územní struktury, růst významu stranických vůdců (personalizace) a specializovaných expertů (profesionalizace).

Politologové P. Mair a R. Katz¹ v sedmdesátých letech minulého století obohatili vývojovou typologii o tzv. „strany kartelu“. Tento typ stran se postupně ve svém vývoji osamostatňuje od konkrétní sociální skupiny a jejich novou oporou je stát, který je za jejich účasti financuje.

Znaky, s pomocí kterých je možné politické strany odlišit od jiných politických sil, vyznačili J. Lapalombara a M. Winer² ve své práci „Politické strany a politický rozvoj“.

- **První znak:** Jedná se o organizaci – časově stabilní spojení lidí. Trvalost činnosti organizace nám dovoluje odlišit strany od jiných politických skupin, klientel, apod., které vznikají a zanikají spolu se svými zakladateli.
- **Druhý znak:** Přítomnost stálých místních organizací, které mají pevné vztahy s vedením.
- **Třetí znak:** Existence jasného cíle dobytí a realizace moci. Snaha o dobytí moci nám dovoluje odlišit strany od nátlakových skupin, protože poslední se snaží spíše ovlivňovat moc.
- **Čtvrtý znak:** Zabezpečení podpory lidu. Podle tohoto znaku můžeme odlišit strany od politických seskupení, které se neúčastní voleb a činností v parlamentu.
- Protože k politické straně patří určitá **ideologie**, můžeme sem zařadit i tento znak.

Politické strany mají v rámci politického systému určité funkce:

- Sjednocování zájmu jednotlivců a sociálních skupin. Politické strany nabízejí občanům určitý politický program, který vyjadřuje zájmy společností, a který by měl být realizován. Občané získávají možnost podílet se na formování programu a na určování zájmů, které by mohly být realizovány.

¹ PROROK, V., LISA A. *Úvod do politologie.* Pardubice : Univerzita Pardubice 2003. 99 s. ISBN 80-7194-568-4.

² МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0. str. 299

- Politické strany mají velký vliv na politickou socializaci občanů a formování politických elit.
- Organizace a kontrola státní moci.
- Vytváření programu činností státu.
- Politická výchova a objasnění politické a sociálně-ekonomické situace ve společnosti občanům.
- Zdokonalování struktury a zvýšení počtu členů strany.

Vznik stran na politické scéně z nich vytvořil důležitý faktor společenského vývoje. Jejich úloha je podmíněna funkcemi, které plní ve společnosti. Množství funkcí se může měnit v závislosti na jednotlivých zemích a úrovni ekonomické, politické a kulturní vyspělosti společností.

Ve vyspělých zemích mají politické strany omezené funkce jako např. formování veřejného mínění, výběr kandidátů a zabezpečení podmínek pro práci politických zástupců. Ve vyvíjejících se společnostech, kde je dosud omezena specializace politických rolí a složení struktur, mají strany větší spektrum funkcí a jsou více čínorodé. Činnost těchto stran připomíná činnost totalitních stran.

Protože politická věda je velmi rozmanitá, tak se i zde setkáváme s různými názory na funkce politických stran. Přístup M. Duvergera³, který je obecně uznáván jako klasický, soustřeďuje pozornost na takové funkce stran, jako je formování veřejného mínění. Politické strany pomáhají občanům s výběrem určitého kandidáta s pomocí informací o programech a o konkrétních zástupcích. Spojují voliče na základě ideologie a volba občanů je v důsledku toho promyšlená. Mnoho autorů považuje formování veřejného mínění nejdůležitější funkcí politických stran. D. Enmer⁴ napsal: „Hlavní funkce politických stran je strukturalizovat veřejné mínění, měřit jeho stav a sdělovat ho odpovědným členům vlády a vedení tak, aby se rozumně sblížilo vedení s podřízenými a veřejné mínění s mocí. Samotný princip zastupitelské vlády je založen na těchto vazbách“.

Další důležitá funkce politických stran je funkce politické mobilizace. Obsahem politické mobilizace může být úsilí docílit každodenního zapojení občanů do řešení politických problémů nebo vyvolání zájmu o volby, referendum, o vstup do dané politické

³ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 303.

⁴МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 303.

strany nebo podpoření určitého politického lídra. Strany kádrové vybírají členy, jak se říká, za zavřenými dveřmi na schůzích vedení. Masové strany vyhledávají potenciální kandidáty za pomoci řadových členů strany.

Především cílevědomý výběr kandidátů zajišťuje výměnu elit. M. Duverge⁵ v této souvislosti píše: „Systém dovoluje vytvořit vládnoucí vrstvy původem z lidu... Snaha vytvořit nové elity je nejdůležitější úkol politických stran... Všechny vlády jsou oligarchické, ale původ oligarchie a její vývoj mohou být hodně rozličné... Režim bez stran zvětší vládnoucí elity, které se dostaly k moci díky postavení a penězům... Režim bez stran je konzervativní režim... Politické strany vznikly v době, kdy se lid začal podílet na politickém životě a vytvořil určitý rámec, který jim dovoluje ze svých řad vybrat vlastní elity“.

Strany jsou spojovacím můstkem mezi voliči a poslanci. Ovlivňují voliče pomocí informací, které poskytují o politických zástupcích a jejich programech a naopak přenášejí informace o potřebách a tužbách voličů. Neméně důležité je, že strany tvoří prostředí pro činnost členů parlamentu. Strany spojují poslance stejné orientace a zabezpečují jednotné postupy.

Američtí politologové Almond a Pauell⁶ použili systematický přístup při analýze funkcí politických stran. Podle nich je strana prvek, který zabezpečuje životaschopnost sociálního systému díky efektivní reakci na podněty z vnějšího prostředí. Nejdůležitější funkcí strany je podle tohoto přístupu funkce agregace a artikulace zájmů (sjednocování zájmů jednotlivců i sociálních skupin). Politické strany jsou instituce, pomocí kterých dochází na základě dobrovolného sjednocení a určitého programu k agregaci a artikulaci zájmů. Program vyjadřuje důležitý okruh zájmů, který by měl být realizován ve společnosti. Občané se v rámci politických stran mohou podílet na tvorbě programu.

Další funkcí politických stran je politická socializace občanů a formování politických elit. Politické strany se snaží získávat do svých řad nejlepší odborníky z různých oblastí, a také vzdělávat své členy, to ovlivňuje jejich kvalitativní složení. S pomocí politické propagandy a agitace se strany aktivně podílejí na zformování žádoucích stereotypů politického chování a dobrovolného přijetí určitých cílů a idejí.

⁵ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0.

⁶ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0.

Priority té nebo jiné funkce stran se mohou měnit v závislosti na politickém režimu. Pro komunistické a fašistické strany v totalitních režimech je nejvýznamnější funkce politické mobilizace. Mobilizace je aktivizace občanů pro sféru politiky a může znamenat úsilí docílit zapojení lidu do řešení politických problémů nebo vyvolání zájmu o volby. Vysoké míry účasti občanů v politice je možné dosáhnout s pomocí propagandy, agitace, kontroly informací a manipulací veřejným míněním.

V totalitních režimech strana plní funkci realizace státní moci. V takových státech v sobě strana koncentruje veškerou moc a zasahuje do všech sfér života občanů. Politická strana není oddělena od státu, ale srůstá s ním. Negativní důsledky přebírání funkcí státu stranou můžeme pozorovat na příkladu SSSR v období 20.-40. let a Německa v období 30.-40. let minulého století.

V souvislosti s možností občanů působit na činnost politických stran a tím pádem na realizaci jejich funkcí ve společnosti můžeme vydělit několik skupin. První skupinu tvoří voliči, které nepřímo ovlivňují činnost strany svými preferencemi a jsou s ní nejméně spojeni. Druhou skupinou jsou sympatizující, kteří se zúčastňují stranických akcí, aktivně se podílí na propagaci programu strany anebo přispívají finančně. Další skupina je složena ze členů strany, kteří jsou kádrovou rezervou pro volby, a také významným finančním zdrojem. 10 % z členů strany tvoří straničtí aktivisté, kteří působí jako spojovací můstek mezi vedením strany a členskou základnou. Nejvýznamnější skupinou jsou volení funkcionáři strany. Oni rozhodují o činnosti strany, výběru kandidátů, rozdělování financí apod.

Svět politických stran je hodně rozmanitý a často se mění. Pro klasifikaci se využívá celá řada různých kritérií – program, organizace, členská základna, způsoby činnosti apod. Nejvíce známá a obecně uznávaná je klasifikace M. Duvergera⁷, která je založena na rozdílech ve struktuře a míře zapojení členů do stranické práce. Na základě třech proměnných - struktura, systém členství a orgány vedení - vyčlenil strany masové a kádrové.

Kádrové strany vznikly jako frakce uvnitř politické a majetkové elity v době, kdy volební právo bylo omezeno. Fungovaly jako prostředek k vyjádření politických zájmů šlechty, později majetných a vzdělaných vrstev nearistokratického původu. Jejich činnost směřovala k zajištění volebního úspěchu. Pro dosažení tohoto cíle se kádrové strany snažily sjednocovat elity.

⁷ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 306.

Základním prvkem ve struktuře kádrových stran je skupina poslanců, která v období voleb aktivizuje svou činnost. Členové skupiny vybírají kandidáty do voleb, zkoumají veřejné mínění, zájmy a sympatie voličů, jejich očekávání, požadavky a pomoc lídrům při tvorbě programů.

Zájem skupiny poslanců upevnit své postavení měl za následek posílení spojení mezi jednotlivými kluby a mezi poslanci a kluby. Pro udržování a rozvoj početných vztahů se musely zřídit centrální stranické kanceláře, řízené jednotlivými poslanci. Postupně se zvýšila role místních klubů a jejich členové se začali podílet na činnosti strany.

Se zavedením všeobecného volebního práva se objevují strany masové. Tyto strany nového typu vznikají mimo mocenskou sféru a jsou zaměřeny na politickou výchovu a formování politických elit národa. Na rozdíl od stran kádrových strany masové mají zájem o zvyšování počtu členů ve svých řadách, což je dáno mimo jiné finanční závislostí na členských příspěvcích. Zvýšení počtu členů a nutnost zabývat se finančními otázkami má za následek formování určitých orgánů ve struktuře masových stran, které se zabývají vedením a kontrolováním toku finančních prostředků. V souvislosti s tím vzniká složitý systém organizace a vedení, kde se stranická disciplína vztahuje nejen na řadové členy strany, ale také na poslance. M. Duverger⁸ vyčlenil tři typy masových stran: fašistické, komunistické a socialistické.

Třídění politických stran na kádrové a masové odpovídá členění stran na pravé a levé. K pravicovým stranám můžeme řadit strany kádrové a k levicovým strany masové. Výjimkou jsou fašistické strany, které zaujímají místo na pravé straně politického spektra, ale jsou strany masové.

Mimo jiné se členění politických stran na masové a kádrové shoduje s jejich tříděním z hlediska organizace na strany s pevnou nebo volnou strukturou. Kádrové strany mají decentralizovaný charakter a volnou strukturu organizace. Tyto strany se vyznačují vysokou úrovní nezávislosti jednotlivých skupin poslanců. V masových stranách domínuje vysoká míra centralizace, pevná struktura a vysoká úroveň stranické disciplíny.

Jako ukazatel síly nebo slabosti kádrových stran slouží množství voličů, kteří podporují stranu ve volbách. V důsledku toho upravují svůj program podle preferencí elektorátu s cílem získat co nejvíce hlasů. Hlavním prvkem ve vedení kádrových stran jsou poslanci, jejich postavení a úspěch přímo závisí na počtu hlasů voličů. M. Duver-

⁸ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 307.

ger⁹ píše: „Straniční aktivisté v kádrových stranách jsou v tak malém počtu, že nemohou být jejich základem. Strany jsou příliš závislé na zvolených poslancích, kteří rozdávají blaha a privilegia“.

Masové strany mají pevnou a rozvětvenou strukturu organizace, což jim dovozuje získávat do svých řad velké množství lidí a úspěšně kontrolovat své organizační prvky. Činnost řadových členů a poslanců významně ovlivňuje stranická byrokracie. V porovnání s kádrovými stranami, kde funkci řízení realizují poslanci, v masových stranách funguje princip podřízení poslanců zástupcům stranického vedení, kteří byli zvoleni členy strany. Účinnost působení masových stran vzniká díky aktivitě jednotlivých členů, kteří jsou součástí strany na základě individuálního členství. Kolektivní členství, což je příznačné pro kádrové strany na rozdíl od individuálního členství, nepředpokládá aktivní zapojení do politického života strany.

Mimo toto se masové strany vyznačují skupinovou jednotou a vysokou výkonností, což je výsledkem organizace jednotlivých článků. Základní organizační jednotkou socialistických stran jsou místní organizace čítající několik set členů. Místní organizace se sjednocují ve federaci. Strana se v podstatě stává státním aparátem s rozdělením moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Zákonodárnou moc vykonává národní výbor, výkonnou – národní sekretariát a soudní – kontrolní komise.

Komunistické strany mají své základní organizační jednotky v místě zaměstnání svých členů. To dovozuje straně kontrolovat a regulovat počet členů, složení a také nastavovat režim pevné stranické disciplíny. V praxi pevná a centralizovaná organizace omezuje demokratický přístup v struktuře strany. Volba členů stranického vedení se stává čistě formální záležitostí, protože jejich výběr, schválení a rozhodnutí provádí vedení strany.

Fašistické strany jsou velmi podobné komunistickým politickým stranám. Mají stejně pevnou organizační strukturu a jsou centralizované. Ale fašistické strany se odlišují od komunistických podle ideologie, filozofie a struktury. Základní jednotkou při vzniku těchto stran je napůl vojenská formace, kde jsou viditelné preference násilí a krutosti. Členění politických stran podle M. Duvergera¹⁰ na masové a kádrové je docela univerzální a dostačující. Ale sám autor napsal, že je: „...spíše přibližné, popisující tendence, než dávající jasné rozlišení.“ Celou řadu politických stran tato klasifikace

⁹ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 308.

¹⁰ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 309.

neobsahuje a některé mají přechodný charakter. Například labouristická strana čítá 6,5 mil. lidí, ze kterých 5,8 mil. má kolektivní členství, tuto stranu nemůžeme zařadit ani mezi kádrové, ani mezi masové strany.

Samozřejmě byly pokusy zdokonalit klasifikaci M. Duvergera. Tyto pokusy vznikaly pod vlivem sociálních a ekonomických změn ve vyspělých zemích. Podíl těžké práce v těžbařském a zpracovatelském průmyslu se snížil a zvětšil se objem sféry služeb. Znatelně se zlepšily pracovní podmínky a vzrostly výplaty, což ve svém důsledku znamenalo změnu politických preferencí. Masové strany ztratily svůj význam (stejně jako význam jednotlivých tříd a politické ideologie) a značnou část svých příznivců.

Podle klasifikace S. Lipseta a D. Rokkana¹¹ na politickou volbu občanů působí spojení pěti proměnných hodnot: společenské postavení, výše příjmu, kvalita vzdělání, místo pobytu a příslušnost k určitému náboženství. Tento model vysvětluje, že občané s nízkou mírou příjmu, základním vzděláním a se zaměstnáním v továrně preferují strany levé části politického spektra a naopak občané s vysokým vzděláním, vysokým společenským postavením a materiálně zabezpečení volí strany konzervativní.

Zvýšení životní úrovně obyvatel vytlačuje tradiční materiální hodnoty. Lidé je vyměňují za nemateriální, jako jsou možnost realizace osobnosti, životní styl, kvalita okolního prostředí. Ekonomický růst eliminuje sociální rozdíly a třídní rozpory. Roste mnohotvárnost sociálních zájmů a politické strany jsou nuceny se vzdát svých ambicí vést lid pomocí ideologie. V současnosti strany oslovují spíše voliče než své členy. Můžeme také konstatovat, že faktický pokles popularity je z části vyvolán zklamáním určité části lidí z politických stran jako z fungujících zastoupení svých zájmů. Proto se mnoho občanů snaží být politicky nezávislími.

Sociální změny posloužily jako impulz pro doplnění klasifikace M. Duverge. Postupně tak vznikaly univerzální strany. Tyto strany nespolehají na vlastní členskou základnu a strukturu, neorientují se na určitou sociální skupinu, přestávají stavět na první místo komunikaci uvnitř strany a působení ideologie na své členy. V důsledku toho se zmenšuje jejich členská základna. Univerzální strany se snaží získat podporu u různých společenských vrstev na základě návrhů řešení dílčích společenských problémů. Finanční prostředky pro činnost těchto stran jsou zabezpečovány z vnějších zdrojů, především prostřednictvím státních dotací.

¹¹ МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 310.

Současný vývoj univerzálních stran upozorňuje mnohé politology na to, že dochází k formování dalšího typu politických stran tzv. strany kartelu. Strany kartelu mají skoro stejné principy a fungují stejně jako univerzální strany. Díky státnímu financování a relativně stabilnímu stavu politického spektra tady dochází k tzv. „prorůstání“ se státem. Značná míra decentralizace a autonomie jednotlivých článků má za následek větší nezávislost vedení strany a oslabování možností řadových členů zasahovat do její činnosti. Při relativním dostatku zdrojů se politický zápas mezi jednotlivými stranami zmírňuje a stává méně ideologickým. Obsahy politických programů se začínají navzájem podobat.

Nehledě na tyto změny přetrvává členění politických stran podle rozdílů v politických cílech a ideologiích na pravé (nacionalistické, konzervativní, liberální) a levé (komunistické, socialistické).

Pokud rozebíráme politické strany, nemůžeme se nedotknout tématu systému politických stran. M. Duverger¹² nazval souhrn a strukturu vazeb mezi jednotlivými politickými stranami „systémem politických stran“. Politické strany jsou jedním ze subsystémů politického systému. Ve státě se struktura politických stran tvoří vlivem mnoha faktorů. Spolu s konfliktními zájmy jsou to různé politické vlivy – volební systém, forma vlády, vnitřní organizace politických stran a také kulturní, ekonomické, geopolitické apod. Proto má každá země svou osobitou strukturu.

V politologii jsou různé klasifikace politických systémů. Pro členění můžeme použít dvě rozhodující kritéria, a to množství neboli počet politických stran v systému a kvalitu neboli politickou váhu.

Podle počtu politických stran v systému rozlišujeme – jednostranické, dvoustranické, vícestranické a systém dvou a půl strany. Jednostranický systém je takový politický systém, při kterém existuje buď jen jedna strana anebo se má možnost ucházet o moc ve státě jenom jedna strana. Systém jedné strany nevylučuje možnost existence dalších politických stran v systému, avšak tyto strany působí pouze jako strany – satelity. Při dvoustranickém systému působí v systému dvě velké strany, které se střídají u moci. Jiné strany vzhledem k poměrům volebního systému, kulturním tradicím apod. nemají velkou šanci. Systém dvou stran, který má též druhý název – bipartismus, je docela funkční systém, protože zabezpečuje efektivitu činnosti celého politického systému. M. Duverge v této souvislosti napsal: „Politická volba má většinou dualistickou

¹² МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0 str. 311.

formu. Libovolná politika předpokládá volbu mezi dvěma řešeními.“ Mimo jiné systém dvou stran přispívá k stabilnímu a efektivnímu vedení státu, které se může spolehnout na parlamentní většinu. Bipartismus zjednodušuje proces agregace zájmů a minimalizuje požadavky.

Dále je možné dvoustranický systém členit na tzv. „tvrdý“ a „měkký“. „Tvrdý“ bipartismus (např. ve Velké Británii) předpokládá, že při volbě důležitých politických řešení se poslanci jedné strany snaží hlasovat stejně. V opačném případě, při porušení disciplíny hlasování, jim hrozí vyloučení ze strany. „Měkký“ bipartismus (např. v USA) nenařizuje poslancům povinnou disciplínu hlasování.

Dále je systém dvou stran možné členit na „dokonalý“ a „nedokonalý“. „Dokonalý“ systém dvou stran znamená, že dvě strany dostaly 90 % hlasů, přičemž jedna z nich má zabezpečenou absolutní většinu v parlamentu. Taková strana může vládnout samostatně a nepotřebuje k tomu jiné strany. „Nedokonalý“ dvoustranický systém vzniká v případě, kdy počet mandátů, které dostaly dvě velké strany v posledních volbách, jim nedovoluje mít samostatně absolutní většinu. Takový dvoustranický systém dostal také název – systém dvou a půl strany. Při tomto systému vedle dvou velkých a silných politických stran existuje ještě jedna menší strana, která se v závislosti na situaci připojuje k jedné nebo druhé silné straně a tím umožňuje vytváření a fungování většinové vlády.

Vícestranický systém je systém, při kterém existuje více politických stran, které se podílejí na moci. U vícestranického systému rozlišujeme extrémní a umírněný pluralismus. Umírněný pluralismus předpokládá, že v systému existuje maximálně 5-6 politických stran, které se podílejí na moci. V podmínkách extrémního pluralismu je v systému více než 6 politických stran, které se reálně podílejí na moci.

Vícestranický systém je orientován na hledání kompromisu a souhlasu mezi politickými silami, které samostatně nemají dominantní postavení na politické scéně. Dosažení souhlasu závisí na charakteru vzájemných vztahů mezi dominantními stranami a opozicí. Ve společnosti bez vyspělé politické kultury a demokratických tradic je vícestranický systém příčinou častých vládních krizí. Navíc se v podmínkách vícestranického systému snaží každá strana vyjadřovat zájmy pouze svého elektorátu, což nepřispívá k zobrazení zájmu.

Další kritérium, podle kterého můžeme rozlišovat politické systémy, je kritérium politického vlivu. Politické strany, které působí na politické scéně, se navzájem liší podle míry politického vlivu ve společnosti. Politický vliv se skládá z několika součástí,

a to z počtu členů ve straně, množství voličů, které tuto stranu volí, a počtu mandátů, které dostala strana ve volbách. Podle míry politického vlivu můžeme rozdělit strany na 4 typy:

- **Majoritní strana** – strana, která získala absolutní většinu mandátů a právo na provedení svého vlastního politického kurzu.
- **Strana s majoritním uznáním** – strana, která je v podmínkách střídání politických stran u moci schopna zvítězit v následujících volbách.
- **Dominantní strana** – strana, která dostala relativní většinu míst v parlamentě.
- **Minoritní strana** – strana, která má minimální množství mandátů.

Míra politického vlivu jednotlivých stran určuje typ politického systému. Můžeme vyčlenit stranické systémy, které mají strany s majoritním uznáním jako základ, a tím pádem stabilní převahu jedné vládnoucí strany v průběhu delšího časového úseku (např. liberálně demokratické strany Japonska nebo konzervativní strany ve Velké Británii v období 70.-80. let minulého století). Dále můžeme vyčlenit systémy obsahující dominantní stranu, která musí hledat spojence pro podporu svého politického kurzu (např. sociální demokraté v SRN) nebo stranické systémy v Belgii a Nizozemsku, kterým jsou vlastní koalice minoritních stran.

1.2. Formování a vývoj politického systému Ruska

Politický proces v Rusku je osobitý a vyznačuje se značnou mírou nestability. Pro důkladnější analýzu vývoje politických stran se musíme podívat hlouběji do historie. Před revolucí v roce 1917 působilo na politické scéně Ruska více než 75 politických stran i organizací. Nejpočetnější a nejvlivnější byly socialisticko-revoluční strana (tzv. esery), která čítala 500 tis. členů, Ruská sociálnědemokratická strana (bolševici) čítala 350 tisíc členů, Ruská sociálnědemokratická strana (menševici) čítající 193 tisíc členů, konstitučně-demokratická strana lidové svobody (kadety) měla 70 tisíc členů apod. Stanovení systému jedné strany v roce 1918 vzniklo spíše vlivem okolností a nebylo výsledkem promyšleného plánu. Na více než 70 let byl zastaven proces formování vícestranického systému a demokracie. Na základě historické zkušenosti můžeme poznamenat, že dlouhodobá monopolizace mocenských struktur jednou politickou stranou má negativní následky ve společnosti – lid se odcizuje moci a moc se odcizuje lidu, zastavuje demokratický vývoj, mizí politická konkurence a tím pádem i možnost volby. Mocenský monopol vytváří prostor pro zneužívání moci a ničí občanskou společnost.

Proces formování vícestranického systému ve společnosti, která nemá žádné zkušenosti s demokratickým vývojem a nemá tradice stanovení demokratických základů, není ani jednoduchý, ani bezbolestný. Rozplynuly se i plané naděje na urychlený proces sestavení systému více stran po publikaci Zákona SSSR o společenských sdruženích. Tento zákon jen vytvořil nutný základ pro legalizaci a vstup na politickou scénu jak nových, tak již nelegálně existujících politických organizací. Sestavení vícestranického systému v Rusku se uskutečnilo v několika fázích. První fáze probíhala v letech 1986-1988. Její konec charakterizuje vznik mnoha masových politických hnutí. V tomto období KSSS měla ještě politický a ekonomický vliv v plném rozsahu. Budoucí vícestranický systém měl svůj začátek právě v masových politických hnutích. Od druhé poloviny 90. let začíná systém více stran v Rusku získávat samostatné rysy.

Výsledkem činnosti neformálních organizací byla legalizace jejich existence a formování stálé skupiny lídrů a aktivistů, která čítala podle oficiálních informací přibližně 1,5 tis. členů a 50 tis. stálých posluchačů. Velký krok v rozvoji samostatné politické angažovanosti občanů je výsledkem změny vnějšího a vnitřního politického klimatu ve státě, které je spojeno se snahou určité části vedení KSSS uskutečnit reformy v dosavadním politickém systému. V souvislosti s tím dochází k úplně legalizaci neformálních organizací, které v důsledku toho mohou rozšířit pole své působnosti. Velký vliv na změny v myšlení lidí měly také kritické publikace v časopisech a novinách, agitace ve prospěch „perestrojky“, nové elementy v dialogu mezi Ruskem a Západem a veřejná diskuze na stránkách novin „Pravda“ o článku N. Andrjevové „Nemohu se zříci principu“ a v neposlední řadě výzva M. S. Gorbačova k vytvoření „širokého veřejného hnutí pro podporu reform“.

V první polovině roku 1990 dochází k prohlubování rozdílů mezi příznivci a odpůrci politického směru Gorbačova v řadách KSSS. Příznivci konzervativního směru propagovali „sjednocení KSSS na leninských základech“, zachování třídního přístupu a kolektivního vlastnictví. Současně v rámci liberální opozice vzniklo demokratické komunistické hnutí, jehož členové měli v úmyslu „reorganizovat KSSS a transformovat ji ze státní struktury v moderní politickou stranu levé části politického spektra“. Právě na základě tohoto nového myšlení vznikl v lednu 1990 v KSSS „Demokratický plán KSSS“.

Jak konzervativní, tak i liberální směr v KSSS byly reprezentovány na Sjezdu KS RSFSR, který se konal v červnu 1990. Ale i když bylo přijato usnesení o potvrzení

správnosti socialistického směru, svědčila přítomnost jiných politických plánů o rozpo-
rech v řadách komunistické strany.

Příznivci Demokratického plánu nahlíželi na KSSS jako na sílu, která se musí
sama vzdát mocenského monopolu a transformovat se „z totalitní struktury ve strukturu
parlamentní“. Prameny společenské krize podle nich tkvěly v principech komunistické
ideologie. Později většina lídrů, aktivistů a příznivců Demokratického plánu vystoupili
z KSSS a posloužili jako základ pro nové politické strany.

První politická strana, kterou založila opozice v květnu 1988, byl Demokratický
Svaz. V programovém dokumentu strany bylo napsáno, že Demokratický Svaz je poli-
tická strana, která je v opozici vůči totalitnímu režimu SSSR a jedním z jejích cílů je
nenásilná změna tohoto režimu a ustavení nového právního státu, který bude založen
na principech demokracie, pluralismu a humanismu. Ale činnost první politické strany,
která měla formu opozice a byla nastavená proti existujícímu režimu, nepřija-
la společnost jako skutečnou politickou sílu, která může reálně zasahovat do politické
situace v státě.

Druhá aktivní opoziční strana se jmenovala Demokratická strana Ruska. V jejím
programu bylo zdůrazněno, že Demokratická strana Ruska je vytvořena pro aktivní
obranu proti snahám o „restauraci minulého režimu“, a propagovala nenásilnou moder-
nizaci Ruska.

V říjnu 1989 byl založen Svaz konstitučních demokratů, který měl statut politic-
ké občanské organizace. Členy této organizace spojovala „snaha pokračovat v rozvoji
nejlepších demokratických tradic tuzemského liberalismu“. Ve své deklaraci¹³ Svaz
stanovil svou roli jako opozici, která je vždy připravena k spolupráci s vládoucí KSSS
a také se všemi politickými silami, které uznávají lidská práva.

Vznik politických stran v důsledku rozštěpení názoru bývalých stoupců jedné
strany byl charakteristickým znakem tendencí na konci 80. let a začátku 90. let. Tako-
vou tendenci vyvolaly určité důvody – snaha o lepší definici principu organizace
a konkretizace politického programu nebo splnění politických ambicí jednotlivců.

V Rusku v procesu vytvoření pluralistického politického systému hrál velkou ro-
li faktor osobnosti. Bylo založeno početné množství stran a hnutí, které měli občané

¹³ ЗЕВЕЛЕВ, А. И., СВИРИДЕНКО, Ю. П., ШЕЛОХАЕВ, В. В. *Политические партии
России : История и современность.* Москва : Российская политическая энциклопедия
(РОССПЕН), 2000. 631 с. ISBN 5-8243-0068-2.

tendenci ztotožňovat s jejich politickými lídry. Například vysokou míru popularity v Rusku měly strany Gajdara, Žirinovského, Šachraje a Travkina.

Strana V. V. Žirinovského byla založena jako opoziční na konci roku 1989. V průběhu prvních dvou let její činnosti byla tato strana třikrát kontrolována mocenskými strukturami a také dvakrát zakázána. Ale navzdory tomu politická strana existovala dál a zvětšovala počet svých členů. Žirinovskij jako její lídr kandidoval v prvních prezidentských volbách a dostal 6 % hlasů. V těchto volbách, které se uskutečnily v červnu 1991, stejně jako ve volbách do Státní dumy (dolní komora ruského parlamentu) v prosinci 1993 obdržela jeho strana 14 % hlasů. Média připisují mimořádný úspěch LDSR mimo jiné také vlivu „kouzla“ osobnosti jejího lídra – Žirinovského. Žirinovskij vsadil na marginalizovaný elektorát, k čemuž se otevřeně přiznává.

Mezi další opoziční skupiny KSSS můžeme přiřadit křesťanské demokratické politické strany. První taková organizace se jmenovala Křesťanský demokratický svaz Ruska a vznikla v srpnu 1989. V programu této strany bylo řečeno, že boj proti státní KSSS musí probíhat s použitím nenásilných konstitučních prostředků, demonstrací a kampaní.

Na konci roku 1989 a začátku roku 1990 byly mimo uvedené organizace založeny Demokratická strana (říjen 1989), Křesťanská strana Ruska (září 1990), Strana republikánů Ruské federace (říjen 1990), Strana svobodné práce (prosinec 1990) a celá řada jiných politických stran a hnutí. Období rozpadu KSSS a Sovětského svazu vyvolalo skutečný „boom“ pro zrod mnoha politických organizací. Jen oficiálních bylo napočítáno více než 200. Drtivá většina z nich měla stejné cíle, a to vytvořit v Rusku společnost, která bude založena na principech tuzemských a západních tradicí liberalismu (společnost s vícestranickým politickým systémem, konkurenčním trhem, uznávající prioritu práv jednotlivce vůči právům sociálních skupin a státu).

Liberálové měli značné rozdíly v názorech na vytvoření tržní ekonomiky v Rusku. Na přelomu 80.-90. let můžeme liberální strany rozdělit na liberály příznivce západních směrů, liberály populisty a liberály operátory.

Liberálové-populisté (LDSR, DS apod.) vyzývali k „nenásilné revoluci zdola“, a v jednotlivých případech k použití aktů veřejného nesouhlasu, stávek, vytvoření paralelních mocenských struktur. Také přesvědčovali o výhodě demontáže starého společenského systému a vytvoření nového, schopného zajistit důstojné životní podmínky občanům a vyřešit problémy rozvoje státu.

Liberálové-příznivci západních směrů (RSRF, SSP, apod.) také vyznávali liberální, demokratické hodnoty, ale byli orientováni převážně na vědeckotechnickou inteligenci a vysoce kvalifikované zaměstnance. Chtěli dosáhnout tržní ekonomiky cestou okamžité privatizace státního majetku občany.

Liberálové-operátoři si mysleli, že systém tržní ekonomiky by měl fungovat podle plánu a státních zásahů.

V důsledku existence mnoha liberálně založených politických stran vznikly i rozdíly v jejich cestách k realizaci potřebných změn.

Mimo strany liberálního směru vznikaly také levé politické strany. Jejich vzniku předcházela proces ideologického a organizačního rozdělení členů KSSS, která na konci 80. let sjednocovala lidi různých politických názorů a směrů.

Na základě konzervativně stalinského směru v rámci KSSS byly založeny dvě stranické struktury. První, Marxistická pracovní strana, byla strana, která vyznávala diktaturu proletariátu a v důsledku posílení sociálnědemokratických vlivů v KSSS ji považovala za ideologického nepřítele. Druhá, Ruská komunistická strana, měla ještě konzervativnější založení a byla proti vícestranickému systému, tržní ekonomice a pro zachování KSSS jako mechanismu vedení státu.

Dále na základě „Bolševického bloku KSSS“ vznikla bolševická komunistická strana, která měla za cíl obnovení socialismu, SSSR, návrat k diktatuře proletariátu a nastavení systému jedné strany.

Ruská komunistická pracovní strana byla založena v listopadu 1991 (předseda Tjulkin). V jejím programu byly uvedeny preference obnovení SSSR a návrat k socialistickým hodnotám.

V únoru 1993 roku vznikla Komunistická strana Ruské federace (předseda Gennadij Zjuganov), je považována za nástupce KSSS a hlásí se k marxismu a leninismu, vystupuje velmi nacionalisticky. Mimořádně tato strana je funkční dodnes a v jejím čele stojí stále stejný lídr.

Socialistická dělnická strana (předsedkyně L. Vartazarova) byla založena v říjnu 1991 a měla sklony k sociálním a demokratickým hodnotám. Právě na základě přízně k sociálně demokratickým hodnotám mnoha hnutí a frakcí byla vytvořena Sociálně demokratická asociace. Cílem této organizace bylo „ustanovení politické, ekonomické a sociální demokracie“ a základní myšlenkou byla „idea demokratického socialismu, dědictví Ruské sociální demokracie“. Snaha sociálních demokratů odlišit se co nejvíce

od frazeologií komunistických stran vedla ke změně teoretického směru z „demokratického socialismu“ na „společnost sociálnědemokratickou“. Takovou tendenci je možné pozorovat u všech nově vzniklých, stran levé strany politického spektra. Právě díky mnohočetnosti takových případů v roce 1991 vzniklo „Hnutí demokratických reform“, které bylo založeno přívrženci politiky Gorbačova.

Na začátku 90. let se v procesu vývoje vícestranického systému v Rusku vytvořily dva opoziční tábory. První, konzervativci, byli zastánci tradičních hodnot socialismu, a to plánované ekonomiky, integrity Sovětského svazu, vedoucí úlohy KSSS. K tomuto táboru patřily vedení odborů, generalita, politické strany a hnutí krajně levé strany politického spektra, vedení některých odvětví průmyslu, konzervativní část KSSS a část Nejvyššího Sovětu SSSR. Druhý tábor měl několik směrů. První směr tvořili umírnění reformátoři, kteří chtěli prosadit postupné reformy ve státě. Tento směr prováděla vláda SSSR, část KSSS a nové politické strany a organizace socialistického a sociálnědemokratického zaměření.

Druhý směr se vyznačoval národní specifikem a byl představen národními hnutími republik SSSR, které posloužily později jako základ pro vytvoření politických stran. Jejich základním požadavkem bylo uznání suverenity všech republik SSSR a vytvoření nezávislých států. Třetí směr měl radikálně liberální charakter. Tento směr se skládal ze dvou částí. První tvořila demokratická opozice původem z KSSS a tu druhou mnohočetné politické strany a hnutí liberálního směru. Tyto organizace vzbuzovaly největší zájem KSSS. To vedlo k podcenění Státních opozičních směrů v politickém systému. Právě z aktivistů socialistického směru v roce 1991 byl sestaven Státní Výbor pro mimořádné záležitosti. Ale konečné vítězství nakonec patřilo radikálním liberálům.

Postupná transformace politického systému Ruska vstoupila do nové etapy. Konkrétně od doby, kdy hlavním cílem byl politický boj mezi KSSS a nově vznikajícími politickými stranami, do etapy, kdy hlavní otázkou byla otázka výběru konkrétního modelu modernizace ruské společnosti. V nových podmínkách vzniklo několik politických směrů. Jedním z nich byl demokratický směr, který se orientoval na západní model modernizace. Konkrétně na rozvoj tržní ekonomiky a struktur schopných nahradit bývalý model ekonomického rozvoje. V rámci této demokratické opozice existovaly liberální strany a hnutí, které byly naladěny více radikálně a kritizovaly vládu Gajdara, která podle nich postrádala sociální komponenty a neřešila národní a státní zájmy Ruska. Na jejich základě se v červnu 1992 zformovaly dvě politické základny. První se jmenovala „Občanský svaz“, tvořila spíše pravý střed politického spektra a její program byl

orientován především na prioritu lidských práv v podmínkách vytvoření tržní ekonomiky. Druhá základna nesla název „Ruské národní shromáždění“ a její soustava sjednocovala liberální strany pravého zařazení v politickém spektru. Přívrženci této základny se snažili najít kompromis mezi nutností pevné centralizace moci a ochranou lidských práv a svobod.

Mezi politickými stranami, které tvořily opozici oficiální vládě, můžeme zařadit další dvě skupiny, tentokrát ze středu politického spektra. První skupina sjednocovala politické síly, které byly orientovány na „kritickou podporu vlády“ a nesla název „Nové Rusko“. V této soustavě byly: „Rolnická strana Ruska“ (předseda Černičenko), „Národní strana Ruska“ (předseda Gdlana), „Ruská sociálně liberální strana“ (předseda Filin), „Sociálně liberální sjednocení Ruské federace“ a „Svaz mladé Rusko“. Tyto politické strany preferovaly sociální orientaci a provedení liberálních a tržních reforem. Skupina „Nové Rusko“ posloužila jako základna pro formování řešení, které směřovalo k uskutečnění konstituční reformy, demokratické privatizace, transformace ekonomických vztahů, zabezpečení životního minima, pozemkové reformy apod.

Druhá skupina politických stran a hnutí se sjednotila pod názvem „Společenství levých demokratických sil“. Jak je patrné z názvu, obsahovalo organizace levého středu politického spektra. Skupina preferovala především socialistické hodnoty a na jejich základě vypracovala vlastní protikrizový ekonomický program. Přiznávali nutnost rozvoje tržní ekonomiky, ale s prioritou kolektivního vlastnictví s elementy středního a drobného podnikání. Do této sestavy můžeme zařadit tyto strany: „Socialistická strana pracujících“, „Strana práce“, „Ruská komunistická strana“, „Federace nezávislých odborů Ruska“.

Z výše uvedeného můžeme usoudit, že v roce 1991 v okamžiku rozpadu Sovětského svazu zdědila nová vláda Ruska břímě sociálních, ekonomických a politických problémů. Rusko se v této době vyznačuje svérázným boomem vzniku mnoha politických stran a hnutí.

1.3. Vývoj jednotlivých politických stran

1.3.1. Komunisté Ruska

Ze všech politických sil, které působí v současnosti v Rusku, má komunistické hnutí nejprůhlednější strukturu a nemalou podporu elektorátu. V parlamentních volbách v roce 1993 dostala Komunistická strana Ruské federace, což je největší komunistická strana současného Ruska, skoro 7 mil. hlasů voličů a v roce 1995 – 15 mil. V prezident-

ských volbách v roce 1996 dostali kandidáti koalice, ve které měli komunisté klíčovou roli, v prvním kole 24 mil. a v druhém 30 mil. hlasů voličů. Na druhou stranu není možné tvrdit, že komunistické hnutí v Rusku je ucelená politická síla.

Po událostech 19.-21. srpna roku 1991 byly KSSS a komunistická strana RSFSR obviněny z komplotu s organizátory „puče“ a podle nařízení prezidenta z 23. srpna a 6. listopadu byly zakázány. Ale snaha o vytěsnění komunistického hnutí ze společenského života neměla úspěch. Spíš naopak, zákaz posloužil jako impulz pro rychlejší vývoj nových politických stran, hnutí a organizací.

V roce 1992 zahájila vláda radikální ekonomické reformy. V Rusku se jim říkalo „šoková terapie“ a vyvolaly růst nespokojenosti ve společnosti. Za daných okolností dostali komunisté možnost být centrem konsolidace opozičních sil a také možnost použít narůstající nespokojenost pro upevnění svých pozicí. Rozvoj komunistického hnutí pak pokračoval ve třech směrech – založení nových komunistických organizací, obnovení Komunistické strany RSFSR a obnovení KSSS.

Rozpad jediné komunistické strany a vývoj politického systému přispěl ke zrodu několika nových komunistických politických stran. V roce 1991 byla založena Socialistická strana pracujících. Hlavními cíli této organizace byly zachování Ruské federace jako „historicky vzniklého sdružení států“, obnovení politického a ekonomického svazu, zachování a rozvoj kulturní historické pospolitosti národů SSSR a řešení krize. Na druhém sjezdu Socialistické strany pracujících 5.-6. června 1993 byla zvolena předsedkyně strany, kterou se stala L. Vartazarova. Tato strana byla pokračovatelkou sociálnědemokratického směru KSSS. Od samého počátku soustředilo vedení strany svou pozornost na činnost v parlamentu, chránění zájmů KSSS u konstitučního soudu RF a politickou činnost v mocenských strukturách, kde na počátku mělo hodně svých členů, bývalých členů KSSS. V roce 1993 strana prakticky ukončila spolupráci se Státními komunistickými organizacemi. Socialistická strana pracujících měla na začátku své činnosti 70 tisíc členů (60 % z nich byli zástupci inteligence) a na konci roku 1998 už jen 10 tisíc členů.

Další nově vzniklou komunistickou stranou byla Všesvazová komunistická strana bolševiků. Na svém prvním sjezdu 8. listopadu 1991 strana vyhlásila své hlavní cíle: obnovení nadvlády socialistického vlastnictví, státního monopolu exportu, sociálních práv pracujících, které jim garantovala Ústava z roku 1977, obnovení systému plánového hospodářství, zastavení reformy venkova, obnovení SSSR. Tato strana byla pokračovatelem stalinského směru v KSSS. Jako jedna z mála vystupuje proti

jakékoliv formě soukromého vlastnictví a prvku tržní ekonomiky. Počet členů se na začátku blížil k několika tisícům. V roce 1993 přešla značná část členů do Komunistické strany Ruské federace, což snížilo počet členů na několik set. V roce 1995 se organizace rozdělila na dvě paralelně existující – VKSB (předseda N. Andrjeva) a VKS(b) (předseda A. Lapin).

Po nařízení prezidenta o zákazu činnosti KSSS část této strany – bolševická základna - odmítla tato nařízení a vybídla komunisty k občanské neposlušnosti, obnovení KSSS a zachování jednostranického systému. Ke konci roku 1998 tato skupina čítala jen malé množství příznivců.

Na základě marxisticky smýšlející skupiny KSSS v listopadu 1991 byla založena další komunistická strana – Svaz komunistů. V programu strany bylo uvedeno, že prioritou je snaha o vybudování společnosti, která sjednotí sociálně ekonomické základy socialismu a principy politické demokracie. Při oficiální registraci v roce 1992 se počet členů ve straně rovnal 5 tisícům. Později část členů odešla do komunistické strany Ruské federace a zbytek se rozdělil na dvě části.

Ruská komunistická dělnická strana vznikla v listopadu 1991. Jejími hlavními iniciátory byli V. Anpilov a V. Tjulkin, kteří trvali na přerušení vztahu s KSSS a formování nové komunistické organizace, jejímž základem budou leninské principy. V r. 1992-1993 počet členů přesahoval 60 tisíc. Ale vznik Komunistické strany Ruské federace zapříčinil odchod mnohých aktivistů z řad strany.

Ruská strana komunistů byla založena v prosinci 1991. Členové strany souhlasili se soukromým vlastnictvím, s použitím prvků tržní ekonomiky a byli proti privatizaci. V květnu 1992 se stal předsedou strany A. Krjučkov. Na začátku činnosti měla strana přibližně 5 tisíc členů a v roce 1998 se jejich počet snížil na 1 tisíc.

Postupný vývoj politického systému rozdělil komunistické hnutí v Rusku na dva směry – ortodoxní a reformátorský. Největším představitelem a vůbec nejvlivnější komunistickou stranou na politické scéně současného Ruska je Komunistická strana Ruské federace. Vznikla v roce 1993 a je komunistickou stranou s parlamentním zastoupením. Dlouholetým lídrem je Gennadij Zjuganov. Za své základní cíle strana považuje například zákonnými prostředky odstranit moc „mafínských struktur“, stanovit moc pracujících, patriotických sil, zachování státní celistvosti Ruska, obnovení nového SSSR, zabezpečení jednotnosti ruského národa, posílení politické nezávislosti a ekonomické samostatnosti Ruska. V souvislosti se svým strategickým plánem vedení

strany tvrdí že: „Rusko vyčerpalo svůj limit pro revoluce a občanské války¹⁴“ a navrhuje cestu sociálních reforem, které nepovedou k občanskému odporu. Komunistická strana Ruské federace vystupuje proti absolutizaci přednosti státního vlastnictví a proti pevné centralizaci. Přiznává možnost paralelní existence státního, společného a osobního vlastnictví. Podle tvrzení členů strany je jakákoliv forma monopolu v průmyslu schopna zničit ekonomiku státu. Co se týče vizí stranického systému, KSRF přiznává výhody politického pluralismu a souhlasí s nastavením vícestranického systému. V náboženské otázce strana projevuje tolerantnost, která je pro komunistickou stranu sovětského typu netypická. Připouští možnost volby určitého vyznání i pro své členy. Program KSRF je kompromisem mezi různými vnitřními stranickými směry. Je nutné podotknout, že na druhou stranu akceptování rozmanitých názorů v rámci jedné komunistické strany zachovává její jednotnost. Politologové mívají potíže při zařazování této strany podle ideologické orientace, což je podmíněno určitými neshodami mezi stanoviskem v programu a reálnými skutky, které strana uskutečňuje.

Zajímavým charakteristickým znakem Komunistické strany Ruské federace je její vztah k současné vládě a mocenským strukturám. Podstatou strategie a taktiky strany je idea zachování „historického kompromisu“. To znamená, že se nesnaží získat politickou moc v plném rozsahu, nýbrž chce se na ní podílet na základě dohody s dominantními politickými skupinami a s elitami byznysu. Lídr strany Zjuganov se domnívá, že mocenské struktury a opozice musí vést mezi sebou „konstruktivní dialog“ a být spíše partneři a nikoli nepřátelé.

KSRF je nepochybně nejsilnější silou současné opozice v Rusku. Mezi její společenice na politické scéně patřila Agrární strana Ruska (lídr Lapšin). Strana měla levicový charakter a byla zaměřena na venkovské voliče. V době svého založení čítala údajně až 170 tisíc členů. Zanikla v roce 2008 sloučením s druhou politickou stranou (Jednotné Rusko).

Ortodoxní směr v komunistickém hnutí Ruska představují ostatní výše uvedené strany. Mezi ně patří: Ruská komunistická dělnická strana, Všesvazová komunistická strana bolševiků, Ruská strana komunistů.

¹⁴ ЗЕВЕЛЕВ, А. И., СВИРИДЕНКО, Ю. П., ШЕЛОХАЕВ, В. В. *Политические партии России : История и современность.* Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2000. 631 с. ISBN 5-8243-0068-2.

1.3.2. Ruský liberalismus

Liberální hnutí bylo nejvlivnější v SSSR na konci 80. a začátkem 90. let minulého století. Bez jejich vlivu si není možné představit úspěch stoupenců B. N. Jelcina v roce 1991 a také jeho vítězství v prezidentských volbách. Svým způsobem byl zrod liberalismu v Rusku reakcí inteligence na mocenský monopol KSSS.

V letech 1990-1991 se liberální hnutí v Rusku snažilo ve všech směrech ztotožnit se západními příklady. Přívržencům liberalismu se zdálo, že stačí jen ekonomicky převést SSSR na novou verzi tržní ekonomiky a monopol KSSS přeměnit na politický pluralismus. Výsledkem bude politický a ekonomický rozvoj. K zvláštnostem ruského liberalismu může patřit to, že většina přívrženců byli zástupci inteligence a nikoli tzv. „střední vrstvy“, jak je tomu ve státech západní Evropy. Oblíbeným tématem při veřejných vystoupeních bylo vytvoření tržní ekonomiky a evidentně zanedbány byly diskuze o formování občanské společnosti a právního státu. Také pojem „individualismus“ v ruské interpretaci neznamenal právo jedince mít a volně vyjadřovat svůj názor, ale situaci, při které je vše dovoleno.

V roce 1988 vznikla první liberální politická strana s názvem Demokratický svaz. Hlavním cílem strany byla radikální změna sovětského společenského a politického zřízení s cílem vytvoření parlamentní demokracie. Na druhém sjezdu Demokratického svazu v roce 1989 byla zaznamenána hlavní myšlenka: „Demokracie pro nás není jen heslo a prázdná výzva, to je forma a podstata společenského zřízení, které se zakládá na politickém, ekonomickém a duchovním pluralismu, vícestranickém systému s volným tiskem a na státě nezávislými odbory“.

Mimo Demokratický svaz v srpnu 1989 vznikl Křesťanský Demokratický svaz Ruska a v dubnu 1990 bylo založeno Ruské křesťanské demokratické hnutí.

V listopadu 1989 začali bývalí členové Demokratického svazu pracovat na vývoji Liberální demokratické strany Sovětského svazu, která byla později přejmenována na Liberální demokratickou stranu Ruska a stala se největší liberální politickou stranou v Rusku. V jejím programu bylo napsáno, že hlavním cílem strany je „vytvoření evropské industriální společnosti v Rusku¹⁵“. Lídrem strany se stal V. V. Žirinovskij. V prezidentských volbách v červnu 1991 jeho kandidatura získala třetí místo hned za kandidaturou Jelcina a Ryžkova.

¹⁵ ЗЕВЕЛЕВ, А. И., СВИРИДЕНКО, Ю. П., ШЕЛОХАЕВ, В. В. *Политические партии России : История и современность.* Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2000. 631 с. ISBN 5-8243-0068-2.

V květnu 1990 vznikla Demokratická strana Ruska, která byla v té době největší a nevlivnější liberální politickou stranou (předseda Travkin). Důvodem krize v Rusku podle nich byla „komunistická ideologie a systematické ničení desítek milionů nejlepších jedinců ruského národa a potlačení jeho ekonomické iniciativy“. Členové strany se snažili vytvořit jednotné seskupení demokratických politických stran, hnutí a organizací. Strana vydávala vlastní noviny s názvem „Demokratické Rusko“. Na začátku roku 1991 čítala 30 tisíc členů a v dubnu téhož roku ve straně došlo k rozkolu.

Mezi další liberální strany, které vznikly na začátku r. 1990 v Rusku, můžeme zařadit Národní konstituční stranu a Republikánskou stranu Ruské federace.

V prezidentských volbách v roce 1991 zvítězil B. N. Jelcin, což znamenalo novou fázi vývoje ruského liberalismu. Politická krize a posílení pozic v podstatě umožnily příchod liberálů k moci.

V říjnu 1991 prezident B. N. Jelcin vystoupil s programem nových reforem. Program předpokládal uvolňování cen v krátkém časovém úseku a privatizaci podstatné části státního majetku. Na proces provedení reforem se vytvořily dva názory. Tvůrcem prvního byl J. Gajdar, který nabízel uvolnění cen, následné zavedení volného prodeje a provedení privatizace. Na tomto základu chtěl zabezpečit rychlý vývoj tržní ekonomiky a makroekonomickou stabilizaci. Tvůrcem druhého východiska byl G. Javlinskij, který předpokládal nejdříve realizovat privatizaci a pak liberalizaci cen, aby minimalizoval sociální ztráty. Prezident jmenoval Gajdara vicepremiérem přímo zodpovědným za reformy. To znamenalo automatické přijetí jeho varianty řešení. Výsledek byl katastrofální. Ceny vzrostly zpočátku 10-12krát a na konci roku 1992 až 100-150krát (přitom průměrné platy vzrostly jen 10-15krát). Vývoj ekonomické situace připravil mnohé občany, konkrétně důchodce, o jejich celoživotní úspory. V takových podmínkách vláda liberálů-reformátorů spustila privatizaci. Také v roce 1992 začalo snížení počtu obyvatelstva Ruska (v roce 1995 to bylo téměř o 1 milion). Pokles průmyslové výroby v roce 1992 dosáhl 35 %. Hrubý domácí produkt v roce 1993 byl na stejné úrovni jako ve Španělsku, Mexiku či Brazílii. Nakonec hlavní úkol prvního roku reforem (makroekonomická stabilizace) nebyl vyřešen a na místo očekávaného „civilizovaného trhu“ stát získal napůl kriminální „divoký kapitalismus“. Je jasné, že liberálové, kteří měli podíl na moci, nesou svůj díl odpovědnosti za situaci v Rusku po rozpadu SSSR.

V prosinci 1992 označil sjezd lidových poslanců RSFSR činnost vlády jako nedostačující a byl jmenován nový vicepremiér B. S. Černomyrdin, který byl spíše

„umírněným liberálem“. Na podzim 1993 v průběhu volební kampaně radikální liberálové v čele s Gajdarem vystoupili s heslem sjednocení všech sil, které podporují prezidenta. Na základě toho bylo vytvořeno politické sdružení s názvem „Volba Ruska“, která ve volbách do Státní dumy (dolní komora parlamentu v Rusku) obsadila druhé místo (dostala 15,5 % hlasů). „Volba Ruska“ posloužila jako základ pro tvorbu nové politické strany. Strana dostala název Demokratická volba Ruska, a v jejím programu se zdůrazňovalo: „Hlavní odpovědnost za formování nové společnosti nesou samotní občané. Jako nejdůležitější ekonomický úkol bylo uvedeno pokračování privatizace státního majetku a zvýšení ekonomických investic, ale nikoli díky působení státního kapitálu, nýbrž díky soukromému kapitálu, spojení občanů a zahraničním investicím.“ Druhá politická organizace, kterou vytvořili liberálové, měla název „Jabloko“. Jejími tvůrci byli Javlinskij, Boldyrev a Lukin. Tato skupina dostala ve volbách 7,86 % hlasů a v Dumě jí patřilo 27 míst. „Jabloko“ mělo liberální umírněnou orientaci.

Mezi lídry obou liberálních politických organizací se vyskytovaly zásadní rozdíly. Javlinskij a jeho přívrženci odsuzovali reformy, které prováděla vláda Gajdara-Černomyrdina. Obvinili Gajdara z absence jasných představ o tom, co a jak by se mělo udělat pro formování tržní ekonomiky v Rusku a že jejich výsledkem byl vznik velkých monopolů na suroviny („Gazprom“), prohlubování politické a ekonomické krize, růst sociálního napětí ve společnosti a ožebračení podstatné části obyvatelstva Ruska. Rozpory mezi Javlinskim a Gajdarem vznikaly i na základě chápání podstaty demokracie. První ji viděl ve formování a rozvoji činnosti všech orgánů právního státu, druhému stačilo soustředit moc u momentálně fungujících struktur bez jejich radikální transformace.

Další politická liberální organizace byla Liberální demokratická strana Ruska v čele s V. V. Žirinovskim. Ve volbách do Státní dumy v roce 1993 tato strana získala 23 % hlasů. V programu strany bylo napsáno, že prioritou LDSR je vytvoření „jednotného právního prostranství“ na území bývalého Sovětského svazu, garance lidských práv na celém území státu, zajištění ochrany občanů před kriminálními strukturami, a to i před státními úředníky, rozvoj politického pluralismu, rovnoprávnost všech národností a etnik. Podle názoru lídra strany – Žirinovského - radikální reformátoři použili moc, kterou dostali v roce 1991, nikoli pro řešení krize, ale pro „rozkrádání národního bohatství státu v zájmu USA a západní Evropy“.

Další politická liberální strana – Národní republikánská strana, kterou založil generál A. I. Lebed', měla zpočátku velký úspěch hlavně díky svému lídrovi. V preziden-

dentských volbách v roce 1996 Lebed' obdržel 15 % hlasů, což byl třetí výsledek. Heslo „Stydím se za svou velmoc“ bylo blízké velké části ruského národa a přidalo na popularitě tomuto politickému lídrovi. Později tuto stranu, stejně jako mnohé jiné liberální strany v Rusku, čekala krize a rozpad.

Na začátku roku 1995 vznikla další liberální organizace – politické hnutí „Kupředu, Rusko!“. Lídrem organizace se stal B. G. Fedotov. Ve svém programu strana předpokládala snížení daní, přidělení pravomocí Státní dumě schvalovat hlavu vlády, zrušení mimorozpočtových fondů prezidenta a funkci premiéra. Ale strana překvapivě dostala ve volbách pouze 1,8 % hlasů.

Strana Ruské jednoty a souhlasu vznikla jako další liberální strana v roce 1993. Lídr strany S. M. Šahraj uznával základy liberální doktríny: lidská práva, právní stát, soukromé vlastnictví, konkurence apod. Šahraj jako první z politických lídrů vyslovil myšlenku priority federalismu v Rusku. Ve volbách v roce 1993 strana dostala 6,7 % hlasů a v roce 1995 už jen 0,36 %.

Činnost radikálních reformátorů, obzvláště v průběhu prvních dvou let provádění reformem, měla za následek kompromitaci idejí liberalismu (stejně jako předtím idejí komunismu). Hlavní věc, kterou nevzali liberální reformátoři v úvahu, byla nutnost postupné adaptace občanů Ruska na novou situaci. Reformy z 90. let nevytvořily střední vrstvu, která je v každé jiné společnosti reprezentantem liberální ideologie. Zavedený ruský daňový systém odsunul vznik této třídy na dlouhá léta.

Zkušenost posledních let poukazuje na to, že možnost rozvoje liberalismu v Rusku může přetrvat jen v tom případě, pokud liberální představitelé přestanou bez rozmyšlení napodobovat praxi jiných států a národů a pokusí se použít některé potřebné aspekty s ohledem na národní tradice a zvláštnosti ruského národa.

1.4. Svéráznost postavení politických stran v politickém systému Ruska

Specifikum a svéráznost vícestranického systému je výsledek historického procesu vývoje politiky v Rusku. Podmínky vývoje politických stran, typ politické kultury, zvláštnosti mocenské organizace v Rusku, to jsou faktory, které měly vliv na formování stranického systému. Vícestranický politický systém v Rusku vznikl při absenci základu občanské společnosti. Ale na rozdíl od situace v roce 1905, přijetí politického pluralismu na konci 80. let minulého století bylo dobrovolné a uvědomělé rozhodnutí v rámci obecného, dost nejasného plánu Gorbačova o politické a ekonomické modernizaci Ruska.

Na rozdíl od států západní Evropy, kde politické strany vznikaly „zdola“, což napovídalo o jejich historické potřebnosti a vyspělosti společností, v Rusku tento proces fungoval na jiných principech. V Rusku se politické strany formovaly „shora“. Strany představují sjednocení přívrženců kolem politického lídra (například Liberální demokratická strana Ruska). Tito stoupenci jsou zákazníci konkrétního lídra, který představuje jejich zájmy v mocenských strukturách. Proces formování politických stran v Rusku má opačnou logiku. Obvyklé skupiny, které vznikají v občanské společnosti, potřebují své zástupce v mocenských strukturách, a tak vzniká potřeba v tvorbě politických stran. Ale v Rusku se zpočátku vytváří vedení strany, které následně vyhledává své potenciální členy a voliče. V současnosti žádná politická strana nepředstavuje velké procento obyvatelstva státu. Na druhou stranu neochota lidí spojovat se s určitými politickými stranami je spojena se zkušeností z nedávné minulosti, kdy mocenský monopol komunistické strany, který vystupoval jménem celé společnosti, byl ve skutečnosti formou zastoupení zájmu nomenklatury.

Určitá nestálost a nejasnost politických zájmů společnosti způsobuje, že politické strany v Rusku neodráží každodenní potřeby a starosti společnosti. Výsledkem toho je absence vědecky opodstatněných politických a ekonomických programů u politických stran, které jsou spíše zaměřeny za obecné konstatování (jež se navíc často mění v závislosti na politické konjunkturu).

Autoritativní chování je příznačné jak pro společnost vůbec, tak i pro politické elity a inteligenci. Historická nesnášenlivost jiných přesvědčení je jeden z charakteristických rysů mocenských struktur v Rusku. Také na začátku 20. století carská byrokracie dovolila existenci vícestranického systému v Rusku, ale nikdy se s tím nesmířila a vždy hledala možnost jak jej zničit. Obdobně politická krize, která nastala v Rusku v období 1992 až 1993, by nevyvrcholila konfliktem, pokud by mocenské skupiny projevíly vzájemnou toleranci a chuť řešit věci pomocí kompromisu.

Nacionalistické myšlení v Rusku aktivně využívá politické lídry. Patriotická a nacionalistická hesla se v současnosti často objevují v programech politických stran. V podmínkách patrného zhoršování životní úrovně větší části společnosti lidé hledají smysl a nové ideály. Nachází je v uvědomění sounáležitosti k určitému etniku. Národní identita je idea, která dává odpovědi na otázky o podstatě určitého národa, jeho místa a rolích ve světové historii. Není se čemu divit, že je nacionalistické myšlení v současnosti silným zdrojem sociální energie.

Radikalismus Ruska, jak levý, tak i pravý, prezentují málopočetné politické skupiny, které mají zanedbatelný politický vliv. Přirozeně není možné vyloučit posílení jejich pozic v případě zhoršení situace ve státě, také díky bezohlednému chování ruských elit.

Většina politických stran v Rusku jsou, až na malé výjimky, projekty Administrativy prezidenta. Jsou to i neznámější politické strany „Jednotné Rusko“ a „Spravedlivé Rusko“. Zajímavým projektem bylo vytvoření „Spravedlivého Ruska“, tento projekt za necelý rok prošel všemi fázemi vývoje. „Spravedlivé Rusko“ je rezervní variantou mocenské strany.

V 90. letech 20. století vyvolal rozpad politického monopolu KSSS a jeho odchod z politické scény vznik mnoha nových politických stran. Tento vícestranický politický systém byl však v praxi jen iluzí, politický vliv stran byl za posledních 15 let jen minimální.

1.5. Politická scéna současného Ruska

V 90. letech minulého století po rozpadu Sovětského svazu a ukončení obdoby monopolu KSSS v Rusku náhle vzniklo velké množství politických stran a hnutí. Jen oficiálně evidovaných bylo kolem 200. Ale jejich politický vliv na dění ve státě byl minimální.

V roce 2001 byl v Rusku přijat zákon „O politických stranách“, který mimo jiné nařizuje několik nutných kritérií pro formování a legitimizaci politických stran:

- Minimální množství členů ve straně je 50 000.
- Strany mohou být jen federální. Strana musí mít regionální pobočky s počtem nejméně 1000 členů ve více než polovině subjektů federace, tedy ve 45 subjektech.
- Financování z rozpočtu federace podle výsledku voleb do parlamentu a voleb prezidenta.

Vytváření politického systému obecně a zejména politických stran bylo prováděno „shora“. Po volbách do parlamentu v roce 2007 by se dalo říci, že bylo dokončeno formování současného politického systému Ruska. Momentálně na ruské politické scéně legitimně působí 15 politických stran. 11 politických stran se zúčastnilo voleb do parlamentu a 4 prošly do Státní dumy.

Největší a nejvlivnější politickou stranou je strana „Jednotné Rusko“, která má v parlamentu zastoupení 315 členů z celkového počtu 450 poslanců. Tato strana vznikla sloučením dvou politických stran. V roce 1999 strany „Jedinstvo“

a „Otečestvo – celé Rusko“ byly ve stavu konfrontace a o žádné domluvě, natož sloučení nemohlo být ani řeči. Ale již po volbách prezidenta v roce 2000, kdy byl prezidentem zvolen Putin, vedení těchto stran začalo zahajovat kroky ke sbližování a pozdějšímu sjednocení. Začátek procesu založení strany „Jednotné Rusko“ byl započat společným politickým prohlášením lídrů „Jedinstva“ a „Otečestva“ S. Šojgina a J. Lužkova v dubnu 2001 „o nutnosti korekce pozic vzhledem k jejich obsahu a organizačním otázkám pro praktickou realizaci integračního procesu“.

V červenci 2001 se uskutečnil první společný sjezd „Jedinstva“ a „Otečestva“ a v rámci zahájení procesu konsolidace centrických politických sil v parlamentu byla vytvořena Konzultační rada, která spojovala „Otečestvo – celé Rusko“ a „Jedinstvo“ a také poslance skupiny – „Regiony Ruska“ a „Národní poslanec“. Sjednocení těchto politických skupin poskytlo prezidentu Putinovi možnost mít v parlamentu centrickou většinu, která ho podporovala.

V prosinci 2001 se uskutečnil třetí sjezd, kde bylo rozhodnuto o reorganizaci stran „Jedinstvo“ a „Otečestvo“ do jedné politické strany – „Jednotné Rusko“. Od začátku byli v nové organizaci hned tři předsedové, a to – S. Šojgu, J. Lužkov a M. Šajmijev. Později v listopadu 2002 byl předsedou Nejvyšší rady strany zvolen B. V. Gryzlov. Následně členové strany schválili manifest – „Cesta národního úspěchu“ (29. března 2003) a na třetím sjezdu strany 20. září 2003 také přijali volební program. 24. prosince 2003 čtvrtý sjezd strany „Jednotné Rusko“ jednoznačně rozhodl o podpoře kandidatury V. Putina na post prezidenta.

Před volbami do parlamentu v roce 2007 na sjezdu politické strany „Jednotné Rusko“ prezident Ruské federace V. Putin souhlasil s tím, že se stane předsedou této strany. Volby v roce 2007 byly pro „Jednotné Rusko“ mimořádně úspěšné. Strana obdržela 64,3 % hlasů voličů (44 714 241 hlasů), což jí zajistilo 315 míst v parlamentu. Díky tomuto výkonu se „Jednotné Rusko“ stalo první politickou stranou v historii Ruska, které se podařilo ve volbách dostat více než polovinu hlasů voličů.

V současnosti je „Jednotné Rusko“ největší politická organizace Ruska, která má také největší vliv na politiku ve státě. Struktura strany je tvořena z regionálních a místních poboček. Regionální pobočky existují ve všech subjektech Ruské federace. Politická strana je přísně centralizovaná a postavena na byrokratickém principu. Pro zjednodušení vedení a komunikace uvnitř organizace je rozdělena na čtyři základní skupiny. Skupiny se jmenují podle příjmení člena strany, který ji vede a má funkci místopředsedy. V současnosti to jsou skupiny – Pechtina, Rjazanského, Jakovlevové

a Čilinganova. Ve své učebnici „Politologie“ P. T. Muchajev píše, že na prvním jednání frakce rozdali poslancům papírky, kde bylo napsáno, ke které skupině patří, dále poukazuje na proces přijetí rozhodnutí: skutečně rozhodovat může jen vedení frakce. Rozhodnutí jsou přijímána na jejím prezidiu. Při jednáních s Kremlem a vládou jsou státním poslancům oznamována konečná řešení. „Jednotné Rusko“ nechalo malým frakcím dva výbory a zajistilo si nadvládu v Dumě (dolní komora parlamentu) tzn., že vždy bude mít většinu ve všech výborech pro rozhodnutí přijatá hlasováním. Předsedu, který se snaží projevovat samostatně, mohou zbavit funkce v libovolný okamžik.

„Jednotné Rusko“ je složeno z 26,6 % členů, kteří pracují v průmyslu, z 4,5 % členů v zemědělství, 7,1 % z nich pracuje ve veřejném sektoru a 17,1 % je zaměstnáno v oblasti vzdělávání. Členství ve straně má většina předních osobností Ruské federace, starostové měst a obcí, ředitelé velkých průmyslových podniků, členové Rady federace a poslanci všech úrovní. Předseda politické strany „Jednotné Rusko“ je Vladimir Vladimirovič Putin (od 7. května 2008). Předseda Nejvyšší rady strany je Boris Vjačeslavovič Gryzlov. Spolupředsedající Nejvyšší rady „Jednotného Ruska“ jsou – Šamijev Mintimer Šaripovič (bývalý prezident republiky Tatarstán, v současnosti Státní poradce republiky Tatarstán), Šojgu Sergej Kužuretovič (ministr Ruské federace ve věcích civilní obrany, nouzových situací a likvidaci následků přírodních katastrof).

Základním cílem politické strany je dosažení materiálního a duchovního blahobytu občanů Ruska, posílení státu, komplexní modernizace ruské společnosti, která zajistí důstojné místo Rusku ve světě, jeho bezpečnost, jednotu, politickou a ekonomickou suverenitu.

Na druhém místě podle významu a počtu míst v Dumě je Komunistická strana Ruské federace. V parlamentu má momentálně 57 svých členů. Nejvyšší orgán strany je Sjezd strany, který volí Ústřední výbor a jeho předsedu. Předseda Ústředního výboru Komunistické strany Ruské federace je již dlouhodobě Gennadij Zjuganov. Strana byla založena v únoru 1993 (ovšem oficiálně, podle Stanov, je její historie spojena s RSDLP a koncem 19. století).

Organizace prohlásila, že je právoplatným nástupcem KSSS a tento fakt ve značné míře pomohl straně stát se nejdůležitější ze všech komunistických stran a být důležitou politickou silou. V 90. letech minulého století popularita a sociální základna komunistické strany vzrůstala spolu s nespokojeností občanů Ruska s průběhem liberálních reforem prezidenta B. Jelcina, které přivedly stát na pokraj ekonomického kolapsu. V roce 1993 stál před KSRF úkol vyhrát volby do parlamentu a pak

i prezidentské volby. Program strany prošel určitými změnami, např. spojení s vlastenecky zaměřenými podnikateli, uznání všech forem soukromého vlastnictví, podpora malých firem jako protiváha velkému byznysu a zkorumpovaným úředníkům apod. V průběhu dalších let dosáhla komunistická strana vynikajících výsledků. Ve volbách do parlamentu v roce 1993 získala strana 12,4 % hlasů (třetí místo), v roce 1995 22,3 % hlasů (první místo). V roce 1996 lídr strany G. Zjuganov téměř vyhrál prezidentské volby (v druhém kole jeho kandidaturu podpořilo 30,1 mil. voličů). Ale v následujících letech strana nedokázala využít příznivé politické situace a také mnohokrát předvedla voličům nejednoznačnost svých záměrů. KSRF dělala při jednáních často ústupky a neobhajovala svá původní stanoviska. V této souvislosti popularita organizace začala klesat. Ve volbách do parlamentu v roce 1999 měla strana 24,3 % hlasů (první místo), ale už v roce 2003 získala pouze 12,6 % (druhé místo) a v roce 2007 pak 11,57 % hlasů. Na sjezdu v roce 2006 G. Zjuganov konstatoval snížení počtu členů skoro o polovinu (z 300 tis. na 184 tis.). Jednou z příčin mohl být i demografický faktor. 83 % členů bylo starších 50 let, 43 % bylo ve věku 30-60 let a jen 7 % bylo mladších než 30 let. V současnosti politická strana postrádá nové myšlenky a přístupy. Organizace pod vedením G. Zjuganova nedosáhla očekávaného politického vlivu a nedokázala nabídnout společnosti projekt perspektivního rozvoje Ruska v budoucnu. Komunisté stále ještě aspirují na titul „hlavní opozice“. Ale Kreml a vláda se mohou vždy spoléhat na podporu KSRF podle potřeby. Např. „...když je potřeba ukázat pěst NATO, vyjádřit nespokojenost se zahraniční politikou USA, podpořit bratry Slovany, zvýšit výdaje na armádu, nákup zbraní a podporu průmyslu...“ Návrh zvýšit důchody a výplaty komunisté také schválí, od začátku připomínající, že návrh není dost radikální a problém neřeší.

Třetí parlamentní politická strana je Liberální demokratická strana Ruska, která má v Dumě 40 členů. LDPR byla založena 13. prosince 1989. V roce 1991 byla registrována ministerstvem spravedlnosti SSSR jako LDSSS a v roce 1992 už jako LDPR. Předseda strany a její dlouhodobý lídr je V. V. Žirinovskij.

Podle nepotvrzených informací byla LDPR vytvořena jako společný projekt KSSS a KGB. Mocenské struktury chtěly mít „kontrolovanou opozici“ uvnitř opozice. Na začátku roku 1990 strana čítala pouze 13 členů. Ale již na konci roku 1990, bylo na sjezdu vydáno prohlášení, že strana má 3000 členů z 31 regionů a je první opoziční stranou v SSSR. Na začátku roku 1991 se stal jediným právoplatným lídrem LDSSS V. V. Žirinovskij a v prezidentských volbách téhož roku jeho kandidatura dostala

7,81 % hlasů voličů (6,2 mil. hlasů), což je třetí místo hned po B. Jelcinovi a N. Ryžkovovi. Ve volbách do parlamentu v roce 1993 LDPR získala 22,92 % hlasů (první místo). To byl nečekaný úspěch, který svědčil o preferencích občanů v té době. Pro stranu hlasovali lidé nespokojení se směrem reforem prováděných Gajdarem (o nich bude pojednáno později), ale kteří přesto byli příznivci tržní ekonomiky a prezidentské formy vlády. Pro tuto stranu hlasovala i větší část armády a zástupců opozice, kterým se líbily slogany o unitárním státě a ruské velmoci. Tak se Liberální demokratická strana Ruska stala jednou z vedoucích politických stran ve státě.

V následujících letech popularita strany postupně klesala. O tom svědčily i volby do parlamentu v roce 1995, ve kterých LDPR získala 11,80 % hlasů a v prezidentských volbách v červnu 1996 pouze 5,76 %. V roce 2007 strana získala 8,14 % (5 660 823 hlasů), což znamenalo třetí místo hned za „Jednotným Ruskem“ a KSRF.

Podle oficiálního programu strana vystupuje pro liberalismus a demokracii a je kategoricky proti komunistické ideologii. Přitom slibuje svým voličům obnovení sovětského systému zdravotní péče a vzdělávacího systému, zrušení přijímacích zkoušek na vysokých školách, zavedení systému přidělení práce čerstvým absolventům, vývoj státního programu zajištění bydlení všem občanům státu. Strana považuje stát za hlavní subjekt vyjadřující zájmy lidí a společnosti. Na druhou stranu tyto zájmy občanů a společnosti by měly být podřízeny zájmu státu. Osobní svobodu ideologie LDPR přiznává jen v té míře, v jaké nedochází ke konfliktu se státním zájmem. Svůj hlavní cíl a úkol LDPR vidí ve „vytvoření silného ruského státu“ a „obnovení území bývalého SSSR“.

LDPR aspiruje na statut hlavní opoziční strany v Rusku, ale její opozičnost je nejčastěji vyjádřena v podobě prohlášení a deklamací. Například při říjnových událostech v roce 1993 (při kterých se v podstatě uskutečnil konflikt mezi mocí výkonnou a mocí zákonodárnou) se LDPR postavila na stranu prezidenta (B. Jelcina). Později od prezidenta přijala i projekt nové Ústavy. Organizace vystupovala proti vyhlášení nedůvěry prezidentovi, podporovala vstup armády na území Čečenska a pokaždé schvaluje vládní projekty z rozpočtu. Za prokázanou loajalitu LDPR dostává odměny v podobě svobodného přístupu do TV a podle některých informací také balíky akcií ruských podniků. Díky tomu strana získala titul „nejvíce zkorumpované“ politické strany ve státní Dumě. Podle profesora Altajské školy politického výzkumu J. Černyševa je „LDPR speciální projekt, který plní roli neutralizátora mezi voliči“. Profesor si také myslí, že „Žirinovskij a jeho strana jsou užitečné pro mocenské struktury tím, že může organizo-

vat informační akce na hranici provokace, zkoumat preference společnosti a ověřovat, nakolik je společnost připravena k nastolení autoritativního režimu.“

Další politická strana v parlamentu je „Spravedlivé Rusko“. V Dumě má 38 křesel. Největší počet z nich patří byznysmenům, následují je vedoucí různých společenských organizací a tři křesla mají poradci mluvčího Rady federace – Sergeje Mironova. Lídr strany je v současnosti Nikolaj Levičev (podle Muchaeva). Podle oficiálních webových stránek strany je jejím lídrem Sergej Mironov a Levičev je předseda strany. Strana „Spravedlivé Rusko“ vznikla v říjnu 2006 sloučením tří politických organizací – politické strany s názvem „Vlast“, která měla své zástupce v Dumě a dvou dalších politických stran, které neměly své frakce a skupiny poslanců v dolní komoře parlamentu – „Ruské strany důchodců“ a „Ruské strany života“. Ještě před sloučením stran lídr a předseda „Spravedlivého Ruska“ Sergej Mironov spolu s tajemníkem prezidia Centrální Rady – Alexandrem Babakovem a tajemníkem Centrální Rady – Igorem Zotovym veřejně prohlásili, že se nová strana stane „reálnou protiváhou Jednotnému Rusku v politickém systému státu“. Podle S. Mironova je vznik nové politické strany podmíněn zájmem společnosti o vytvoření „plnohodnotné levicové politické síly“ a dále myšlenkou, že „časy malých politických stran jsou pryč“. „Spravedlivé Rusko“ za svůj hlavní cíl pokládá „obnovení sociální spravedlnosti ve společnosti a vytváření podmínek sociálního zabezpečení pro všechny občany Ruska“. Na prvním sjezdu strany 26. února 2007 její lídr přímo uvedl, že „Spravedlivé Rusko“ je socialistická strana.

Mezi další zvláštnosti můžeme zařadit fakt, že „Spravedlivé Rusko“ je v opozici nikoli vůči prezidentovi, kterého veřejně podporuje, ale vůči politické straně „Jednotné Rusko“ (která je v podstatě politickou stranou prezidenta). Na začátku roku 2007 před volbami prohlásili členové strany, že „Spravedlivé Rusko“ je jedinou politickou stranou Putina, který ji vytvořil v protikladu k „Jednotnému Rusku“, které zkrsluje jeho politiku a označili „Jednotné Rusko“ za „stranu oligarchů a byrokratů“. Ale Putin se stal v říjnu téhož roku členem a lídrem strany „Jednotné Rusko“.

V průběhu vývoje se připojilo ke straně „Spravedlivé Rusko“ postupně 8 politických stran. Mezi ně patří: „Strana sociální spravedlnosti“, strana „Rozvoj podnikání“, „Strana konstitučních demokratů“, „Lidová strana Ruské federace“, „Socialistická jednotná strana Ruska“. Mimo tyto politické strany se k „Spravedlivému Rusku“ připojilo i mnoho známých členů jiných politických stran, např. z „Jabloka“, KSRF, LDSR, „Strany obrození Ruska“. Sergej Mironov v roce 2010 prohlásil: „Jsem pevně přesvědčen, že

spojení „Spravedlivého Ruska“ a KSRF je historicky nevyhnutelné, je to jen otázka času“.

2. PŘEDNÍ RUŠTÍ PŘEDSTAVITELÉ V OBDOBÍ OD ROKU 1991 PO SOUČASNOST

2.1. Epocha Jelcina

„Není možné vyjádřit slovy moje současné pocity, které momentálně prožívám. Poprvé v tisícileté historii Ruska Prezident slavnostně přísahá svým spoluobčanům. Neexistuje větší pocta než ta, kterou národ dává člověku, neexistuje vyšší postavení, které volí občané státu. Dívám se optimisticky do budoucnosti a jsem připraven k energickému jednání. Veliké Rusko se pozvedne! My je proměníme v kvetoucí, demokratický, mírumilovný, právní a suverénní stát. Teď začíná těžká práce pro všechny. Prodělali jsme hodně zkoušek a teď si jasně představujeme své cíle a můžeme si být jisti – Rusko se znovu narodí!“ takovými slovy začal svůj nástup do funkce prezidenta ruské RSFSR 10. června 1991 Boris Nikolajevič Jelcin. Program jeho volebních kampaní obsahoval sliby zrušit všechna stranická privilegia a slib „lehnout si pod vlak“, pokud se zvýší ceny.

Boris Nikolajevič Jelcin se narodil 1. února 1931 ve vesničce Butka Tálického okresu ve Sverdlovské oblasti v rodině rolníků. Otec Jelcin Nikolaj Jignatjevič a matka Starygina Klavdija Vasiljevna měli kromě Borise ještě dvě děti – Michaila a Valentinu. V době nedostatku jídla v roce 1935 se rodina přestěhovala do města Berezniky v Permské oblasti na stavbu továrny. Ve škole se Jelcin učil dobře, ale kvůli drzému chování a mnohačetným konfliktům s učiteli byl ze sedmé třídy vyloučen (následně byl ovšem přijat zpátky a ukončil školu s výbornými známkami). Jelcin nebyl na vojně kvůli absenci dvou prstů na levé ruce. Podle některých zdrojů přišel o prsty při výbuchu granátu, který ukradl ve vojenském skladu s municí. V roce 1949 se na druhý pokus dostal na Uralský polytechnický institut S. M. Kirova, který ukončil v roce 1955. Tématem jeho diplomové práce byla „Televizní věž“. V letech 1955 až 1957 pracoval jako mistr v závodě „Uraltjažtrubstroj“. Poté do roku 1963 pracoval na stavbách v Sverdlovsku jako hlavní mistr, technik, vedoucí stavby. Od roku 1963 je hlavním inženýrem a od roku 1965 se stává ředitelem Sverdlovského stavebního kombinátu.

V roce 1961 Jelcin vstoupil do řad KSSS. Později na to vzpomíná: „Upřímně jsem věřil ideálům spravedlnosti, nositelem kterých je strana.“ Upřímně vstoupil do řad KSSS, předtím důkladně prostudoval ústavu, program a také práce Lenina, Marxe, Engelse. Od roku 1968 byl Jelcin přeložen na práci ve straně – stal se vedoucím stavební-

ho oddělení Sverdlovska u Krajského výboru KSSS. V roce 1975 byl na plénu Sverdlovského krajského výboru KSSS zvolen tajemníkem Krajského výboru, který byl zodpovědný za rozvoj průmyslu v regionu.

V roce 1976 byl zařazen do kurzu, který probíhal v Moskvě v Akademii sociálních věd při KSSS. Dva týdny na to KSSS doporučila jeho kandidaturu na místo prvního tajemníka Sverdlovského Krajského výboru KSSS. Na konci roku 1976 Jelcina zvolili náměstkem Regionální rady v Serovském volebním obvodu (město Severouralsk). V době svého působení v Sverdlovsku Boris Jelcin postavil novou výškovou budovu pro regionální výbor KSSS, která byla nejvyšší ze všech budov regionálních výborů v SSSR. Postavil cestu mezi Sverdlovskem a Severouralskem a provedl rekonstrukci starých dolů a závodů (i když se později zjistilo, že zahraniční zařízení je příliš velké pro práci ve stísněných podmínkách šachet a hal). V roce 1977 (v noci ze 17. na 18. září) byl podle nařízení Jelcina v centru Sverdlovska zbourán dům inženýra Ipatjeva, kde byla v roce 1918 vykonána poprava cara Mikulaše II. s rodinou a sluhy.

Na jaře roku 1978 bylo ve Sverdlovské oblasti zaznamenáno několik případů nákazy antraxem, které byly následkem výbuchů na území utajeného vojenského městečka. Podle neoficiálních zdrojů došlo při výbuchů k úniku biologických zbraní – bakterie antraxu. Ve své knize „Zpověď k danému tématu“ Jelcin na incident vzpomíná, ale neuvádí podrobnosti.

V roce 1978 byl budoucí prezident poprvé zvolen poslancem Nejvyšší rady SSSR a v roce 1981 na XXVI. sjezdu KSSS se Jelcin stal členem Ústředního výboru KSSS. V roce 1985 Michail Gorbačov jmenoval Jelcina prvním tajemníkem Moskevského výboru namísto Viktora Grišina. Na svém novém místě Jelcin ihned provedl velké personální změny. Vyměnil všechny své pomocníky, některé členy předsednictva a tajemníky Moskevského výboru. Následně vyhlásil boj korupci. Jelcin udivoval občany Moskvy svou přístupností, jízdou ve veřejné dopravě, nečekanými obhlídkami obchodů a organizací veletrhu s ovocem a zeleninou v roce 1986.

Opravdový začátek politické kariéry Jelcina, jako populistického politika známého široké veřejnosti, nastal po jeho památném projevu na XXVII. sjezdu KSSS v únoru 1986. Jeho proslov byl mimořádně kritický. Jelcin uvedl, že ve straně jsou používány „zvrácené metody vedení“ a dochází k „degeneraci pracovníků“. K tomu doplnil „Delegáti se mohou zeptat: proč jsem o tom nemluvil na XXVI. sjezdu strany? No dobře. Mohu odpovědět a odpovědět z čistého srdce: zřejmě se mi tenkrát

nedostávalo odvahy a politické praxe.“ Mimo jiné na tomto XXVII. sjezdu KSSS Jelcin obvinil Raisu Maksimovnu (manželku Gorbačova) z toho, že „leze do cizích záležitostí“ a „komanduje manžela“. Zajímavé je, že to všechno bylo zveřejněno, i když v roce 1987 pojem „stranická disciplína“ nebyl prázdným zvukem a KGB byla schopna uhlídat a nedopustit úniky těchto informací na veřejnost. Proto domněnka o tom, že KGB (podle rozhodnutí významných představitelů nomenklatury) měla sama zájem na šíření textu projevu, který zajistil Jelcinovi věhlas neohroženého politika, schopného kritizovat Gorbačova, nevypadá nesmyslně. V poslední den sjezdu byl Jelcin zvolen kandidátem na člena politbyra KSSS.

6. května 1987 příznivci Vlasteneckého spolku „Paměť“ (lídr Dmitrij Vasiljev) uspořádali v Moskvě velké shromáždění. Zajímavý byl ten fakt, že shromáždění nikdo nerozehnal, ale naopak byl účastníkům splněn jejich požadavek na setkání s prvním tajemníkem KSSS – Borisem Jelcinem. Jelcin demonstranty přijal a pronesl, a to dokonce před nimi, proslov. Na tom by nebylo nic mimořádného, pokud by ovšem za normálních okolností nebyly všechny podobné demonstrace rozehnány (např. účastníci demonstrace z politické skupiny „Demokracie a humanismus“).

V létě roku 1987 došlo ke konfliktu mezi Jelcinem a některými členy vedení KSSS, v první řadě s E. Ligačovem, který byl tajemníkem KSSS v ideologických záležitostech. Ligačov kritizoval Jelcina za populismus a iracionální personální politiku na oplátku Jelcin napsal dopis Gorbačovovi, ve kterém kritizoval „nedemokratický“ styl práce Ligačova ve straně a žádal o dovolení opustit svou funkci. Gorbačov přislíbil prodiskutovat dané téma později.

Na podzimním plénu Politbyra v roce 1987 Jelcin pokračoval v prohlubování konfliktní situace. Ve svém proslovu kritizoval práci Politbyra a sekretariátu KSSS, vyjádřil nespokojenost s pomalým tempem transformace společnosti a patolízalstvím před generálním tajemníkem (Gorbačov). Dále Jelcin veřejně požádal o vyloučení Gorbačova z Politbyra. Gorbačov reagoval obviněním Jelcina z „politické nezralosti“ a „absolutní nezodpovědnosti“. Výsledkem konfliktu bylo zproštění Jelcina funkce a jeho veřejné přiznání o nesprávnosti vlastních úsudků. Přesto budoucí prezident zůstal členem KSSS a dostal bezvýznamné místo zástupce předsedy Státního budování SSSR. Díky vytvořené image nepřítelů stranických výsad a řadě populistických kroků Jelcin získal ve volbách lidových poslanců SSSR v Moskvě vítězství nad svým soupeřem E. Brakovym. Volby proběhly v březnu 1989. Jeho politický program měl umírněnou libe-

rálně komunistickou povahu, kde hlavní prioritou byl boj s výsadami stranické nomenklatury.

Na konci roku 1989 Jelcin navštívil USA. V průběhu návštěvy si americké publikum mohlo poslechnout několik přednášek na téma „Společenskopolitický život Ruska“. V této souvislosti italské noviny „Republika“ zveřejnily článek o několika skandálních případech nevhodného chování budoucího prezidenta na veřejnosti (Jelcina viděli v opilém stavu atd.). V době politické kariéry prezidenta se budou takové „případy“ ještě mnohokrát opakovat.

V březnu 1990 byl Jelcin zvolen lidovým poslancem RSFSR v Sverdlovsku. V květnu za podpory bloku „Demokratické Rusko“ vítězí ve volbách na funkci předsedy Nejvyšší Rady RSFSR. Ve svém následném proslovu Jelcin uvedl: „Rusko bude samostatné ve všem a jeho rozhodnutí musí být nad rozhodnutími Sovětského svazu“. Gorbačov byl proti kandidatuře Jelcina na tuto funkci. Po schválení Deklarace o suverenitě RSFSR, které proběhlo 12. června 1990 na sjezdu lidových poslanců, v Rusku de facto nastává dvojláda. Ruské úřady sabotují rozhodnutí úřadů SSSR. Ve snaze získat na svou stranu co nejvíce příznivců, cestuje Jelcin do Tatarstanu a Baškortostánu. V průběhu návštěvy slibuje vedení republik „tolik suverenity, kolik mohou strávit“.

2.1.1. Jelcin prezident

Jelcin v podstatě postupně koncentruje do svých rukou veškerou moc. Sjezd lidových poslanců schvaluje provedení referenda o zachování SSSR a o zavedení nové funkce prezidenta RSFSR. Většina občanů Ruska v referendu, které proběhlo 17. března 1991, bylo pro zachování Sovětského svazu, ale i pro zavedení nové funkce prezidenta RSFSR. Samozřejmě se zde nabízí otázka. K čemu jsou ve státě dva prezidenti? Vždyť prezidentem SSSR byl v té době M. Gorbačov. Vše dle přísloví „rozděl a panuj“. Volby se uskutečnily 12. června 1991. Za podpory „Demokratického Ruska“ vyhrála kandidatura Jelcina (57 % hlasů). Jeho volební program obsahoval spíše populistická hesla nežli demokratická. Hlavními body programu byly boj proti výsadbám, zvýšení cen, diktatuře z centra apod. Tomu odpovídal též památný slib Jelcina „lehnout na koleje, pokud vzrostou ceny“. Nepředbíhejme, ale pouze připomeňme, že ceny následně vzrostly 150krát a korupce spolu s privilegii oligarchů nabyla opravdu nebývalých rozměrů.

19. srpna 1991 došlo v Rusku k pokusu o státní převrat (puč). Organizovali ho členové vlády, kteří byli proti rozpadu Sovětského svazu. Puč trval tři dny a následně utrpěl porážku. V srpnových událostech je dodnes hodně nejasností a otázek. Po svém

vítězství obvinil Jelcin organizátory puče ze „spiknutí s cílem převzít moc“ (o jaké převzetí moci tu jde, když všichni účastníci měli moc už předtím?). Všichni iniciátoři převratu byli nakonec zproštěni veškerých obvinění. Popularita Jelcina vzrostla díky jeho smělému a rozhodnému chování v době puče (proč se cítil tak neohroženě?). Převrat dovolil Jelcinovi vnést také některé změny do legislativy státu. Jak napsal jeden svědek události: „Já mám takový pocit, že události v letech 1991 a 1993 jsou důkladně naplánovaná provokace, která zajistila rozpad Sovětského svazu a návrat k ranému kapitalismu.“ Po porážce puče a návratu Gorbačova do Moskvy (v době puče byl na dovolené u Černého moře) již byla fakticky všechna rozhodnutí přijímána Jelcinem. V prosinci 1991 prezident RSFSR (Jelcin), prezident Ukrajiny (L. M. Kravčuk) a hlava parlamentu Běloruska (S. S. Šuškevič) podepsali, v utajení před Gorbačovem i celým národem, Bělověžskou dohodu. Dohoda předpokládala rozpad SSSR a vytvoření Společenství nezávislých států, což bylo v rozporu s výsledky referenda z 17. března. 24. prosince Sovětský svaz přestává existovat a následující den Gorbačov rezignuje na funkci prezidenta již neexistujícího státu. Jelcin se stává jediným držitelem moci v Rusku. Vzniká otázka, proč zrovna Jelcin a jak nebo čím vysvětlit jeho rychlý a bezproblémový vzestup k moci. V. Belocerkovsky vysvětluje: „Kandidatura Jelcina byla velmi pohodlná pro nomenklaturu. Jelcin představoval objekt, kterým bylo možné snadno manipulovat vzhledem k jeho povahovým vlastnostem: bezmezná ctižádostivost, nespoutané chuti na alkohol a totální bezohlednost. Pro komunistické byrokraty nastávala kritická situace. Bylo jim jasné, že, jak se zdálo, neměnitelný systém státního socialismu (spíše – feudalismu) žije své poslední dny spolu s jím vytvořeným impériem. Svou hlavní záchranu viděli v rychlém přechodu na kapitalismus, aby pomocí té moci, kterou ještě měli, mohli do svého vlastnictví převést „nejlepší kousky národního hospodářství“.

Na V. sjezdu lidových poslanců Ruska (říjen-listopad 1991) Jelcin oznámil začátek programu radikálních reforem. Jejich hlavním cílem byl přechod státu k tržní ekonomice. 6. listopadu se Jelcin stal hlavou nové vlády Ruské federace a svým prvním zástupcem jmenoval Burbulise, který spolu s Jegorem Gajdarem a Anatolijem Čubajsem sehrál jednu z hlavních rolí v utvoření nového ekonomického systému. V novém Rusku pokračovaly destruktivní procesy, které začaly již v době „perestrojky“ v SSSR, jak v ekonomice tak i v politice. Vláda mladých reformátorů namísto toho, aby se postarala o finanční stabilizaci ekonomiky Ruska, příliv kapitálu ze zahraničí a poskytnutí

impulzu pro rozvoj průmyslu, se omezila na liberalizaci cen a zrychlenou privatizaci státního majetku.

V lednu 1992 první zástupce předsedy vlády RSFSR J. Gajdar spolu se skupinou amerických konzultantů (J. Saks) a za souhlasu B. Jelcina začínají provádět tzv. program „šokové terapie“. „Šoková terapie“ se v Rusku prováděla podle receptu a pod kontrolou Mezinárodního měnového fondu. D. Stirlic, hlavní ekonom Světové banky, po svém propuštění z Mezinárodního měnového fondu tvrdil, že recepty od MMF jsou vždy stejné a obsahují čtyři etapy – privatizace, liberalizace kapitálu, tržní ceny energií a uvolnění trhu. Výsledkem těchto reforem bylo totální znehodnocení rublu, zhroucení armády, zhroucení zdravotního systému a systému vzdělávání a sprostá krádež úspor občanů Ruska. V roce 1992 podle „Politické encyklopedie“ (autor A. B. Beljakov a kolektiv) se Rusko oficiálně dostalo na žebříček nejhledovějších států světa. Občané Ruska denně spotřebují 2040 Kcal. V SSSR to bylo 2590 Kcal, v USA 3350 Kcal, a v nejchudších státech Afriky to je 2300 Kcal. Podle mezinárodních norem Světové potravinové organizace stravování na úrovni 2150 Kcal za den charakterizuje podmínky permanentní podvýživy.

Spolu s ekonomickými problémy v Rusku na začátku 90. let začínají eskalovat problémy etnické. Nyní hrozí rozdělení samotnému Rusku. Ozbrojené konflikty vznikají v Ingušsku a Severní Osetii. Všetatarský kurultaj (vrcholný orgán Tatarstánu) vyhláší nezávislost Tatarstánu. Čečensko postupně přestává respektovat Rusko (což nakonec skončí dvěma čečenskými válkami). V roce 1993 se k ekonomickým a etnickým problémům přidává i konflikt politický mezi prezidentem Jelcinem a Sjezdem lidových poslanců. Hlavním bodem neshod bylo rozdělení pravomocí v řízení ekonomických reforem mezi Jelcinem a Sjezdem. Výsledek referenda o důvěře prezidentovi a o znovuzvolení prezidenta a poslanců neuspokojoval ani jednu stranu. Národ vyjádřil důvěru prezidentovi a ekonomickým reformám, ale neurčil nové volby poslanců ani prezidenta.

Politický konflikt nakonec eskaloval v říjnu 1993 v ozbrojený konflikt mezi prezidentem Jelcinem, zástupcem výkonné moci ve státě, a Nejvyšší radou, zástupcem zákonodárné moci. Hodnocení těchto událostí jsou dodnes diametrálně odlišná. Jedna strana tvrdí, že prezident v průběhu říjnových událostí uskutečnil státní převrat. Druhá naopak, že zabránil pokusu o puč, cílem kterého bylo vrátit starý režim. Jedna věc je fakt, že konfliktní situace, která skončila střelbou z tanků do Bílého domu (dům ve kterém v Rusku zasedá parlament) se vyvíjela již nějakou dobu předtím. VII. sjezd lidových poslanců, který proběhl na začátku roku 1992, se pokusil dát do Ústavy změ-

ny, omezující pravomoc výkonné moci ve státě. Jelcin reagoval proslovem s obviněním Sjezdu ze snahy o obnovení totalitního režimu. Tentokrát se podařilo konflikt urovnat pomocí souhlasu obou stran s uspořádáním referenda. Poslanci také hlasovali pro výměnu předsedy vlády. J. Gajdara nahradil V. Černomyrdin.

Na VIII. Sjezdu (10. březen 1993) lidoví poslanci fakticky zrušili přijaté dohody. Jelcin odpověděl prohlášením k občanům Ruska, ve kterém pronesl, že „smysl konfliktu je v zásadním rozporu mezi národem a předchozím bolševickým antinárodním systémem“ a doplnil, že podepsal nařízení o zvláštní správě řízení do ukončení krize. 22. března podal Ústavní soud rozhodnutí o protiprávním jednání prezidenta. Shledal, že rozhodnutí Jelcina jsou v rozporu s 9 články Ústavy. Proto se IX. mimořádný sjezd lidových poslanců (26. března) rozhodl považovat jednání prezidenta za pokus o státní převrat a poprvé v historii Ruska uskutečnit nedobrovolné sesazení z funkce prezidenta (inpeachment). Avšak poslanci nedokázali nasbírat potřebné množství hlasů pro provedení této záležitosti. Obě strany se opět shodly na kompromisu v podobě referenda, které proběhlo 25. dubna 1993. Výsledky referenda neodpověděly na hlavní otázku: chtějí občané Ruska ve svém státě prezidentskou republiku s omezenou pravomocí zákonodárné moci, nebo parlamentní republiku?

Přes velkou snahu prezidentských struktur, které monopolizovaly TV, rozhlas a tisk, zůstali občané Ruska pasivní. 38 mil. voličů vůbec nepřišlo k hlasování, 40 mil. projevilo důvěru prezidentovi a 27 mil. nedůvěru. Politiku prezidenta podpořilo 36 mil. voličů a 31 mil. občanů projevilo nedůvěru. Výsledek referenda prokázal nedůvěru voličů jak k parlamentu, tak i k prezidentovi, a to, že společnost není jednotná.

Jelcin formuje Ústavní konferenci s cílem vypracování projektu Základního zákona státu. Alternativní projekt vypracují také lidoví poslanci přes Ústavní komisi. Jelcin 5. června prohlašuje: „Rada a demokracie nejdou dohromady.“ V následujících dnech prezident provádí důležité personální změny (odstranění z funkce viceprezidenta Ruckého a místopředsedy vlády Šumejka) a 21. září prohlašuje, že podepsal nařízení číslo 1400 „O postupné ústavní reformě“. Prezident také nařizuje zastavit „realizaci zákonodárné, správní a kontrolní funkce“ sjezdu lidových poslanců a Nejvyšší rady. Na 11. prosinec byly stanoveny volby do nového parlamentu – Federálního shromáždění. Své jednání, které bylo v rozporu s Ústavou, odůvodnil Jelcin tím, že „zabezpečení bezpečnosti Ruska a jeho národa mají větší cenu nežli formální dodržování zastaralých norem“. Nejvyšší rada s podporou Ústavního soudu kvalifikovala tyto skutečnosti jako

pokus o státní převrat a na základě článku 121.6 Ústavy RF přijala rozhodnutí o zproštění Jelcina funkce prezidenta.

23. prosince byl svolán X. mimořádný sjezd lidových poslanců, kteří museli pracovat v kordonem ohraničeném objektu bez vody, elektřiny a telefonického spojení. 2. října došlo v Moskvě k prvním ozbrojeným konfliktům a další den Jelcin podepisuje nařízení o zavedení výjimečného stavu v Moskvě. Ozbrojený konflikt pokračoval s účastí tanků, které ostřelovaly Bílý dům (bojovalo se i o televizní centrum „Ostankino“). V bojích podle oficiálních informací zahynulo nejméně 150 lidí (svědci událostí uvádí alespoň šestkrát vyšší číslo). Zničení opozice umožnilo Jelcinovi odstranit zbytky minulého státního systému, které ještě existovaly, do října 1993. 12. prosince 1993 se v Rusku uskutečnily volby do Státní dumy. Lídrem se nečekaně pro všechny stává LDSR, což ukázalo na nedůvěru voličů k politice a reformám Gajdara a Černomyrdina, kteří měli ve volbách svoji stranu – „Volba Ruska“. Výsledky voleb do Státní Dumy v roce 1993 byly důkazem nepopularity západního modelu rozvoje v Rusku. Současně s volbami do Dumy proběhla „reforma Ústavy“. 12. prosince 1993 byla v Rusku přijata nová Ústava Ruské federace, která je v podstatě napodobeninou západních zdrojů.

V létě 1994 skončila kuponová privatizace. Cílem privatizace měl být převod státního majetku na obyvatelstvo. Ve skutečnosti si iniciátor privatizace A. Čubajs a jeho kolegové mysleli, že majetek musí přejít do rukou lidí, „kteří ho umí spravovat a řídit“. Prakticky celý státní majetek nakonec skončil v rukou ředitelů továren a závodů, kriminálních struktur a organizátorů finančních pyramid. Běžní lidé, kteří již měsíce nedostávali výplatu a jídlo sháněli za potravinové lístky, okamžitě své kupony prodávali. Celkový počet lidí, postižených činností iniciátorů privatizace, byl 35-40 mil. A. B. Beljakov a kolektiv ve své „Politické encyklopedii“ píše: „...privatizace, která se uskutečnila pod vedením Gajdara a Čubajse na začátku 90. let, nepomohla zvýšit efektivitu výroby, ale naopak vedla k černému přerozdělování národního majetku a urychlenému vytvoření třídy nových vlastníků.“ Následkem liberalizace cen byly znehodnoceny všechny úspory občanů, poté přišla privatizace, kdy byla většina občanů Ruska okradena podruhé. Za 10 let trvání privatizace putovalo do státního rozpočtu Ruska pouze 10 až 20 mld. dolarů! Za tolik byla prodána větší část druhé největší ekonomiky světa. Pro srovnání: státní rozpočet Anglie posílil po prodeji společnosti „British Telekom“ o 23 mld. dolarů a privatizace „Deutsche Telekom“ přinesla 13 mld. dolarů do státního rozpočtu SRN.

Neefektivnost zahraniční a domácí politiky a těžká ekonomická situace zajistily Jelcinovi mimořádně nízkou popularitu před prezidentskými volbami v roce 1996. Ale díky rozsáhlé volební kampani, kterou organizovaly americké firmy specializované na politické kampaně a již financovaly skupiny byznysmenů a oligarchů vedené B. Berezovským a A. Čubajsem, vítězí kandidatura Jelcina nad kandidaturou G. Zjuganova. Prezident, který měl zpočátku jen 6 % hlasů voličů (podle některých zdrojů pouze 3 %) dokázal v průběhu volební kampaně nasbírat 54 % hlasů. Skupina oligarchů získala za podporu Jelcina v průběhu volební kampaně přístup k největším podnikům a vliv na politické dění v Rusku. A. Čubajs dostal funkci vedoucího administrativy prezidenta RF, V. Potanin – místopředsedy vlády RF, B. Berezovskij – náměstka ministra Bezpečnostní rady státu RF. Tato skupina dostala název: „semibankirschi-na“.

V září 1996 v důsledku porážky ruské armády v Čečensku a mezinárodního společenského vlivu podepsal Jelcin Khasavyurtovskou dohodu, podle které Čečensko de facto získalo nezávislost. V listopadu 1996 Jelcin podstoupil operaci srdce, po které již prakticky nebyl schopen plnohodnotně zvládat funkci prezidenta. Skutečná moc se přesunula do rukou tzv. „rodiny“. „Rodinou“ byla skupina lidí z nejbližšího okolí prezidenta – dcera T. Djačenko, A. Čubajs a další. Západ jako projev podpory kurzu politiky Jelcina přijal Rusko do skupiny států Velké osmičky v roce 1998.

V srpnu 1998 došlo v Rusku k finanční krizi, kterou odstartovala vláda (S. Kirienko) rozhodnutím o zmrazení plateb za státní cenné papíry, především krátkodobých vládních závazků. Krátkodobé vládní dluhopisy byly poprvé emitovány v květnu 1993 Ministerstvem financí RF. Ve skutečnosti nepředstavoval trh s dluhopisy nic jiného než klasickou finanční pyramidu (s účastí téměř všech finančních zdrojů státu). V průběhu třech let peníze neopouštěly finanční sféru a pokud se dostávaly do reálné ekonomiky, tak za ně ředitelé podniků okamžitě nakupovali dluhopisy. Na výplaty peněz zaměstnancům již tedy peníze nezbyly. Spekulace s cennými papíry byly výnosným byznysem. Zisky zde dosahovaly až 1500 % ročně! Na začátku roku 1998 činil celkový objem dluhopisů v oběhu 272 612 mld. rublů v nominální hodnotě. S pomocí těchto cenných papírů stát dlouhou dobu zakrýval díry ve státním rozpočtu. Deficit státního rozpočtu tvořil 26,5 % (téměř 25 % z toho obsluha státního dluhu). Oligarchové, kteří kupovali ruské podniky se západními úvěry, narazili na problém splácení dluhu západním bankám a začali ve velkém množství prodávat státní dluhopisy, což způsobilo krizi. Současně se začaly projevat následky zálohových aukcí (vláda si brala úvěry od

soukromých bank, ve kterých však měla vedené své účty, takže si vlastně půjčovala ze svých vlastních peněz a jako záruku dávala bance akcie státních podniků, po nesplacení úvěrů byly pak akcie dávány do aukcí, které se účastnilo několik bank, akcie však byly prodávány pod cenou. Aukce byly pořádány na příkaz prezidenta Jelcina). Finanční systém Ruska se dostal do špatné situace, národní měna Ruska byla zabezpečena pouze z jedné čtvrtiny, ale vláda nechtěla dlouhou dobu uskutečnit devalvaci rublu. Jelcin garantoval stabilitu měny tři dny před krizí. Světová banka slíbila pomoc v rozsahu 5 mld. dolarů. Peníze se však do státního rozpočtu nikdy nedostaly, protože je rozkradla úzká skupina lidí. Vyšetřování tohoto neuvěřitelného zločinu nepřineslo žádné výsledky (mnoho účastníků a svědků zahynulo za nejasných okolností). Nejvíce byla finanční krizí poškozena tzv. „střední třída“ – občané, kteří již měli nějaké úspory. Zástupci oligarchie přijali rozhodnutí vlády s radostí, protože významná část jejich prostředků byla schována v offshorech – daňových rájích. Následky krize nesli převážně malí a střední podnikatelé. Banky nevydávaly hotovost, neprováděly peněžní převody, nefungovaly platební karty mezinárodních platebních systémů. Státní cenné papíry a akcie podniků ztratily svou cenu. Hodnota dolaru vzrostla z 6,2 rublů za jeden dolar (17. srpna) na 21 rublů za jeden dolar (7. září), což pochopitelně znehodnotilo úspory občanů v průběhu velmi krátké doby.

Vláda Kirijenka odstupuje z funkce a Jelcin navrhuje kandidaturu V. Černomyrdina. Ale Duma odmítla tuto kandidaturu a kompromisem se stala kandidatura J. Primakova. V létě roku 1999 Jelcin vyměnil Primakova za S. Stěpašina a po vpádu čečenských vojenských skupin na území Dagestánu v srpnu 1999 za V. V. Putina.

Finanční krize nakonec měla i své pozitivní stránky, které se projeví na konci roku 1999. Nízký kurz národní měny pomohl nastartovat ekonomiku. Namísto drahého importu se na trhu objevila produkce tuzemských výrobců.

V poledne 31. prosince 1999 Jelcin vydal televizní prohlášení o svém odstoupení z funkce prezidenta, přitom požádal ruský národ o odpuštění „za to, že se mnohé naše společné sny nesplnily“. Jelcin také jmenoval svého nástupce – V. V. Putina. Novoroční prohlášení prezidenta k ruským občanům z televizních obrazovek pronesl již Putin. Ten též den podepsal Putin dekret o garanci ochrany Jelcina před trestním stíháním a o poskytnutí materiálních výhod jemu a jeho rodině.

Tak skončilo v Rusku jedno z nejvýznamnějších, ale vůbec ne „světých“ historických období – „epocha Jelcina“. V průběhu doby, kdy byl Jelcin ve funkci preziden-

ta, Rusko demonstrovalo negativní tendence rozvoje. Ekonomický pokles, snížení životní úrovně, snížení počtu obyvatel a zhoršení sociálních problémů. Většina procesů, které měly na svědomí tyto následky, započala již v průběhu 80. let. Na druhou stranu mnozí badatelé předpokládají, že by se při větší kompetenci vedení bylo možné vyhnout obrovským ekonomickým a sociálním ztrátám.

Prvního prezidenta RF obvinují z předání reálné moci do rukou skupin vlivných podnikatelů – oligarchů a zkorumpovanému byrokratickému systému. Celá ekonomická politika státu představovala lobbying zájmů momentálně nejvlivnější skupiny. Před začátkem „šokové terapie“ varovali odpůrci této metody před velkými ekonomickými ztrátami a poukazovali na zkušenosti jiných států s ekonomickými krizemi (USA po období velké hospodářské krize, Japonska po válce), při kterých hrál hlavní roli stát.

Ke konci roku 1992, se za jeden rok působení reforem ocitlo pod hranicí chudoby 44 % obyvatelstva Ruska (v roce 1999 bylo pod hranicí chudoby již 57,7 %, občanů s nízkými příjmy – 25,47 %, občanů se středními příjmy – 13,01 % a zabezpečených až bohatých – 3,75 %).

Do roku 1996 se průmyslová výroba se snížila o 50 % a výroba zemědělské produkce o třetinu. Největší ztráty zaznamenalo strojírenství a odvětví vyspělých technologií. Objem lehkého průmyslu se snížil o 90 %. Např. výroba magnetofonů klesla 1067 krát, videopřehrávačů 87krát, kovoobráběcích strojů 14krát, traktorů 14krát a kombajnů také 14krát. Těž v porovnání s rokem 1990, kdy sklizeň obilí dosáhla 116 mil. tun, činila v roce 1998 úroda pouze 48 mil. tun. Stav hospodářských zvířat klesl u skotu z 57 mil. v roce 1990 na 28 mil. v roce 1999, ovcí z 58 mil. na 14 mil. Ztráty HDP dosahovaly 40 %.

V důsledku privatizace se velká část státního majetku dostala do rukou malé skupiny lidí. Strategicky významné podniky byly prodány za směšné ceny, např. závod ZIL byl prodán za 250 mil. dolarů, přičemž jeho cena byla podle odborníků odhadnuta 1 mld. dolarů. Neuvěřitelně též narostl zahraniční dluh. V roce 1998 dosáhnul 146,4 % HDP.

Od roku 1992 se začala zhoršovat demografická situace. Růst populace se zastavil v roce 1991 a s každým dalším rokem stabilně klesá. Průměrná délka života se zkrátila u mužů z 63 na 56 let a u žen ze 76 na 70 let (v porovnání s obdobím před začátkem devadesátých let). Dvakrát vzrostla úmrtnost novorozenců, v roce 1992 19,9 na každých 1000 dětí. Demografické ztráty Ruska se za dobu úřadování Jelcina vyšplhaly na 10 mil. lidí (včetně nenarozených).

V roce 1999 komise, která byla vytvořena Dumou pro vyjádření nedůvěry a obvinění prezidenta Jelcina, prohlásila, že Jelcin vědomě prováděl politiky zhoršování životních podmínek občanů a obvinila prezidenta z genocidy. „Těžké životní podmínky ruského národa a významné snížení jeho počtu jsou výsledkem opatření, která byla uskutečněna v období po roce 1992 pod vedením a za aktivní účasti prezidenta Jelcina. Na základě závažných důvodů můžeme předpokládat, že snížení počtu obyvatelstva bylo úmyslem prezidenta. Snahou o dosažení změn ve státě se sociální ekonomickou strukturou a snahou zabezpečit si s pomocí nové třídy soukromých vlastníků upevnění své politické moci, se prezident Jelcin vědomě snažil o zhoršení životních podmínek ruských občanů, s nevyhnutelným zvýšením úmrtnosti a snížením porodnosti“. (Z vyjádření komise Státní dumy.)

V souvislosti s Jelcinem a jeho politikou se vytvořil nový pojem – „jelcinizm“. J. Prokofjev a V. Maksimenko charakterizují Jelcinizm jako politický režim, který je iniciátorem a „garantem“ takových sociálních a ekonomických změn, které začínají blokovat reprodukci života na světově největším státním území.

Hodnocení období prezidenství Jelcina je ve značné míře negativní. Tak např. v roce 2007 Mark Simpson pro „The Guardian“ napsal: „Věčně opilý dobrodruh, který dovedl větší část svého národa do nepředstavitelné bída, současně pohádkově obohatil sebe a své okolí. Prezident, který oloupil celou generaci, ukradl důchody lidí, nechal životní úroveň volně padat, snížil na desítky let dopředu průměrnou délku života ruských mužů. Člověk, který začal svou kariéru populistickými kampaněmi proti relativně skromné korupci stranických funkcionářů, se později stal hlavou státu v době tak obrovské korupce a banditismu, dosahující rozměrů, které v historii nemají obdoby. On nejenže se plazil před západními zájmy, ale i řídil téměř finální zničení svého státu jako politické a ekonomické síly na světové scéně. On zašlapal Rusko do špíny, abychom to my nemuseli dělat sami.“

„The Guardian“ také poznamenal: „Pokud Jelcin pokládal sebe za otce – zakladatele postkomunistického Ruska, tak se z něj Thomas Jefferson nestal. Setkání, kdy prezidentí Ruska, Běloruska a Ukrajiny pracovali nad plánem rozkladu SSSR, skončila opileckou hádkou. Demokratický úsvit Ruska trval jen dva roky, dokud nový prezident nedal rozkaz tankům střílet na ten týž parlament, který mu pomohl skoncovat se sovětským systémem. Ve jménu liberální demokracie se začala prolévat krev, což otfáslu některými demokraty. Jelcin odmítl vládní dotace cen, vzal to jako dogma, v důsledku čehož míry inflace vyšplhaly na 2000 %. Tomu se říkalo „šoková terapie“,

ale šoku v ní bylo příliš mnoho a terapie příliš málo. Miliony lidí zjistily, že jejich úspory přes noc zmizely, a že současně příbuzní prezidenta a jeho blízké okolí nashromáždili obrovské bohatství, které vlastní dodnes. Reformy trhu dosáhly většího poklesu průmyslové výroby nežli invaze armády Hitlera v roce 1941. Jelcin byl úspěšnějším ničitelem SSSR, než stavitelem ruské demokracie.“

Zpočátku se Jelcin po své demisi zajímal o politické dění v Rusku. Jak píše M. Kasjanov ve své knize, bývalý prezident zval k sobě na chatu ministry a ptal se na všechno. Ale brzy nato Putin požádal Kasjanova, aby to zařídil tak, aby členové vlády nerušili Jelcina, protože to lékaři nedoporučují. 23. dubna 2007 v 15.45 moskevského času zemřel B. N. Jelcin v Ústřední klinické nemocnici v důsledku zástavy srdce.

2.2. Epocha Putina

„Při loučení s rokem 1999 se loučíme s Jelcinovým Ruskem. V kročiv do roku 2000, vcházíme do Putinova Ruska. Tato Silvestrovská noc rozděluje dvě éry našeho života. Je obtížné přejít k událostem nového roku bez pokusu pochopit osobnost člověka, který rozděluje tyto dvě éry“ (D. Travin. „Putinovo Rusko: od rozbřesku do odvolání“).

V literatuře se vyskytují dvě verze narození a období raného dětství Putina. Jedna verze je oficiální, ta druhá – neoficiální. Začneme tou oficiální.

Vladimir Vladimirovič Putin se narodil 7. října 1952 v Leningradě (nyní Sankt-Petěrburg). Otec – Vladimir Spiridonovič Putin byl veteránem druhé světové války, ze které vyšel jako invalida. Matka – Marie Ivanovna Putina, narozena v Tverské oblasti. Celou blokádu prožila v Leningradě a v jejím průběhu ztratila dvě děti – starší bratry V. V. Putina. Vladimír byl její třetí dítě a narodil se, když matce bylo 41 let.

A nyní neoficiální verze: 9. března 2000, krátce před volbami prezidenta Ruska, havarovalo na letišti Šeremetěvo v Moskvě letadlo při vzletu. Na palubě bylo devět lidí – prezident holdingu „Úplně tajně“ A. Borovik, ředitel holdingu „Skupina Alians“ Z. Bažajev, dva členové ochranky a pět členů posádky. Y. Felštinský a V. Pribylovský píší: „Ihned po katastrofě se objevil předpoklad, že tragédii organizovaly ruské bezpečnostní služby. Faktem je, že Borovik aktivně shromažďoval materiály o dětství Putina a uveřejnění se mělo konat 12. března 2000, před volbami“. Podle těchto údajů se Putin narodil na Urale v roce 1950. Matka – Vera Nikolajevna Putina se později přestěhovala do Taškentu a tam se i vdala. Její první syn žil s ní a novou rodinou ve vesnici Me-techi do devíti let. Matka vypověděla, že po narození dalších dvou dětí manžel nechtěl

vychovávat cizí dítě. Proto musela odvézt syna k rodičům, kteří ho podle všeho dali svému bezdětnému příbuznému – Vladimiru Spiridonoviči, který odvezl Putina do Leningradu. Ve vesnici Metechi se na V. Putina pamatují jak jeho spolužáci, tak i učitelé a vesničané. Dále v biografii Putina dvojité verze nejsou.

Od roku 1960 do roku 1968 navštěvoval Putin školu číslo 193 v Leningradě. Následovala škola se zaměřením na chemii, kterou ukončil v roce 1970. V témže roce pokračoval na Leningradské státní univerzitě na Mezinárodním oddělení Právnické fakulty, kde svá studia úspěšně ukončil v roce 1975. Na univerzitě se Putin seznámil s A. Sobčakem, s kterým později začne svou politickou kariéru. V roce 1975 pracoval Putin 5 měsíců v sekretariátě Leningradské správy KGB a podle svých slov „...dával do sešitu nějaké případy“. Od února do července 1976 navštěvoval budoucí prezident kurzy rekvalifikace a následně do roku 1977 pracoval v oddělení KGB, které dohlíželo na „boj proti ideologickému podvracení“. Poté byl poslán na rekvalifikaci do Moskvy a po návratu sloužil 4,5 roku v prvním oddílu Leningradského KGB.

V roce 1984 dostal hodnost majora a byl poslán do Moskevské Vysoké školy KGB. Po ukončení školy ho vedení odeslalo do NDR. Toto období života Putina podrobně popisuje ve své knize V. Usolcev.

V roce 1990 se Putin s rodinou vrací do Ruska. V Leningradě se mu podaří sehnat ke své práci v KGB ještě místo zástupce prorektora na Leningradské státní univerzitě. Krátce na to Putin získává třetí pracovní místo u A. Sobčaka. Podle neoficiálních zdrojů „KGB chtělo mít v okolí Sobčaka svého člověka“ (Sobčak byl lidovým poslancem SSSR, který se v roce 1991 stal primátorem v Leningradě). Po likvidaci puče v roce 1991 podepisuje Putin žádost o výpověď z orgánů KGB a vzdává se členství v KSSS. V hodnosti podplukovníka se stává rezervou KGB. Na konci roku 1991 Putina jmenují náměstkem primátora v Sankt-Petěrburgu.

Na konci dubna 1995 nařídil premiér V. Černomyrdin Sobčakovi vytvořit v Sankt-Petěrburgu pobočku společenského politického hnutí „Náš domov Rusko“. Tato organizace byla provládní politickou stranou, která vznikla na podporu kandidatury Jelcina v prezidentských volbách (v roce 1996). V. Putin se stal předsedou nové pobočky „Náš domov Rusko“ v Sankt-Petěrburgu a přibral do jejího představenstva mnohé místní podnikatele. Ale strana volby nakonec prohrála, bez ohledu na 1 mld. 100 mil. rublů, které byly ve fondu na podporu volební kampaně.

Ve stejnou dobu v roce 1996 organizoval Putin volební kampaň i pro svého nadřízeného Sobčaka, který volby na nového primátora prohrál proti Jakovlevovi. Podle

oficiálních informačních zdrojů a i samotného Putina nabídl Jakovlev Putinovi místo náměstka ale již pod svým vedením. Existuje však i zcela jiná verze. Např. Višnevský v této souvislosti píše: „Je taková pověst, že, když Sobčak prohrál volby, Jakovlev požadal Putina, aby zůstal, ale on to odmítl. To je všechno blbost. Dva dni na to, poté, co se Jakovlev stal primátorem, jsem měl schůzku ve Smolném a tam jsem potkal Jakovleva. Během našeho hovoru přišel nějaký úředník a oznámil: Vladimire Anatoljeviči (Jakovlev), tam sedí Putin a čeká, jaké rozhodnutí vůči němu přijmete. Nikdy nezapomenu, co řekl Jakovlev: Aby tu zítra po něm nebylo ani památky.“

Po neúspěšných volbách Sobčaka se Putin stěhuje do Moskvy. Zde sehrál velkou roli pro růst kariéry budoucího prezidenta A. Čubajs, který mu pomohl získat místo náměstka ředitele Administrativy. Podle bývalého občana SSSR F. Turovera, který se později stal poradcem velké banky ve Švýcarsku: „V. Putin, to je dlouhý a zajímavý příběh. Potkal jsem ho, když jsem pracoval v Administrativě prezidenta v letech 1997 – 1998. Putin zde odpovídal za majetek Sovětského svazu v zahraničí. Vysvětluji: kromě dluhu po SSSR dostalo Rusko miliardové majetky v zahraničí, které patřily KSSS. V letech 1995-1996 se o tento majetek ucházely různé organizace – Ministerstvo zahraničních věcí, Ministerstvo námořnictva apod. Na konci roku 1996 Jelcin podepsal nařízení, že celý majetek SSSR a KSSS v zahraničí přechází do rukou Administrativy prezidenta, přímo do jurisdikce Putina, samozřejmě na příkaz shora. Pro klasifikaci majetku již neexistujícího SSSR a KSSS v roce 1997 byly vytvořeny speciální firmy (s. r. o., a. s.). Na tyto struktury byl dále zaregistrován majetek a jiná zahraniční aktiva. Ten týž majetek dorazil však do státní pokladny již značně zmenšený a zmenšil ho Putin.“ V roce 1998 podle nařízení prezidenta RF Jelcina se Putin stává ředitelem Federální bezpečnostní služby Ruska a od 2. září 1998 navíc i stálým členem Rady bezpečnosti Ruska.

Ve funkci ředitele Federální bezpečnostní služby reformuje Putin tuto organizaci, a to takovým způsobem, že se ve výsledku na mnohých vedoucích místech ocitnou jeho bývalí kolegové z KGB a spolupracovníci ze Sankt-Petěrburgu. Podle Y. Felštinského a V. Pribylovského předvedl Putin za krátkou dobu rychlý a úspěšný pracovní růst, ale co se týče boje proti kriminalitě, to s výsledky již tak úspěšné nebylo. V období, kdy Putin zastával funkci ředitele Federální bezpečnostní služby, bylo spácháno mnoho velkých zločinů, vražd, pokusů o vraždu osob zaangażovaných v politice, byznysu a společensky aktivních lidí. „Mnohé z těchto zločinů (téměř všechny) nebyly objasněny“, píše Pribylovský a Felštinský.

9. srpna 1999 nařídil prezident Jelcin zavedení nové funkce prvního zástupce předsedy vlády. Podle stejného nařízení tuto funkci obsadil Putin, byla to již jeho třetí funkce. Ve svém televizním prohlášení Jelcin řekl: „Nyní jsem se rozhodl jmenovat člověka, který je podle mého mínění schopen konsolidovat společnost. Při podpoře širokých politických sil zabezpečí pokračování reformem v Rusku. Je schopen shromáždit kolem sebe lidi, kteří v novém 21. století budou obnovovat veliké Rusko. Tím člověkem je tajemník Rady bezpečnosti, ředitel Federální bezpečnostní služby – Vladimir Vladimirovič Putin. Tím člověkem jsem si jist. Ale také chci, aby si jím byli jisti ti, kteří přijdou volit nového prezidenta v červenci 2000. Myslím, že zvolíte správně a myslím, že má dost času se ukázat.“ Toho dne Putin odpověděl, že přijímá nabídku prezidenta a bude kandidovat na funkci prezidenta RF.

16. srpna 1999 Státní дума schválila kandidaturu Putina do funkce předsedy vlády. Pro Putina hlasovalo 233 členů, 84 členů bylo proti a 17 se zdrželo. Putina podporovali také Vološin, Roman Abramovič, Čubajs, Tatiana Djačenko (dceřina Jelcina) a sám Jelcin.

Další změna vlády byla pro Jelcina riskantním krokem. Především proto, že o Putinovi v Rusku nikdo moc nevěděl. Jednoduše ho nikdo neznal. Jeho pracovní postup byl příliš rychlý na to, aby si na něj občané stihli zvyknout. V den svého zvolení do funkce předsedy vlády Putin slíbil zachovat předchozí směr politiky, a to jak v ekonomice, tak i ve vnitrostátních záležitostech (měl na mysli hlavně Dagestán a Čečensko). Novináři i veřejnost začali mít obavy ze zpřísnění politiky federálního centra a vnitřní politiky vůbec, včetně ze zavedení výjimečného stavu ve státě a zrušení prezidentských voleb, pokud Kreml nebude přesvědčen o vítězství následníka Jelcina – Putina - ve volbách.

Druhá Čečenská válka posloužila jako vhodný pomocník pro zvýšení popularity budoucího prezidenta. Podle všeho byl ozbrojený konflikt předem naplánován. V lednu 2000 řekl bývalý premiér Sergej Stepašin: „Rozhodnutí o invazi do Čečenska bylo přijato již v březnu 1999. Intervence byla naplánována na srpen, září. To by se stalo stejně, i kdyby nebylo explozí v Moskvě (teroristické útoky na obytné domy v roce 1999). Putin, který byl v té době ředitelem Federální bezpečnostní služby, měl tyto informace k dispozici“.

Zde je třeba připomenout, že začátku druhé Čečenské války předcházelo několik teroristických útoků. 4. září 1999 v Dagestáně v městě Bujnask zabila exploze 64 obyvatel. Ten týž den bylo díky ostražitosti místních občanů zajištěno auto s výbušninou,

které stálo v obytné zóně. Podle V. Pribylovského a Y. Felštinského měla teroristický čin na svědomí Hlavní správa rozvědky Generálního štábu RF (GRU) v čele s generálplukovníkem V. Korabelnokovem. Veřejnost se o tom dozvěděla od poručíka GRU A. Galkina, který byl zajat čečenskou stranou a prozradil tyto informace. Je ovšem možné, že je poskytl v zajetí nedobrovolně. Ale později v roce 2002 v rozhovoru „Novym novinam“ tato tvrzení nevyvrátil. 9. září explodoval v Moskvě panelový dům v ulici Gurjanova a 13. září dům na Kaširském šosse. 16. září vybuchl další dům ve Volgodonské a 22. září díky ostražitosti místních občanů a milice bylo zabráněno explozím v Rjazani. Teroristické činy v Rusku si vyžádaly životy přibližně 300 lidí a posloužily jako vhodná záminka pro začátek války v Čečensku, v průběhu které byly zabity tisíce lidí a zničeny osudy milionů.

14. září 1999, druhý den po výbuchu druhého domu v Moskvě, na jednání Státní dumy, věnovaném boji s terorismem, uvedl Putin základní teze:

- Obnovení podřízenosti místních struktur federálním;
- Nepřípustnost represí na základě rasových příznaků;
- Čečensko – tábor teroristů;
- Kritická charakterizace chasavurtovských dohod;
- Dočasná karanténa Čečenska;
- Čečensko zůstává subjektem RF;
- Požadavek na vydání zločinců čečenskými orgány;
- Nemilosrdné zničení banditů v případě přechodu hranice;
- Zvláštní ekonomický režim ve vztahu k Čečensku;
- Formování čečenské (proruské) vlády v exilu;
- Nutnost zákona o boji s terorismem;
- Politici, kteří využívají aktuální situace ve svůj prospěch ve volbách, se ničím neliší od teroristů.

23. září 1999 ředitel Moskevského UKGB A. Carenko prohlásil, že exploze v Moskvě byly organizovány Čečenci a že viníci jsou zatčeni. Později dva moskevští inguši, které Carenko měl na mysli (místo Čečenců), byli osvobozeni vzhledem k jejich absolutní nevině. Ten týž den ruské vojenské letectví uskutečnilo raketový útok v Čečensku. Bylo bombardováno letiště v Grozném, továrny na zpracování ropy a také obytné zóny v severních předměstích hlavního města Čečenska.

24. září 1999 oznámil Putin, že útoky se provádí výlučně na základny teroristů a že to bude pokračovat nezávisle na jejich přemístování. Pribylovský a Felštinský ve své knize „Korporace, Rusko a KGB v době prezidenta Putina“ píše: „Po uplynutí dvou měsíců války v Čečensku bylo stále jasnější, že ozbrojená akce byla naplánována ruskou vládou s cílem realizace strategického úkolu – přechodu Ruska z cesty reforem (směr Jelcina) na cestu vojensko-byrokratickou (cesta Putina).“

Několik nařízení, které vydal Putin v souvislosti s válkou v Čečensku, znělo nelidsky. Např. 6. prosince 1999 bylo obyvatelům Grozného oznámeno tzv. „ultimátum Putina“ – požadavek ruského vojenského velení v Čečensku k obyvatelům Grozného opustit město přes speciální bezpečnostní koridory do 11. prosince. V ultimátu stálo: „Osoby, které zůstanou ve městě, budou považovány za teroristy a budou zničeny s pomocí letectva a dělostřelectva. Každý, kdo zůstane, bude zlikvidován.“ 13. ledna 2000 Putin nařídil zákaz vjezdu a výjezdu z Čečenska mužům, kterým bylo více než 10 a méně než 60 let. Pravda je, že pod tlakem veřejnosti bylo nařízení 15. ledna 2000 zrušeno. 21. ledna na jednání komise Ministerstva vnitřních záležitostí Putin varoval před narůstem nebezpečí teroristických útoků ze strany Čečenska. Po ukončení vícedenních útoků na Grozný, Putin 6. února prohlásil, že vojska obsadila poslední útočiště čečenských teroristů – tovární oblast Grozného - a nad jednou z budov je vztyčena ruská vlajka. Putin zřejmě spěchal s ukončením „malé vítězné války“ do začátku prezidentských voleb.

Vojenskou operaci v Čečensku doprovázely velké ztráty na životech, rétorika o nutnosti zabránění dalšímu rozpadu Ruska a o návratu Čečenska pod kontrolu Kremlu. Většina ruských občanů byla vystrašena teroristickými útoky. Tento fakt zajistil Putinovi, navzdory jeho tvrdé politice, určitou popularitu mezi obyvateli. Před začátkem voleb nebyl již budoucí prezident neznámou osobou. Svou roli v tom sehrála také televize, konkrétně kanál ORT, který byl pod plnou kontrolou ruského oligarchy Berzovského.

2.2.1. Prezidentské volby

31. prosince 1999 prezident Jelcin v televizním prohlášení oznámil svou demisi z funkce prezidenta RF. Za svého nástupce Jelcin označil Putina, který hned další den podepsal nařízení o imunitě prvního prezidenta Ruska a také členů jeho rodiny vůči jakéhokoliv trestnímu a správnímu postihu. V lednu 2000 byly v nové Dumě vytvořeny dvě frakce na podporu Putina – „Jednota“ (lídr Gryzlov) a „Lidový poslanec“ (lídr Rajkov). Dvě další frakce (oligarchické) – „Regiony Ruska“ (lídr Morozov) a „Vlast – celé

Rusko“ (lídři Primakov, Volodin) také projevovaly Putinovi loajalitu. Tyto dvě frakce tvořily v Dumě více než polovinu členského složení. V podstatě se v parlamentu vytvořilo pravé a levé křídlo, které podporovalo Putina. Jediná politická strana, která projevovala nezávislost a opozičnost vůči administrativě prezidenta, byla KSRF.

15. února 2000 byla kandidatura Putina na funkci prezidenta oficiálně registrována. Během volební kampaně vyšla z iniciativy Berezovského první kniha o budoucím prezidentovi. Publikace se jmenovala – „Z první ruky. Rozhovor s Vladimírem Putinem“. Dnes některé Putinovy odpovědi v knize vyvolávají úsměv. Například jednu z možných cest pro řešení problémů Ruska nazval Putin „monetarizací výhod“. Jasně je, že progresivní idea se později stala nejméně populární částí jeho ekonomické politiky. Putin jako bývalý pracovník KGB, který část svého života odpracoval pod ideologickou kontrolou komunistické strany, svou osobní ideologii vůbec neměl. Neměl ani jasný politický program. Ten nahrazoval obecnými populistickými frázemi. Na otázku o politickém programu Putin odpovídal: „Můj hlavní úkol je ve zlepšení života národa a politický program vypracujeme potom.“ Později v roce 2001 na otázku, jaké bude Rusko v roce 2010, Putin odpověděl: „My budeme šťastní.“ Pokud pod slovem „my“ měl Putin na mysli ty, kteří přišli k moci, to nepochybně mluvil pravdu. Občanům Ruska se v průběhu volební kampaně vnucovala představa o absenci alternativy vůči kandidatuře Putina. Média tvrdila, že hlavní konkurent Putina Zjuganov je rozhodně horší varianta volby pro Rusko. Vítězství kandidatury Putina v prezidentských volbách mělo legalizovat v té době již existující „režim.

Oficiálně Putina ve volbách podpořily politické strany – „Jednota“ (Gryzlov), „Vlast“ (Lužkov), „Celé Rusko“ (Jakovlev), „Lidový poslanec“ (Rajkov), „Svaz pravých sil“, „Agrární strana Ruska“ (Lapšin) apod. Neocenitelnou podporu prokázal Putinovi TV kanál ORT Berezovského. Politicky špatně zorientovaný Putin sliboval ve volební kampani všem, co mohl. Např. 2. března 2000 ve Hvězdném městečku sliboval zachovat orbitální stanici „Mir“ (řekl, že je to jen otázka peněz), ale v roce 2001 stanice zanikla v atmosféře. 5. března 2000 při rozhovoru s BBC Putin prohlásil, že nevylučuje možnost vstupu Ruska do NATO (prohlášení udivilo mnohé ruské politiky a úředníky), ale Rusko do NATO nevstoupilo, naopak zpřísnilo rétoriku namířenou proti NATO.

Podle Felštinského a Pribylovského byly výsledky voleb zmanipulovány. „Vítězství Putina již v prvním kole způsobuje odůvodněné pochybnosti, protože v řadě regionů Ruska, a to: v Dagestáně, Baškirii, Saratovské oblasti, Tatarstanu apod. došlo k falšování výsledků ve prospěch kandidatury Putina, kde mu byly připsány desítky tisíc

hlasů (ve skutečnosti hlasy patřily jinému kandidátovi). Oficiální seznam voličů, sestavený Centrální volební komisí, vzrostl během tří měsíců před volbami o 1 300 000 obyvatel, navzdory tomu, že se v Rusku snižuje každý rok počet obyvatel o 800 000 až 1 000 000.“ Nedůvěru vyvolávají výsledky prezidentských voleb v Ingušsku a v Čečensku. V prvním případě pro Putina hlasovalo až 85 % voličů, a to v regionu, který přímo sousedí s Čečenskem a trpí následky války, a v druhém případě v Čečensku, kde kandidatura Putina vítězí u obyvatel, kterým Putinova politika nic dobrého nepřinesla.

2.2.2. Putin prezident

Ve svém inauguračním projevu 7. května 2000 upřednostnil prezident Putin nutnost udržení jednoty Ruska a upevnění státu. Pro sjednocení byla zahájena reforma federálního systému. 13. května 2000 podepsal Putin nařízení o vytvoření sedmi federálních okruhů a o pravomocích zástupců prezidenta v okruzích. 17. května 2000 oznámil v televizním prohlášení začátek reformy federativních vztahů. 18. května 2000 byli určeni oprávnění zástupci prezidenta v sedmi nově vytvořených okruzích. V pěti ze sedmi okruhů zástupce představovaly osoby z mocenských struktur. Např. v Centrálním federálním okruhu, včetně Moskvy, se oprávněným zástupcem stal – generál Federální bezpečnostní služby G. Poltavčenko, v severozápadním okrese (včetně Sankt-Petěrburgu) generál Federální bezpečnostní služby V. Čerkeso. V. Putin se snažil upevnit jednotu státní moci. Doba vlády Jelcina se vyznačovala nefunkčností základních ruských zákonů. Nový ruský prezident Putin začal přizpůsobovat zákony dle organizace, která mu pomohla získat moc – „korporace Federální bezpečnostní služby“.

Pribylovský a Felštinský ve své knize píší: „Nařízení o vytvoření sedmi federálních okruhů se stalo klasickým příkladem uzurpace státní moci úředníkem, který byl zvolen národním hlasováním. Z hlediska obecných zákonů o zřízení státu byly jednotlivé části Nařízení v rozporu s Ústavou a při jejich přezkoumání u ústavního soudu v právním státě by byly označeny jako protiústavní. Samotný fakt výskytu podobného Nařízení mluví o tom, že v Rusku vládla absolutní státní svévole, která nebyla omezena ani Ústavním soudem, ani zákony, ani zdravým rozumem a také o tom, že se zvolený prezident státu nechystá stát garantem Ústavy.“

Dále Putin schválil zákon o pořadí formování Rady federace. Fakticky prezident nahradil zvolenou Radu za jmenovanou. Členy Rady teď jmenoval prezident Putin. Hlavy regionu, které zvolil národ, měly teď právo delegovat své zástupce do nové Rady federace, po předběžné dohodě s Kremlem. V důsledku těchto opatření gubernátor, zvo-

lený občany, fakticky ztrácel možnost ovlivňovat cokoliv jak v centru, tak i místně. Jasně je, že Putinovy reformy byly v rozporu s ruskou Ústavou. Formálně by bylo možné je legitimizovat jen s podporou dvou třetin hlasů ve Státní dumě. Ale zkoumání Nařízení o vytvoření sedmi federálních okresů a o změně statutu Rady federace navrženo nebylo. Putin tehdy ještě neměl tolik hlasů v Dumě, aby mohlo být hlasování o Nařízení z pohledu Putina úspěšné.

V době své vlády Putin postupně stanovil vertikální strukturu státní moci, s pomocí které mohl kontrolovat všechny články systému. Jako záminka mu posloužil boj s terorismem a zajištění celistvosti Ruska. Vertikální struktura státní moci ale vůbec nezaručuje pořádek a není jasné, komu a proč taková struktura slouží. J. Latynina¹⁶ v souvislosti s tímto tématem píše: „Pokud se podíváme na každodenní život Ruska a pak se na základě reálných životních příběhů pokusíme uvést nějaký vzorec pro řízení státu, je jasné, že zkoumání z pohledu vertikální struktury moci nemá smysl. Kreml má několik úkolů. Za prvé – zajistit kontrolu ropy a plynu. Za druhé – zajistit kontrolu peněz za ropu a plyn. Za třetí – udělat to tak, aby se parlament na toto neptal. Za čtvrté – udělat to tak, aby se média na toto neptala. Pro splnění prvních dvou úkolů jsou zapotřebí bezpečnostní složky, které proces řízení státu berou jako proces loupění u podnikatelů. Pro splnění dalších dvou úkolů jsou zapotřebí poslušný parlament a poslušná média. Vzniká otázka, jak uskutečnit řízení státem. Odpověď zní – nijak. Proč stát dovoluje bezpečnostním složkám a konkrétně každému majorovi a poručíkovi utlačovat podnikatele? A proč ne? Pokud je nebudou utlačovat, podnikatelé zvednou hlavy a možná budou chtít stát se vládnoucí třídou. Teď jsou vládnoucí třídou ony (bezpečnostní složky). Proč ruští policisté nemají normální výplaty? Proč stát utrácí během finanční krize 1,35 mld. rublů na stavbu jednorázové budovy (na dobu Summitu) rezidence prezidenta v Jekatěrinburgu a důstojníci, kteří zasahovali u teroristického útoku v „Nord-ost“, bydlí v ubytovně. Zdá se, že to je sebevražda režimu. Ale ne, důstojníkům a policistům je dáno jasně najevo – pokud chceš vydělat, vydělej si sám. Okrádej byznys a v tom případě ty za podmínek samofinancování budeš chránit týž režim, který ti dovoluje okrádat podnikatele.“

Od roku 2001 můžeme Rusko stabilně spatřit ve zprávách různých mezinárodních organizací na ochranu lidských práv díky problému se svobodou médií. Např. v roce 2004 „Reportéři bez hranic“ zveřejnili mezinárodní žebříček svobody tisku, ve kterém Rusko obsadilo 140. místo ze 167 států (v roce 2002 – 121. místo, v roce 2003–

¹⁶ ЛАТЫНИНА, Ю. *О вертикали власти.* Dostupný z <http://www.ej.ru/?a=note&id=9134>

148. místo). V tom též roce se Putin dostal na seznam „nepřítel tisku“. V roce 2005 bylo Rusko na 45. místě žebříčku „nesvobodných států“ ze 192 států. V roce 2006 „Reportéři bez hranic“ zveřejnili seznam 37 států, které jsou považovány za „nepřátele svobody tisku“. Mezi nimi již tradičně figurovalo Rusko.

„Putin používá své dovednosti důstojníka KGB k utlačování všech médií v Rusku. Vláda kontroluje publikace, rádio a TV stanice přes mocný energetický konglomerát Gazprom a Putina je stále častěji vidět v televizi, většinou, když úkoluje své ministry“, píše se ve zprávě.

Podle „Freedom House“ stálo Rusko dle žebříčku svobody tisku v roce 2006 na 158. místě ze 194. států (spolu s Bahrajnem a Venezuelou). O rok později Rusko kleslo ještě o šest příček (ve zprávě bylo napsáno, že Rusko pokračuje v útisku nezávislých médií a plánuje regulovat používání internetu). V roce 2007 se Putin stal vítězem mezinárodní ceny „Uzavřená ústřice“. Toto ocenění prezident Ruska obdržel na mezinárodní konferenci zástupců svobodných médií. Německá asociace titulovala hlavu ruského státu tímto titulem: „za špatný přístup k novinářům, kladení překážek v rozvoji nezávislých médií, absenci výsledku vyšetřování vraždy novinářky Anny Politkovské“. Musím dodat, že Putin se stal první hlavou státu, která obdržela toto ocenění. Od roku 2005 byly vneseny změny do volební legislativy a do zákona o politických stranách. Státní Duma přijala změny ve federální legislativě, které dovolily politické straně, která zvítězila ve volbách do regionálního parlamentu, nabízet prezidentovi Ruska svého kandidáta na místo gubernátora. V převážné většině regionů toto právo patří „Jednotnému Rusku“. Naprostá většina gubernátorů jsou členy „Jednotného Ruska“. V roce 2006 B. Gryzlov oznámil, že z 88 regionů, obsadili členové „Jednotného Ruska“ gubernátorský post v 66 regionech a že většina členů Státní dumy a vlády RF jsou zároveň členy „Jednotného Ruska“.

Návrhy zákonů připravuje vláda RF spolu s Administrativou prezidenta Ruska. Protože poslanci jsou členy „Jednotného Ruska“ a jsou vázáni stranickou disciplínou, neprotestují proti vydávaným zákonům a jejich změnám, které jsou prováděny pod záštitou vedení strany. Názory jiných politických stran se jednoduše ignorují. Poslanců z jiných stran je málo a tedy nemůžou mít vliv na přijetí zákona. Takže prezident soustředil ve svých rukou zákonodárnou a výkonnou moc, což má za následek narušení rovnováhy při rozdělování pravomocí. Tato rovnováha je základním znakem demokratického státu a je stanovena Ústavou RF. Hlava státu dostala příležitost schvalovat zákony a vydávat Nařízení ve svém vlastním zájmu a nikoli v zájmech národa. Kontrolo-

vat tyto nesrovnalosti by měla soudní moc, ale ta je také závislá na prezidentovi. Soudci jsou do vyšších soudních orgánů jmenováni Federálním shromážděním podle předložení návrhu jejich kandidatury prezidentovi a Státní soudci federálních soudů jsou jmenováni hlavou státu „bez cizí pomoci“. (Od roku 2010 předseda Ústavního soudu RF není volen soudci, ale je jmenován do své funkce Radou federace po předložení návrhu prezidentem).

Můžeme shrnout výsledky vlády prezidenta Putina v Rusku. Zastánci politiky druhého prezidenta RF poukazují na pozitivní tendence v době jeho prezidentství. Mezi takové plusy patří například – růst HDP, dvounásobný nárůst reálných příjmů občanů, snížení míry chudoby a zahraničního dluhu. Ale při bližším přezkoumání jsou zde i jiná fakta. Jedním z nich je zvýšení světových cen ropy (v době Putina cena ruské ropy byla 40 dolarů za barel a v době prezidenta Jelcina 16 dolarů), kterého Putin nedokázal využít. Příležitost pro příznivou situaci byla promeškána a nebylo uděláno nic pro modernizaci státu – v oblasti zdravotnictví, vzdělání, penzijní a armádní. Jedním z výsledků vlády Putina je růst korupce. V letech 2000-2008 se Rusko podle Transparency International posunulo na žebříčku korupce na 143. pozici, mezi takové státy, jako je Indonésie, Angola či Gambie. Pro porovnání v roce 2000 Rusko bylo na 82. místě. Úplatky se staly pro ruské občany normou.

Modernizace armády nebyla uskutečněna. Schopnost ruské armády v případě potřeby zachování suverenity Ruska je diskutabilní. Většina zbraní, které Rusko vyrábí, jde na export. Pro porovnání v roce 2000 – za 1 mld. dolarů ročně, v roce 2007 – za 7 mld. dolarů ročně. Rusko vyzbrojuje armády jiných států včetně armád svých potenciálních nepřátel. Přitom dodávka zbraní do vlastní armády je v politováníhodném stavu. Např. jak uvádí Rada pro národní strategii, byla v období po roce 2000 do armády dodána jen tři nová letadla, šedesát tanků, dvacet sedm balistických střel a námořnictvo dostalo deset lodí a ponorek.

Podle G. Zjuganova nebyl za osm let vlády Putina postaven ani jeden vysoce technologický závod nebo továrna. Rusko opustilo přibližně 800 tisíc specialistů, kteří teď pracují v zahraničí a nehodlají se vrátit. Ze 74 milionů pracujících má 55 milionů výplatu 5-6 tisíc rublů měsíčně (což je přibližně 3,5-4 tisíce korun českých), přitom poplatky za byt jsou kolem 2 tisíc rublů. (Pro porovnání jeden zločinec stojí státní rozpočet 6 200 rublů.) Dále byl schválen tříletý rozpočet, kde bylo na rozvoj venkova přiděleno 1 % a na sociální program 3%. Přitom výdaje na státní správu a zajištění bezpečnosti se v porovnání s rokem 2000 zvedly ze 4 mld. dolarů na 39 mld. dolarů

v roce 2008 (16 % všech výdajů státního rozpočtu). Podle smlouvy podepsané v roce 2004 dal Putin Číně dva ruské ostrovy Bolšoj Ussurijsky a Tarabarova o celkové rozloze 340 kilometrů čtverečních u čínsko-ruské hranice. A v roce 2007 prezident povolil 1600 čínským vojákům vojenskou cvičení v Čeljabinském okrese.

Rusko se za vlády Putina stalo státem, ve kterém se zvětšila propast mezi nejbohatší a nejchudší třídou. Během osmi let se nezvýšilo množství malých podniků. Ve státě je na každých 1000 obyvatel 6 malých firem. Pro porovnání: ve státech Evropské unie je malých firem přibližně 30 na 1000 obyvatel a v USA dokonce 75. V roce 2007 časopis Forbes zveřejnil seznam nejbohatších lidí světa. Mezi nimi bylo 53 občanů Ruska (v roce 2000 tam nebyl žádný).

2.3. Epocha Medveděva

Epocha prezidenta D. A. Medveděva je nejkratší ze všech ostatních. Trvá teprve čtyři roky. V průběhu tohoto období ruská politická scéna nezaznamenala žádné změny. Prezident Medveděv zachovává směr politiky Putina.

Třetí prezident Ruské federace, který byl zvolen v celostátních volbách 2. března 2008, Dmitrij Anatoljevič Medveděv se narodil 14. září 1965 v Leningradě. Otec – A. A. Medveděv - byl profesorem v Leningradském technologickém institutu (zemřel v roce 2004), matka – J. V. Medveděva byla filoložkou a přednášela v Pedagogickém institutu Gercena, později pracovala jako průvodkyně v muzeu. Dmitrij byl jediný potomek v rodině. V roce 1987 budoucí prezident absolvoval právnickou fakultu Leningradské státní univerzity Ždanova. V roce 1990 dodělal aspiranturu a získal titul kandidát věd. V letech 1990-1999 vyučoval na Leningradské univerzitě. V roce 1990 se stal spoluzakladatelem malého podniku Uran. Pracoval jako ředitel v právních otázkách v sportovním komplexu Russ. V prosinci 1993 založil firmu Fincell. Od listopadu 1993 do listopadu 1994 byl ředitelem v právních otázkách rusko-švédské firmy Ilim Pilp Enterprise a v roce 1994 byl jmenován ředitelem firmy de jure. V téže roce byl jedním ze spoluzakladatelů konzultační firmy Balfort. Od roku 1996 spolupracoval s Promstrojbankem v otázce financování investičních programů pro odvětví lesního hospodářství. V roce 1998 zvolili Medveděva členem Rady ředitelů Bratského lesopřemyslového kombinátu v Irkutské oblasti (byl také členem Rady ředitelů závodu na výrobu papíru a celulózy).

Medveděva zvolili členem Rady ředitelů Bratského lesopřemyslového kombinátu v Irkutské oblasti (byl také členem Rady ředitelů závodu na výrobu papíru a celulózy).

V roce 1999 povolal Putin Medveděva do Moskvy. Znali se ještě z doby, kdy Putin pracoval u starosty Leningradu – Sobčaka. V Moskvě byl Medveděv jmenován vedoucím kanceláře prezidenta RF a v roce 2000 vedl předvolební štáb Putina. 30. června 2000 byl zvolen předsedou správní rady firmy Gazprom a v dubnu 2001 se stal vedoucím pracovní skupiny pro liberalizaci trhu s akciemi Gazpromu. V roce 2002 byl Medveděv jmenován předsedou Rady ředitelů Gazpromu. V říjnu téhož roku se stává zástupcem prezidenta v Národní bankovní radě. Od roku 2003 je vedoucím Administrativy prezidenta (namísto Vološina) a členem Rady bezpečnosti RF. V roce 2005 byl Medveděv jmenován místopředsedou vlády RF. Budoucímu prezidentovi byl přidělen důležitý úkol vývoje plánu realizace čtyř prioritních národních projektů – zdravotnictví, vzdělávání, výstavba nových bytů a zemědělství. Jak se píše v Politické encyklopedii: „Vznik tohoto projektu byl vyvolán nutností modernizace zastaralého systému správy státu, ekonomiky a společnosti“. Žádný projekt nedocílil zlepšení v těchto čtyřech oblastech, pokud cílem bylo zlepšení za což byl Medveděv již jako prezident společností značně kritizován.

10. prosince 2007 byla kandidatura Medveděva vyhlášena politickou stranou „Jednotné Rusko“. Medveděva podpořil také prezident Putin a politické strany – Spravedlivé Rusko, Agrární strana RF, Občanská síla. Ruská společnost okamžitě zahájila diskuzi, zda bude Medveděv, pokud ho zvolí prezidentem, pokračovat v politice Putina. Ale Dmitrij Anatoljevič sám opakovaně prokazoval věrnost politice Putina. „Pokud mi bude svěřeno řízení státu, zavazuji se pokračovat stejným směrem, který prokázal svou efektivitu, a to je směr prezidenta Putina. Musíme zachovat základní principy, které byly vybudovány za posledních osm let. Je to pro mě velká čest a vnitřní výzva“ – tak zněl projev Medveděva v Nižním Novgorode 28. února 2008.

2. března 2008 Medveděv zvítězil v prezidentských volbách hned v prvním kole. Pro kandidaturu Medveděva hlasovalo 70,28 % voličů a 7. května 2008 nastoupil na post prezidenta RF. Ve své inaugurační řeči Medveděv prohlásil: „Prioritním úkolem je další rozvoj občanských a ekonomických svobod a vytvoření nových možností pro občany.“

2.3.1. Medveděv prezident

Jedním z prvních zákonů, který byl schválen po vstupu nového prezidenta do funkce, byl návrh na prodloužení funkčního období prezidenta ze čtyř na šest let. Tento zákon ovlivní délku volebního období dalšího prezidenta RF.

19. května 2008 nový prezident podepsal nařízení o opatřeních pro boj s korupcí. V souladu s tímto nařízením byla započata příprava národního programu pro boj s korupcí, která předpokládala modernizaci příslušných právních předpisů, prevenci v ekonomické a sociální sféře, vytvoření systému podnětů k protikorupčnímu jednání. Zastánci současného ruského prezidenta často uvádí, že za tři roky boje prokuratury s korupcí se stále důkladněji prověřují porušení pravidel při udělování veřejných zakázek, soudci zveřejňují svá rozhodnutí na internetu, byl vypracován nový návrh občanského zákoníku, každý rok se zveřejňují deklarace o zisku úředníků. To vše je pravda, ale podle údajů z průzkumu na téma Problém korupce v Rusku, který provedl Fond veřejného mínění, před schválením zákona v Rusku 34 % občanů věřilo v postupné zvýšení korupce, 40 % občanů považovalo vývoj korupce za stabilní a 8 % věřilo, že míra korupce se snižuje. Nyní, tři roky po přijetí zákona, 46 % ruských občanů tvrdí, že se problém zhoršil, 37 % nepocítuje žádné změny a pouhých 6 % vidí zlepšení situace.

Svou politiku (mimo prioritu boje s korupcí) prezident D. A. Medveděv provádí také pod heslem – modernizace a inovace. V žádném projevu hlavy státu nejsou vynechána tato slova. Modernizace v Rusku se týká snad všech oblastí života – armády, školství, penzijního a sociálního systému, vědy apod. Podle Politické encyklopedie je modernizace proces sociálních změn, které transformují tradiční společnost na moderní, kde je způsob života založen na inovacích a neustálém obnovování tradic z pozice inovace. Poslední zimní den roku 2011 na schůzi komise, speciálně vytvořené pro otázky modernizace a technologického rozvoje ekonomiky Ruska, prezident představil novou univerzální elektronickou kartu – Gadžet. Tento případ se stal třetím v pořadí, který Medveděv reálně uskutečnil od okamžiku, kdy vyhlásil prioritu modernizace. Prvním bylo zmenšení počtu časových pásem v souvislosti se zrušením letního a zimního času a druhým projekt vědeckého městečka Skolkovo, který slibuje návrat investic v průběhu své realizace. Opravdové realizace se tedy dočkaly pouze tyto tři případy. Samotné heslo „modernizace“ bylo zvoleno prezidentem Medveděvem jako protiváha „Demokratických reforem“ Jelcina a „stabilizace“ Putina. Ale samotný pojem „modernizace Ruska“ a jeho smysl, není jasný většině obyvatel. Liberální ekonomové si myslí, že modernizace je uvolnění tržních sil a pomoc jim při rychlém překonávání zaostalosti ve všech směrech. Jenže taková ideologie působí již 20 let a za tu dobu nedokázala spustit rozkvět ekonomiky. Jsou také lidé, kteří chápou modernizaci jako každodenní úsilí najít něco nového, naučit se něčemu novému, vyrobit něco nového. Modernizace jsou změ-

ny, které provádí jednotlivec nebo podnik ve svém vlastním zájmu. Modernizace, to nejsou nějaké vymyšlené projekty a programy, to je každodenní péče věnovaná iniciativním lidem (jako jsou například vědci a podnikatelé).

Modernizace ve stylu Medveděva je, podle mého názoru, proces proměny Ruska v druhořadý stát, který bude hrát druhé housle v kooperačních řetězcích a bude dodávat potřebné suroviny na světový trh. Tomu bude Rusko sloužit – jako dodavatel „mozků“ a inovačních myšlenek pro západní mozková centra (těmto účelům bude sloužit například Skolkovo).

Zajímavá situace je ve vzdělávacím systému. Podle připravené modernizace ve školách si žáci budou moci vybrat až 7 z nepovinných předmětů – matematiky, algebry, geometrie, ruského jazyka, literatury, informačních systémů, historie, fyziky, chemie, biologie a zeměpisu. Přitom podle Ministerstva vzdělávání a vědy pod vedením Fursenka není možné si vybrat zároveň ruský jazyk a literaturu nebo algebru a geometrii (informační systémy) nebo fyziku a chemii (biologii). Následují čtyři povinné předměty – tělocvik, individuální projekt, Rusko ve světě a OBŽ. V brzké budoucnosti prezident také přislíbil v rámci modernizace vzdělávacího systému plošné zpoplatnění vysokoškolského vzdělání.

V roce 2012 končí volební období prezidenta Medveděva. Podle politologa Ivana Preobraženského žádná z reforem, které prezident sám ohlásil, zatím nebyla uskutečněna. Program prezidenta byl radikálně změněn v roce 2008 v souvislosti s krátkou válkou s Gruzíí. Reforma Ministerstva vnitřních záležitostí také nebyla uskutečněna. Jediná oblast, kde došlo k nějakým změnám, je reforma ruské armády. Ale i ta je na samém počátku a pro dosažení nějakých viditelných výsledků bude potřeba ještě minimálně pěti let (přitom to musí být období, kdy armádu nebude nutné použít, což je též diskutabilní). Reforma zdravotnictví a sociální sféry ani započata vůbec nebyla a u důchodové reformy, o které se tolik mluví, nejde zatím o více než slova. Modernizace průmyslu (tak oblíbené téma) také není na dohledu.

Lídři ruské opozice Němcov a Kasparov vyslovili názor, že veškerou moc v Rusku nemá současný prezident, ale jeho premiér V. Putin. „V Rusku chybí systém demokratického rozdělení moci, protože moc není výsadou určité funkce, ale je to privilegium konkrétního člověka,“ tvrdí Kasparov.

3. RUSKO V SOUČASNOSTI

3.1. Analýza současného Ruska

Pokud se díváme na současné Rusko, je především zapotřebí podívat se na to, jaké místo zaujímá ve světě. Často panuje mínění jak v Rusku, tak i v zahraničí, že Rusko je bohatý stát. Ale několik příznaků nasvědčuje tomu, že Rusko je v současnosti na úrovni rozvojových států. Na druhou stranu je Rusko nepochybně stát s obrovským potenciálem.

Úroveň HDP v Rusku je na stejné úrovni jako u rozvojových zemí a na několikrát nižší, než je průměrná úroveň vyspělých zemí. Tak veliký rozdíl nebude snadné rychle překonat, na to je zapotřebí času a cílevědomé práce.

V Rusku je patrná absence střední vrstvy. Ve vyspělých společnostech tvoří střední vrstvu kvalifikovaní specialisté (manažeři, inženýři, vědečtí pracovníci, lékaři apod.) a také podnikatelé a většinou je to 75 až 80 % obyvatelstva. V Rusku je to pouze 20 a 25 %. Rozdíly mezi nižší a vyšší vrstvou obyvatelstva mají za poslední dobu tendenci se spíše zvyšovat. Takový rozdíl je jedním z příznaků chudých zemí.

Míra rozvoje malého a středního podnikání je v Rusku na nízké úrovni. Na 1000 obyvatel Ruské federace připadá přibližně 6 malých podniků. Pro srovnání ve státech EU je to na 1000 obyvatel 30 podniků.

Do současnosti se zachovala také určitá nerovnoměrnost rozmístění na území státu. Větší koncentraci můžeme pozorovat kolem měst: Moskva – 20 % a Sankt-Petěrburg 12 % z celkového počtu malých podniků. Ve struktuře sféry malého podnikání vede obchod a sféra veřejného stravování, těmito činnostmi se zabývá více než polovina podniků. Jedna pětina dodává na trh různé služby. 13 % firem se věnuje stavebnictví a 12 % – průmyslu. Jen 2 % z celkového množství jsou zemědělské podniky. V Rusku činí podíl malých firem na celkovém množství podniků přibližně 29 %. (Ve státech EU je to 90 %.)

80% exportu připadá v Rusku na přírodní zdroje. Příliv příjmu z prodeje těchto zdrojů vyvolal spotřebitelský boom, který z Ruska činí šestý největší trh v Evropě. Bohužel Rusko nevyužívá výnosu z černého zlata k investicím do tuzemské výroby a rozvoje vlastního průmyslu. Import roste rychleji a také na úkor domácí produkce. Stagnující a zaostávající výrobní sektor nestačí vysokým požadavkům spotřebitele (hlavně požadavkům spotřebitelů z velkých měst – Moskvy, Sankt-Petěrburgu).

Rusko již dávno není potravinově soběstačné. Import potravin a potravinových výrobků každoročně roste. Například fyzický objem potravin dovezených do Ruska od ledna do června 2010 vzrostl o dalších 19,9 %. V tomto směru můžeme pozorovat určitý stabilní růst. Přitom Ruská federace má veškeré podmínky pro zajištění své potravinové nezávislosti, ale 40 milionů hektarů bývalé zemědělské půdy již 20 let zarůstá plevelem a břízkami.

Zánik zemědělské výroby na venkově zapříčinil zánik mnoha malých obcí v Rusku. Tím vzniká viditelný kontrast, kdy velká města ohromují svým bohatstvím a prosperitou, zatímco malé vesnice nemají ani základní infrastrukturu (telefonní spojení, kanalizační systém, vodovod apod.).

V Rusku existují konkurenceschopná odvětví, která mohou iniciovat poptávku po nové technologické výrobě – např. atomový, letecký, loďařský a kosmický průmysl. Chybí ale aktivní vědeckotechnická politika státu, která je nyní obzvláště nutná. Při správné ekonomické politice vlády Ruska bude možné využít veliký potenciál této země a nikoli jen její nerostné bohatství, jako je tomu doposud.

Silný a konkurenceschopný průmysl je jednou ze známek ekonomicky vyspělého státu s vysokou mírou produktivity a vysokou životní úrovní. Právě průmysl je nejvýznamnějším zdrojem pracovních míst.

V současnosti v Rusku není shodný názor na budoucnost průmyslové výroby. Jedna část odborníků se přiklání k myšlence velkého skoku do postindustriální budoucnosti a zapomíná přitom, že v současném Rusku má průmysl stagnující tendence. Druhá část odborníků je přesvědčena o tom, že Rusko nemá vyhovující podmínky pro rozvoj konkurenceschopného průmyslu. Poukazují na velmi drahou pracovní sílu, chladné podnebí (kvůli kterému jsou velké výdaje na energii) a velké výdaje na logistiku (velká rozloha). Pak existuje třetí skupina, která ví, že vyspělý průmysl je v Rusku jednou z podmínek pro stabilní ekonomický růst. Tuto poslední skupinu tvoří především malé množství výrobců, kteří stále pokračují v nové produkci.

Může tedy mít Rusko silný a konkurenceschopný průmysl?

V současnosti jsou kvalifikovaní a vzdělaní zaměstnanci v Ruské federaci „nedostatkovým“ zbožím. Vzdělávací systém, kterému reformy posledních 20 let vůbec nepřidaly na hodnotě, není schopen uspokojit potřebu pracovního trhu ohledně kvalifikovaných pracovních sil.

Vliv monopolů má za následek stabilně rostoucí ceny energií a dopravy. Úřední překážky a hlavně rostoucí korupce připravují ruské výrobce o možnost uskutečňovat svůj obchod v podmínkách spravedlivé konkurence a snižují důvěru ve správnost politiky státu. Korupce, úřední překážky, růst cen za energií - to jsou známky efektivity politiky současně vlády a, pokud nebude tento problem vyřešen, nedá se zlepšení situace očekávat.

Podle všech příznaků se v Rusku vytvořil systém státního zřízení pod názvem „Řízená demokracie“. Řízená demokracie je jednou z variant systému státního zřízení, která spojuje demokratické, autoritářské, byrokratické a oligarchické prvky. Jinak řečeno, řízená demokracie je autoritářský oligarchický režim ve státech třetího světa, které používají demokracii jako zástěrku. Nedávno Putin mluvil o tom, že demokracie musí být přizpůsobena ruským podmínkám. Takže variantu ruské demokracie by možná bylo lepší nazývat „přizpůsobenou demokracií“. V podstatě takováto demokracie není opravdovou demokracií, ale režimem, kde jsou určité svobody, které existují jen navenek. V tomto režimu jsou formálně zachovány volby, jakási opozice, konkurence, svoboda slova, svoboda podnikání apod. V Rusku existují všechny atributy demokratického státu, jenže při připomínání těchto příznaků na konci věty chce člověk vždy použít slovo „ale“.

3.2. Dotazník a jeho výsledky

Pro podporu mého názoru na politický vývoj v Rusku jsem oslovila přibližně 30 respondentů – občanů Ruské federace trvale žijících v Rusku, kteří nepochybně mají adekvátní politický názor. Většina dotázaných pochází z hlavního města Moskvy a blízkého okolí, ale jsou mezi nimi i takoví, kteří prožili část svého života v jiných částech Ruska. Věkové rozmezí dotázaných je od 24 do 68 let.

Na první otázku o svém vztahu k politické činnosti, všichni respondenti odpověděli, že se nezúčastňují žádných politických akcí. Avšak 20 % dotázaných odpovědělo, že by chtělo.

Na otázku – jakého politika by podpořili, 50 % respondentů odpovědělo, že toho, který se bude starat o rozkvět ruského národa. Dalších 50 % již nebylo tak jednotných. 25 % lidí si přeje politika, který nebude porušovat práva občanů a zabezpečí dodržování jejich práv, 20 % občanů podpoří člověka, který zabezpečí pořádek ve státě za jakoukoli cenu a 5 % je pro snížení velkých rozdílů v příjmech.

Na třetí dotaz o způsobech, pomocí kterých může občan ovlivnit politické změny 60 % odpovědělo, že neexistuje žádný způsob, 35 % věří, že se změn dosáhne účastí ve volbách a 5 %, že se něco změní pouze jejich vlastní angažovaností v politických stranách.

U čtvrté otázky se názory rozdělily takto: 50 % respondentů hodnotí současnou situaci v Rusku jako napjatou a další polovina ji hodnotí jako složitou, ale nikoli nebezpečnou. Vyskytly se i specifické názory, např. národ nic neřeší, protože vše je již dávno prodáno nebo politická situace je beznadějná.

Dle páté otázky o hodnocení současných sociálně-politických změn ve státě obyvatelstvem se 40 % dotázaných domnívá, že na ně obyvatelstvo hledí s neklidem. 30 % zvolilo odpověď „vykašlali se na všechno, každý musí pomoci sám sobě“. Dle 15 % respondentů obyvatelstvo nevěří v úspěch reforem a dalších 15 % respondentů vidí postoj obyvatelstva jako lhostejný až apatický.

Na otázku „Kdo má v Rusku reálnou moc?“ zvolilo 50 % občanů odpověď neví, 40 % soukromý kapitál, 5 % volilo prezidenta a dalších 5 % odpovědělo, že oligarchové.

Na sedmý dotaz, komu v současnosti více důvěřuje obyvatelstvo, 80 % lidí sdělilo, že nikomu, a 20 % zvolilo odpověď „nevím“.

Na otázku o událostech v Čečensku, 70 % lidí napsalo, že skutečným pozadím těchto událostí je usilování o ropu a 30 % věří, že jde o bitky místních banditů.

V otázce číslo devět 80 % ruských občanů nesouhlasí s tím, že Rusko potřebuje monarchii místo demokracie. 20 % odpovědělo, že neví a pouze ojediněle se vyskytl názor, že Rusko potřebuje monarchu (neboli cara).

Na desátou otázku, která v podstatě zjišťovala volební účast občanů v Rusku, respondenti odpověděli takto: 40 % - ano, vždycky, 20 % - občas, 10 % - dříve jsem se účastnil(a) a 30 % - ne, nemá to smysl.

V otázce číslo dvanáct dopadly preference občanů takto: u 60 % občanů byl nejfrekventovanějším problémem, který je potřeba vyřešit co nejdříve, změna role státu ve vztahu k problémům občanů, obdobně vážným problémem byl i problém nezaměstnanosti.

ZÁVĚR

V 90. letech na sklonku 20. století začíná v Rusku nová epocha. Sovětský svaz se rozpadl a Rusko jako největší ze všech Státních republik převzalo jeho dědictví. Pro Ruskou federaci začala na konci století neklidná doba, která přetrvává dodnes. Přes očekávání a skálopevné přesvědčení, že samostatné Rusko bude silný, vyspělý a demokratický stát, se tak zatím nestalo. Budoucnost Ruska je v současnosti stejně nejasná, jak tomu bylo před dvaceti lety. Navíc existuje mnoho faktorů, které mohou způsobit politickou a ekonomickou krizi. V Rusku vládne stabilní nestabilita. Pro řešení této situace jsou nutné reformy v politické a ekonomické sféře. Je jasné, že ve státě, kde obyvatelstvo nemá politické alternativy, kde se lidé málokdy dočkají spravedlnosti, v důsledku čehož se cítí sociálně ohroženi, ve státě, kde největší automobilka prodává model auta s designem a technickým vybavením 70. let minulého století a kde korupce je úplně všude, jsou nutné změny. Dokáže se Rusko přetvořit ve svobodný, spravedlivý a politicky stabilní stát?

V důsledku vývoje událostí posledních dvaceti let vzrostla nedůvěra obyvatelstva Ruska k jakékoliv státní moci, jejím projevům a představitelům. Reformy započaté na konci 90. let minulého století nepřinesly větší části národa nic pozitivního. Občané začínají být lhostejní k mocenským strukturám. A to nikoli proto, že všechno funguje, jak má, ale protože opravdu nemá cenu cokoli dělat. Ti z mála, co jsou politicky aktivní a snaží se něco dělat, se stále znovu dostávají do slepé uličky.

Většinu současného obyvatelstva Ruska tvoří chudí lidé. Chudé obyvatelstvo nemůže vytvořit občanskou společnost, protože je zaneprázdněno řešením svých naléhavých životních problémů fyziologického rázu a má starosti o svou bezpečnost. Jen po vyřešení těchto problémů přechází jednotlivci na další úroveň rozvoje, který souvisí se zvýšením občanské aktivity a s vytvořením společenských organizací, které mají za cíl realizaci zájmů občanů. Bez zabezpečeného obyvatelstva se nemůže vytvořit silná moc – moc, kterou legitimně podporují občané státu a která efektivně řeší problémy společnosti. Ale za dobu provádění reform se v Rusku zvýšil počet chudých lidí. Nebyla vytvořena střední vrstva - základ stability společnosti. Slíbený kapitalismus nesplnil očekávání většiny obyvatel Ruska. Na druhou stranu je všem jasné, že není možný návrat k socialismu. Ačkoli je v Rusku momentálně mezi společností a byznysem konfliktní situace, nevyvstává otázka účelnosti tržního systému a demokracie. Otázkou je, jaký trh má být v Rusku, jak se uskutečňují demokratické principy a co z toho má společnost. V současnosti je již nutností sociální orientace politiky státu a v souvislosti s tím vzniká

potřeba přezkoumat vztah mezi státem, velkým byznysem a společností. Ve státě probíhá proces polarizace společnosti, kde je na jedné straně přebytek peněz a na druhé chudoba. Navíc je jedna strana malá a ta druhá početná. Takové rozdíly jsou pro stabilitu společnosti nebezpečné, protože vyvolávají nespokojenost lidí a podezření, že reformy jsou prospěšné jen pro některé sociální skupiny a slouží jejich obohacení.

Právní stát nemůže být bez občanské společnosti, bez rozdělení moci, bez početné střední vrstvy, pro kterou je důležitý faktor legitimacy a stability. Současný rozvoj není možný bez svobodného občana, který bude schopen se účastnit politického procesu.

Aktuální pasivita a trpělivost národa nejsou nekonečné. V Rusku mohou nakonec vzniknout různé formy sociálních nepokojů jako reakce na nesplněná očekávání občanů. Na (ne)schopnosti mocenských struktur provádět potřebnou politiku závisí budoucnost Ruska.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Literární zdroje

1. БЕЛЯКОВ, А. Б. И КОЛ. *Большая актуальная политическая энциклопедия.* Москва : Эскимо, 2009. 424 с. ISBN 978-5-699-36787-0.
2. ДЕЛЯГИН, М. Г., БОБРАКОВ, О. А. *Что скрывают послания президента.* Москва : Алгоритм : Эскимо, 2010. 240 с. (Политические расследования) ISBN 978-5-699-44928-6.
3. GEROKLAJNOVÁ, N., KOLESNIKOV, A., TIMAKOVOVA, N. *Putin. Z první ruky.* Praha : 2000. ISBN 80-7252-024-5.
4. ЗЕВЕЛЕВ, А. И., СВИРИДЕНКО, Ю. П., ШЕЛОХАЕВ, В. В. *Политические партии России : История и современность.* Москва : Российская политическая энциклопедия (РОССПЕН), 2000. 631 с. ISBN 5-8243-0068-2.
5. ИНОЗЕМЦЕВ, В. Л. *Демократия и модернизация : к дискуссии о вызовах XXI века Центр исследований постиндустриального общества.* Москва : Издательство Европа, 2010. 318 с. ISBN 978-5-904663-09-4.
6. МЕДВЕДЕВ, Р. *Владимир Путин : продолжение следует.* Москва : Время, 2009. 288 с. ISBN 978-5-9691-0264-4.
7. МЛЕЧИН, Л. М. *Формула власти. От Ельцина к Путину.* Москва : ЗАО Изд-во Центрполиграф, 2000. 570 с. ISBN 5-227-00715-2.
8. MORRISON, J., *Jelcin, B. Z bolševika demokratem.* Praha : Regent art press, 1991. ISBN 80-900312-8-5.
9. МУХАЕВ, Р. Т. *Политология : учебник.* Москва : Проспект, 2010. 640 с. ISBN 978-5-392-01264-0.
10. НЕМЦОВ, Б. *Исповедь бунтаря.* Москва : Партизан, 2007.
11. POLITKOVSKÁ, A. *Ruský deník.* Brno : Jota s. r. o. 2007. ISBN 978-80-7217-471-3.
12. PROROK, V., LISA A. *Úvod do politologie.* Pardubice : Univerzita Pardubice 2003. 99 s. ISBN 80-7194-568-4.
13. СОЛОВЬЕВ, В. Р., ЗЛОБИН, Н. В. *Путин – Медведев. Что дальше?* Москва : Эскимо, 2010. 384 с.

14. ТРАВИН, Д. Я. *Путинская Россия : от заката до отката.*
Санкт-Петербург : Дело, 2009. 480 с. ISBN 978-5-9900079-3-2.
15. USOLCEV, V. *Sloužil jsem s Putinem u KGB.* Akademia, 2004.
ISBN 80-200-1265-6.
16. ХИНШТАЙН, А. Е. *Ельцин. Кремль. История болезни*
КОЛЕСНИК, А. *Анатолий Чубайс : биография.* Москва : АСТ Москва,
2008. 350 с. ISBN 978-5-9713-8748-0.
17. ЯВЛИНСКИЙ, Г. А. *Перспективы России.* Москва : Галлея- принт, 2006.
143 с. ISBN 5-85691-069-5.

Elektronické zdroje

1. АНТИКОМПРОМАТ. РУ. *Ельцин Борис.*
Dostupný z <http://www.antikomproamat.org/eltsin/eltsinbio.html>
2. НЕМЦОВ, В. *Путин. Итоги.*
Dostupný z <http://www.putin-itogi.ru/>
3. ПОЛИТКОВСКАЯ, А. *Путинская Россия.*
Dostupný z
http://lib.aldebaran.ru/autor/politkovskaya_anna/politkovskaya_anna_putinskaya_rossi
4. ПРИБЫЛОВСКИЙ, В., ФЕЛШТИНСКИЙ, Ю. *Корпорация. Россия и КГБ во времена Президента Путина.*
Dostupný z <http://www.corporation-kgb./org/page=0>
5. *Rusko dnes.cz.*
Dostupný z <http://www.ruskodnes.cz/index.php?page=clanek&id=547>
6. ЛАТЫНИНА, Ю. *О вертикали власти.*
Dostupný z <http://www.ej.ru/?a=note&id=9134>

SEZNAM ZKRATEK A MÉNĚ ZNÁMÝCH VÝRAZŮ

KSRF - Komunistická strana Ruské federace	29, 37, 39, 40, 59
KSSS- Komunistická strana Sovětského svazu	21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 35, 37, 38, 41, 42, 43, 54, 55
LDSSS – Lidová demokratická strana Sovětského svazu	38
LDSR - Liberálně demokratická strana Ruska	23, 32, 40, 48
RF- Ruská federace	48, 49, 51, 55, 56, 57, 58, 62, 63, 65, 87
RSFSR- Ruská sovětská federativní socialistická republika	21, 27, 31, 41, 44, 45, 46
RSRF	24
RSDLP - Ruská sociálně demokratická strana	37
VKS(b) - Všesvazová komunistická strana (bolševiků)	27
elektorát – voliči	15, 19, 26
marginalizovaný elektorát - okrajová část voličstva s extrémními názory	22
inguši - menší kavkazský národ	57
lídr – vedoucí osobnost	4, 10, 23, 24, 29, 38, 40, 43
oligarchie - forma vlády, ve které má politickou moc v rukou pouze hrstka prominentních osob	13, 50
semibarkischina - skupina oligarchů, kteří přivedli v druhém období Jelcína k moci	49

PŘÍLOHY

- I. Vzor dotazníku v češtině
- II. Vzor dotazníku v ruštině
- III. Posudek vedoucího bakalářské práce
- IV. Posudek oponenta bakalářské práce

VZOR DOTAZNÍKU - ČESKY
1. Definujte prosím váš vztah k politické činnosti.
1 – aktivně se zúčastňuji
2 – nezúčastňuji, ale chtěl(a) bych
3 – jsem člen politické strany
4 – chtěl(a) bych se věnovat politice profesionálně
5 – nezúčastňuji se žádných politických akcí
6 – činnost v politice je v rozporu s mými zásadami
2. Jakého politika byste podpořili?
1 – který nakrmí národ
2 – který se bude starat o rozkvet ruského národa
3 – sníží existující velký rozdíl příjmů
4 – který zajistí pořádek ve státě jakýmkoliv způsobem
5 – nebude porušovat a zabezpečí dodržování lidských práv
6 – žádného
3. Jakými způsoby dle vašeho názoru mohou občané ovlivnit politiku?
1 – zúčastnit se voleb
2 – zúčastnit se demonstrace
3 – zúčastnit se činnosti politické strany
4 – podporou schopného politika
5 – žádným
4. Jak vy hodnotíte politickou situaci v Rusku?
1 – příznivá
2 – stabilní (klidná)
3 – složitá, ale bezpečná
4 – napjatá
5 – těsně před krizí
6 – jinak (napište)
5. Jak podle vás obyvatelstvo státu oceňuje současné sociálně politické změny?
1 – optimisticky
2 – s neklidem
3 – s pochopením
4 – záporně (nevěří v úspěch)
5 – lhostejně (apaticky)
6 – vykašlali se na všechno, každý musí pomoci sám sobě
6. Kdo podle vás má reálnou moc ve státě?
1 – prezident
2 – vláda
3 – úředníci (byrokrati)
4 – soukromý kapitál
5 – jiné (napište)
7. Komu dnes důvěřuje obyvatelstvo více?
1 – národním vlasteneckým politickým stranám
2 – liberálním demokratickým politickým stranám
3 – politickým stranám se socialistickou orientací
4 – nikomu nedůvěřuje
5 – jiné (napište)
6 – nevím
8. Jaké pozadí mají podle vás události v Čečensku?
1 – usilování o ropu
2 – odvrátit pozornost lidí od boje za svá ekonomická a politická práva
3 – organizace malé, vítězné války pro posílení moci prezidenta
4 – vyřizování účtů místních banditů
5 – jiné (napište)
9. Často je slyšet, že Rusko nepotřebuje demokracii, ale monarchii. Souhlasíte s tím?
1 – ano
2 – ne
3 – nevím
10. Chodíte volit?

1 – ano, vždycky
2 – dříve jsem se účastnil(a)
3 – ne (nemá to smysl)
4 – občas
11. Váš věk?
1 – do 24 let
2 – 25-29 let
3 – 30 -39 let
4 – 40-49 let
5 – 50-59 let
6 – 60 a více
12. Jaké problémy současného Ruska je potřeba podle vás řešit co nejdříve (označit max. 3)
1 – nezaměstnanost
2 – kriminalita
3 – daňová politika
4 – sociální podpora slabých
5 – ekologie
6 – náležitá odměna za práci
7 – změna role státu ve vztahu k problémům občanů
8 – nevím
9 – jiné (napište)

VZOR DOTAZNÍKU RUSKY
1. Определите, пожалуйста, Ваше отношение к участию в политической деятельности
1- принимаю активное участие
2- не принимаю участие, но хотел(а) бы
3 –являюсь членом политической партии
4 – хотел(а) бы заниматься политикой профессионально
5 – не участвую ни в каких политических акциях
6 – участие в политике противоречит моим нравственным установкам
2. Какого политика Вы бы поддержали?
1 – того, который накормит народ
2 – того, который будет заботиться о процветании русской нации
3 – сократит существующий значительный разрыв в доходах
4 – того, который обеспечит порядок в стране любыми средствами
5 – не будет нарушать и обеспечит соблюдение прав человека
6 – никакого
3. Как Вы считаете, какими средствами граждане могут влиять на изменение политики?
1 – участием в выборах
2 – участием в демонстрациях
3 – участием в деятельности политических партий
4 – поддержкой талантливого политика
5 – никаким
4. Как Вы оцениваете политическую ситуацию в России?
1 – благоприятная
2 – устойчивая (спокойная)
3 – сложная, но не опасная
4 – напряженная
5 – предкризисная
6 - другое (напишите)
5. Как, на Ваш взгляд, население страны относится к нынешним социально-политическим переменам?
1- с оптимизмом
2 – с тревогой
3 – с пониманием
4 – негативно (не верят в успех преобразований в стране)
5 – безразлично, с апатией
6 – плюнули на все, каждый устраивается как может
6. Кто, на Ваш взгляд, реально осуществляет власть в стране?
1- президент
2 – правительство
3 – чиновники
4 – частный капитал
5 – другое (напишите)
6 – не знаю
7. Кому сегодня больше доверяет население?
1 – национально-патриотическим партиям
2 – либерально-демократическим партиям
3 – партиям социалистической ориентации
4 – центристским партиям
5 – никому не доверяет
6 – другое (напишите)
7 – затрудняюсь ответить
8. Какова на Ваш взгляд подоплека событий в Чечне?
1 – стремление овладеть нефтью
2 – отвлечь людей от борьбы за свои экономические и политические права
3 – организовать малую победоносную войну для укрепления президентской власти
4 – местные кавказские разборки
5 – другое (напишите)
9. Часто приходится слышать, что России не нужна демократия, для нее нужна единоличная власть. Согласны Вы с этим?

1 – да
2 – нет
3 – затрудняюсь ответить
10. Принимаете ли, Вы активное участие на выборах (ходите выбирать?)
1 – да, всегда
2 – раньше ходил(а)
3 – нет (это не имеет смысла)
4 – иногда
11. Ваш возраст?
1 – до 24лет
2 – 25-29 лет
3 – 30-39 лет
4 – 40-49 лет
5 – 50-59 лет
6 – 60 и старше
12. Какие проблемы современной России требуют, на Ваш взгляд, скорейшего разрешения?(указать не более трех)
1 – безработица
2 – преступность
3 – налоговая политика
4 – социальная защита малоимущих
5 – экология
6 – достойная оплата за честный труд
7 – изменение роли государства в отношении проблем граждан
8 – затрудняюсь ответить
9 – другое (напишите)

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, O. P. S. ČESKÉ BUDĚJOVICE

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

POSUDEK VEDOUcíHO BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Anastassia Titova

Název bakalářské práce: Politické subjekty Ruska od r. 1991 po současnost

Studijní obor: Regionální studia
Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Management a marketing služeb

Titul, jméno a příjmení vedoucího práce: PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

Hodnocení bakalářské práce:

Kritérium hodnocení (označte křížkem)	Stupeň hodnocení						
	stupeň	A	B	C	D	E	F
	číselné vyjádření	1	1,5	2	2,5	3	-
Aktuálnost a náročnost práce		X					
Formulace cílů a úroveň jejich naplnění		X					
Vhodnost členění práce		X					
Teoretická úroveň zpracování		X					
Metodická úroveň zpracování		X					
Reprezentativnost a rozsah použité literatury		X					
Úroveň práce s literaturou		X					
Dodržování bibliografických norem		X					
Úroveň formálního zpracování (estetická, grafická a jazyková)		X					
Vazba výsledků práce na její obsah		X					
Vlastní postoje a hodnocení				X			
Uplatnění práce v praxi / výuce		X					
Celkové hodnocení bakalářské práce		X					

Stručné verbální hodnocení bakalářské práce:

Předkládaná práce je věnována analýze fungování politických subjektů, působících v posledních 20 letech v Ruské federaci.

Práce se vyznačuje solidně propracovanou koncepcí: má nosnou strukturu (politické strany, prezidenti), přehledné vnitřní členění a postupuje od základního teoretického vymezení politických subjektů k popisu a analýze jejich jednání často na příkladu konkrétních událostí a výsledcích jejich činnosti. Součástí práce je kromě seznamu použitých zdrojů a dalších běžných náležitostí rovněž seznam zkratk a méně známých výrazů a vzor dotazníku v češtině a ruštině.

Práce má velice dobrou úroveň obsahovou (teoretickou i praktickou) a formální – je až na ojedinělé výjimky prosta obsahových, jazykových i formálních nedostatků.

Autorka čerpala poznatky a řádně citovala úryvky z většího počtu převážně ruských a nadmíru aktuálních tištěných i elektronických zdrojů (monografie a další knihy).

Ocenit je třeba také vysokou úroveň práce autorky s různými zdroji, schopnost výběru a analýzy podstatných prvků analyzovaného tématu, jakož i velmi dobrou schopnost formulace závěrů a výsledků, prokázanou zejména v kapitole 3.1 (Analýza současného Ruska), formulací otázek dotazníku a také v Závěru práce.

V práci je patrné autorčino osobní zaujetí zkoumaným tématem. Přínosem pro kvalitní zpracování práce byly nepochybně autorčiny dřívější dlouhodobé vlastní zkušenosti ze života v Rusku a její dlouhodobě a dosud vstřebávané bezprostřední i zprostředkované informace a vlivy z ruského prostředí.

Pro českého čtenáře tu však možná vyvstává otázka míry subjektivity a objektivit některých uváděných poznatků, což se týká zejména analýzy epochy tří dosavadních ruských prezidentů, jejichž hodnocení je v práci v drtivé většině velmi negativní, byť se lze s řadou z těchto hodnocení bezezbytku ztotožnit. Příkladem může být konspirační tvrzení o možném naplánování, vyprovokování a rozpoutání historicky opakované války v Čečensku V. V. Putinem pouze za účelem vlastního zviditelnění (čečenští separatisté a jejich kruté akce jako by neexistovali) nebo nedostatečná interpretace jeho působení z hlediska přínosu v oblasti hospodářské po roce 2000 (zejména ve srovnání se stavem před ním). Stejně jako před nástupem bolševiků před r. 1917 (a nepochybně i poté do současnosti) byla v ruském pojetí příčinou všeho rozkvětu či úpadku Ruska politika cara jako jednoho člověka (kult osobnosti), tak i daná práce vyznívá na některých místech poněkud jednostranně, subjektivně, neúplně či zkresleně, bez zohlednění dalších okolností a vnitřních i vnějších vlivů.

Dotazník vyplněný několika desítkami respondentů představuje nesporné obohacení práce, ovšem kromě prostého výčtu výsledků by si jistě zasloužil hlubší interpretaci.

Uvedené připomínky nijak nesnižují kvalitu předkládané bakalářské práce, a proto ji jednoznačně doporučuji k obhajobě.

Otázky k obhajobě:

1. Jak se na politickém uspořádání Ruska po roce 1991 projevila politická praxe předchozích 74 let a let před tím (např. tendence k unipolární politické scéně, jedné výrazné osobnosti v čele apod.)?
2. Může se politika v Rusku někdy změnit cestou „zdola“?
3. Jak řešit neustálý demografický pokles ruské populace a lze jej vůbec zastavit?

V Dolním Bukovsku dne 29. 8. 2011

PhDr. Jan Gregor, Ph.D.

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ, O. P. S. ČESKÉ BUDĚJOVICE

Žižkova 6, 370 01 České Budějovice

POSUDEK OPONENTA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení studenta: Anastassia Titova

Název bakalářské práce: Politické subjekty Ruska od r. 1991 po současnost

Studijní obor: Regionální studia
Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě
Management a marketing služeb

Titul, jméno a příjmení oponenta práce: Ing. Jan Krámpel

Pracoviště a pracovní zařazení: Heluz cihlářský průmysl v.o.s.,
obchodní ředitel
krampl@heluz.cz

Hodnocení bakalářské práce:

Kritérium hodnocení (označte křížkem)	Stupeň hodnocení						
	stupeň číselné vyjádření	A	B	C	D	E	F
	1	1,5	2	2,5	3	-	
Aktuálnost a náročnost práce	X						
Formulace cílů a úroveň jejich naplnění				X			
Vhodnost členění práce				X			
Teoretická úroveň zpracování			X				
Metodická úroveň zpracování			X				
Reprezentativnost a rozsah použité literatury			X				
Úroveň práce s literaturou			X				
Dodržování bibliografických norem			X				
Úroveň formálního zpracování (estetická, grafická a jazyková)			X				
Vazba výsledků práce na její obsah			X				
Vlastní postoje a hodnocení			X				
Uplatnění práce v praxi / výuce				X			
Celkové hodnocení bakalářské práce			X				

Autorka seznamuje čtenáře s politickými silami, jejich významy a vývojem. Teoretická část jasně sleduje vývoj nejdůležitějších politických subjektů dneška – politických stran, zabývá se jejich členěním a podstatou jejich orientace vyplývající z principů, které strany formovaly při jejich vzniku.

V praktické části byla objektivním způsobem popsána historie politického vývoje Ruska od 90. let po současnost. Autorka zde vhodně zvolila členění podle základních milníků vývoje na epochu Jelcina, Putina a Medveděva. Seznamujeme se zde s procesy jiné, pro středoevropana velmi zvláštní politické kultury. Jsou vyzdviženy podstatné události a dobře popsány důvody, které je zapříčinily. Práce je psána čtivou, objektivní formou bez osobního emočního zabarvení což lze, vzhledem k popsané problematice, hodnotit velmi kladně.

Velmi kladně mohu též ocenit výběr použité literatury a to vzhledem k jejímu nedostatku na českém knižním trhu. Z důvodu, že dosud nebyly přeloženy, nejsou na českém trhu k dispozici tituly zabývající se prezidentem Medveděvem. Ohledně osobnosti Putina jsou u nás spíše biografie bez přímého hodnocení jeho politiky.

Z těchto důvodů použila autorka zejména ruskou literaturu v originále, a to, nlehdě na obtížnost obstarání této literatury, velmi zvýšilo náročnost samotného zpracování práce. Z tohoto pohledu hodnotím předmětnou práci jako dílo s vysokou informační hodnotou na originální, v České republice dosud nezpracované téma.

Práci vhodně doplňuje anketa, která vyjadřuje současné názory ruských občanů a pomáhá tak dotvořit obraz současného Ruska. Bohužel pro geografickou odlehlost nebylo možno zapojit do průzkumu více respondentů tak, aby zjištěné údaje měly odpovídající statistickou hodnotu.

Práce může u části čtenářů působit dojmem určité nepřehlednosti či nejasnosti některých částí, vyplývající zejména z nízkého povědomí o historickém vývoji a fungování ruské společnosti u nás, dále pak tím, že názory a údaje uváděné v dostupné literatuře jsou ovlivňovány postoji autorů nebo přímo jejich zákazníka – určité politické autority, to však bohužel není pouze ruské specifikum. Možná mohou být přičteny i na vrub slohu autorky, pro kterou je bližší jazyk ruský než český.

Ve své práci autorka velmi dobře analyzovala danou problematiku a jednoznačně tak splnila cíl diplomové práce, vzhledem k tomu doporučuji tuto práci k obhajobě a navrhuji hodnocení velmi dobře.

Při obhajobě doporučuji zaměřit autorčinu pozornost na následující otázky:

1. V čem spočívá svéráznost postavení politických stran v Rusku a čím se vyznačuje?
2. Jaký vliv měla politika politických lídrů Ruska od roku 1991 po současnost na jeho politický a ekonomický vývoj?
3. Porovnání výsledků dotazníkového šetření a závěrů vyplývajících z práce?

V Dolním Bukovsku dne 1. 8. 2011

Ing. Jan Krامل

Poznámka oponenta: Rusko navštěvuji několikrát ročně při svých obchodních i soukromých cestách a mohu říci, že politická situace v RF je mezi lidmi mnohem více diskutována než v ČR, avšak reálná možnost, jak ji jakýmkoli způsobem změnit, je naopak mnohem menší.